

Ingeborg Bolstad

"Norge"-ekspedisjonens endelikt

En studie av voldgiftsrettssaken mellom Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening

Masteroppgave i Historie

Veileder: Espen Storli

Mai 2025

Nasjonalbiblioteket

Ingeborg Bolstad

"Norge"-ekspedisjonens endeligt

En studie av voldgiftsrettssaken mellom Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening

Masteroppgave i Historie
Veileder: Espen Storli
Mai 2025

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Forord

Når jeg sitter på stranden i Ostia, nesten 100 år etter Roald Amundsen selv var her i 1925, og skriver dette forordet, føler jeg en stor ærefrykt for å levere denne masteroppgaven. Ikke fordi jeg tror den er dårlig, men fordi det tema jeg har forsket på skapte så mye smerte hos så mange. Det er en stor oppgave å si noe om «Norge»-ekspedisjonen fra 1926, engasjementet denne oppgaven har vekket i meg overrasket. Heldigvis har jeg ikke vært alene i prosessen. Jeg har fått utrolig mye hjelp av mange gode mennesker, alle fortjener en enormt stor takk.

Den første og absolutt største takken går til min veileder Espen Storli. Han er min rake motsetning og har alltid møtt min angst og usikkerhet med en rolig, betryggende og åpen holdning. Humoren og ærligheten oss imellom har motivert meg og det har betydd så mye. Sammen med min veileder har Anders Bache, fagkonsulent ved Roald Amundsens hjem på Svartskog, vært til stor hjelp med sitt engasjement for oppgaven min. Gjennom samtaler, møter, e-poster og tilbakemelding har Anders gitt perspektiver, engasjement og utfordringer som jeg verdsetter høyt, og han har hjulpet meg gjennom hele prosessen.

Anne Melgård ved Nasjonalbiblioteket, Ida Marie Eilertsen ved Nordpolmuseet i Longyearbyen og Camilla Austli ved Norsk Luftfartsmuseum i Bodø har alle vært enestående hjelp med samtaler og veiledning. Spesielt takk til Anne for god hjelp og veiledning med kildene fra Spesiallesesalen på Nasjonalbiblioteket og gjennomlesing. Jeg må også rette en takk til Mikkel Totland, sammen med Anders Bache, og Ida Marie Eilertsen for å gi meg sommerjobb der jeg kan bruke all kunnskap jeg har opparbeidet meg dette siste året.

I tillegg må jeg gi en stor takk til studenter og professorer på masterseminar for alle tilbakemeldinger på kapitlene mine, spesielt Pål Thonstad Sandvik som steppet inn som midlertidig veileder da min ble sykemeldt. Også medstudenter på lesesal 9363 og 9365 må takkes for hjelp og støtte gjennom de to siste årene.

Jeg må takke pappa for gjennomlesing, tilbakemeldinger og gode samtaler rundt tema, samt mamma for råd og veiledning på de juridiske delene av arbeidet. Den viktigste støtte har imidlertid vært min kjære venn Ingrid Bjørnstad, som jeg møtte min første dag som student i Trondheim. Vi har gått alle årene sammen siden 2019, og jeg er ekstremt takknemlig for at jeg har fått en så god venn gjennom seks år på NTNU. Når jeg nå leverer denne masteroppgaven, håper jeg den kan bidra til å vise litt mer av apparatene rundt Roald Amundsen, og den større sammenhengen han opererte i.

Ingeborg Bolstad, mai 2025.

Sammendrag

Denne masteroppgaven handler om rettssaken mellom Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening etter «Norge»-ekspedisjonen i 1926. Da Roald Amundsen begynte å planlegge en ekspedisjon med luftskip i 1925, måtte han inkludere italienske Umberto Nobile, som var luftskipsingeniør. Dette betydde også at Italia ble inkludert i det allerede eksisterende samarbeidet mellom Amundsen og Norsk Luftseiladsforening. Samarbeidet bød på utfordringer og uenigheter, disse kulminerte under ekspedisjonen i mai 1926 da luftskipet fløy fra Svalbard til Alaska over Nordpolen. Etter landing nektet mannskapet å snakke sammen, og Luftseiladsforeningen ble stående som mellomledd. Utover sommeren 1926 havnet Amundsen i konflikt med Luftseiladsforeningen også. Det hele ble tatt til voldgiftsrettsak, for å løse de økonomiske tvistene, men det ble aldri fattet en kjennelse.

Denne oppgaven tar utgangspunkt i problemstillingen «Hvordan og hvorfor havnet «Norge»-ekspedisjonen i voldgiftsrettssak og hvordan foregikk rettssaken?». Den går inn i konflikten fra ekspedisjonen og opptakten til rettssaken etter ekspedisjonen for å finne svar på hva som førte til konflikt. Det blir brukt kilder som ikke er brukt før for å si noe nytt om problemene Roald Amundsen stod i den siste delen av livet. Hovedmålet for oppgaven er å sette både konflikten og rettssaken inn i en større sammenheng for å trekke linjer som ikke er blitt trukket opp i tidligere fremstillinger. I tillegg gir oppgaven flere perspektiver på både samarbeidet rundt «Norge»-ekspedisjonen og apparatet Amundsen fungerte i den siste tiden.

Abstract

This master's thesis is about the court case between Roald Amundsen and the Norwegian Aero Club after the “Norge” expedition in 1926. When Roald Amundsen began planning an expedition by airship in 1925, he had to include Italian Umberto Nobile, who was an airship engineer. This also meant that Italy was included in the already existing collaboration between Amundsen and the Norwegian Aero Club. The collaboration presented challenges and disagreements, culminating during the expedition in May 1926 when the airship flew from Svalbard to Alaska over the North Pole. After landing, the crew refused to talk to each other, and the Norwegian Aero Club was left as an intermediary. During the summer of 1926, Amundsen also came into conflict with the Norwegian Aero Club. The whole matter was taken to arbitration to resolve the financial disputes, but a ruling was never made.

This thesis is based on the question “How and why did the ‘Norge’ expedition end up in arbitration and how did the trial proceed?”. It examines the conflict from the expedition and the run-up to the trial after the expedition to find answers to what led to the conflict. It uses sources that have not been used before to say something new about the problems Roald Amundsen faced in the last part of his life. The main goal of the thesis is to put both the conflict and the trial into a larger context in order to draw lines that have not been drawn in previous presentations. In addition, the thesis provides several perspectives on both the collaboration around the “Norge” expedition and the apparatus in which Amundsen functioned in his final years.

Innholdsfortegnelse

FORORD	1
SAMMENDRAG.....	2
ABSTRACT	3
1. INTRODUKSJON.....	6
1.1 HISTORIOGRAFI.....	7
1.1.1 Voldgiftssakens tidligere forskning.....	10
1.1.2 De samlede tendensene	11
1.3 KILDER OG METODE	12
1.3.1 Primærkilder	12
1.3.2 Dokumentanalyse og litteraturstudie.....	15
1.4 OPPGAVENS STRUKTUR.....	17
2. FORUTSETNINGENE FOR «NORGE»	18
2.1 EKSPEDISJONENS AKTØRER.....	18
2.1.1 Polfareren	18
2.1.2 Ekspedisjonenes mannskap.....	21
2.1.3 Italia og Nobiles forutsetninger	24
2.2 VEIEN FREM TIL 1926	26
2.2.1 Ekspedisjonsplanene	27
2.2.2 Nødlanding i isen	28
2.3 FORENINGEN AV TRE INTERESSEOMRÅDER.....	28
2.4 DE USETTE DELER	31
3. FORBEREDELSE TIL «NORGE»-EKSPEDISJONEN	32
3.1 KONTRAKTENE	32
3.1.1 De originale kontraktene	33
3.1.2 Artikkel om voldgiftsrettssak.....	33
3.2 DE FØRSTE MØTENE MED ITALIENERNE	34
3.2.1 Thommessens brev	34
3.2.2 Nobile på Svartskog.....	35
3.2.3 Amundsen i Roma.....	36
3.3 NOBILES KONTRAKT	37
3.3.1 Det første utkastet	37
3.3.2 Usikkerheter med kontrakten	39
3.4 FORHANDLING OG FORBEREDELSE	41
3.4.1 Brev fra Legasjonen i Roma.....	41
3.4.2 Nobiles bekymringer	42
3.4.3 Starten på misforståelsene	43
3.4.4 Den endelige kontrakten	45
3.5 KONKLUSJON.....	47
4. KRIGFØRING I BOKFORM.....	48
4.1 FORBEREDELSENE PÅ SVALBARD	49
4.1.1 Byrds ekspedisjon.....	49
4.1.2 Klargjøring av luftskipet.....	50
4.2 NORDPOLENS EROBRING.....	51
4.2.1 Luftskipets besetning.....	52
4.2.2 Beskrivelsene av polpunktet.....	54
4.3 EN KONFLIKT OM HEDER OG ÆRE.....	56
4.3.1 Krangel om en avisartikkel	57
4.3.2 En feilslått fredsmekler	58
4.4 BOK SOM VÅPEN	60

4.4.1 Kontraktens ordlyd.....	61
4.4.2 Nasjonalismens påvirkning.....	62
4.5 KONKLUSJON.....	63
5. UENIGHET OG BRUDD	65
5.1 ET UUNNGÅELIG VEISKILLE	65
5.1.1 Fest og foredrag.....	65
5.1.2 Offentlig skittentøysvask	67
5.2 UTMELDINGEN.....	68
5.2.1 Kommunikasjon uten enighet.....	69
5.2.2 Ledelsens prioriteringer.....	70
5.3 VOLDGIFTSRETT SOM ENESTE LØSNING	71
5.3.1 Nobiles bok.....	72
5.3.2 Angrep gjennom pressen.....	72
5.3.3 Likvidasjonsstyret foreslås	73
5.4 VOLDGIFTSRETT	74
5.5 LIKVIDASJONSSTYRETS AVGJØRELSE	76
5.5.1 Formingen av styret	76
5.5.2 Vitneforklaringene forfattes	77
5.6 KONKLUSJON	79
6. VOLDGIFTSRETT OG FORSVINNING.....	80
6.1 GAMLE AVTALER I NY DRAKT	81
6.1.1 Kontraktenes ordlyd.....	81
6.1.2 Roten til konflikt	83
6.2 ET MOTSVAR UTEN SIDESTYKKE	85
6.2.1 Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening: En fremstilling til bruk for Voldgiftsretten av Rolf Thommessen.....	85
6.2.2 Nobiles forsvarer.....	86
6.2.3 Et uforståelig brudd	88
6.3 AMUNDSENS SISTE FERD.....	89
6.3.1 Forsvinning og svik.....	90
6.3.2 Den endelige løsningen.....	93
6.4 EN SAK UTEN EN KJENNELSE (KONKLUSJON)	94
7. KONKLUSJON.....	97
7.1 HVORDAN HAVNET «NORGE» I RETTSSAK?	97
7.2 HVORDAN FOREGICK RETTSSAKEN FRA 1928	99
7.3 HVORFOR ENDTE EKSPEDISJONEN I VOLDGIFTSRETT?	100
BIBLIOGRAFI	103

1. INTRODUKSJON

Nobiles kontrakt opprettholder klart hans stilling som «Norge»s kommandant, og meg bekjent har Nobile aldri overtrått sin kompetanse som luftskibets sjef. [...] Personlig har jeg aldri, hverken før eller etter bruddet, hørt annet av Nobile selv, enn at han anerkjente Amundsen som ekspedisjonens leder. Det, som har skapt striden, er intet annet enn det ömtålelige og vanskelige forhold som alltid vil være tilstede mellem en usakkyndig leder og en sakkyndig kommandant, og som blev tilspisset nettopp ved det faktum, at ferden var vellykket.¹

Slik avsluttet Rolf Thommessen sin vitneforklaring i voldgiftsrettssaken mellom Roald Amundsen og Luftseiladsforeningen som var planlagt gjennomført i 1928. Uenigheter angående gjeld etter ekspedisjonen med luftskipet «Norge» hadde gått så langt som til rettssak, men det ble aldri noen kjennelse i saken. Dagen etter at Rolf Thommessen fremla sin vitneforklaring til partenes advokater og dommerne, havarerte luftskipet «Italia» i isen ved Nordpolen. Rettssaken ble satt på vent og redningsaksjonen av «Italias» mannskap, inkludert Umberto Nobile, ble prioritert for Roald Amundsen. 18. juni lettet han fra Tromsø i det franske «Latham 47.02» og ble aldri igjen sett i live. Voldgiftssaken ble avlyst og gjelden betalt med de midler som var mulig å finne. Roald Amundsen ble hyllet som en helt, mens de mørkere delene av livet hans ble glemt.

Ekspedisjonen med luftskipet «Norge», var en tilsynelatende vellykket Nordpol-ekspedisjon. Likevel havnet den i en rettssak, basert på en komplisert konflikt. Kompleksiteten i konflikten finner man i de mange lagene som rettssaken bestod av. Selve rettssaken omhandlet kun spørsmålet om gjeld og tilbakebetaling, men for de to partene stakk konflikten mye dypere. Den utspilte seg på flere måter, med flere ulike aspekter. Påstandene om at Amundsen i sin siste del av livet var en bitter, egoistisk og ustabil mann, kan ikke reises uten å sette denne saken inn i det store bildet. Sammenhengene var nok avgjørende for utfallene, og hans indre følelser påvirket antagelig det liv han levde, samtidig som de ytre faktorene virket på ham og hans mentalitet. Når historien om Roald Amundsen skal formidles, må alle delene tillegges like stor plass. Problemstillingen min lyder derfor som følger;

Hvordan og hvorfor havnet «Norge»-ekspedisjonen i voldgiftsrettssak og hvordan foregikk voldgiftsrettssaken fra 1928?

---

¹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 134-135

1.1 Historiografi

Det har blitt skrevet veldig mye om polfareren Roald Amundsen, både sakprosa og fiksjon. Tendensene i utgivelsene har endret seg med tiden, og flere perspektiver på den kjente polfareren har blitt presentert, noe som har nyansert bildet av han. Historiografien om Roald Amundsen starter med bøkene han selv skrev etter ekspedisjonene sine og selvbiografien.² De bøkene som andre deltakere, eller observatører, av «Norge»-ekspedisjonen har skrevet i ettertid er også en del av historiografien. De er basert på opplevelser og observasjoner med utgangspunkt i forfatteren selv. Lignende bøker ble også skrevet etter at Amundsen forsvant, men da for å hedre og hylle mannen som hadde ofret sitt eget liv i isen for en større sak.³

De som skrev bøker, var menn som kjente ham, som hadde vært sammen med ham på ekspedisjoner eller som hadde samarbeidet med han på andre måter. Disse bøkene baserte seg på erfaringer og opplevelser med Amundsen. Forfatterne av bøkene beskrev Amundsen med gode og store ord, forsvarte ham ovenfor kritiske stemmer og begrunnet hans valg med det de hadde hørt ham si eller sett ham oppleve. Det var rett og slett beundring i bokform. I tillegg til dette var det flere som inkluderte mye om polfareren Amundsen i sine egne selvbiografier.⁴ Dette var spesielt viktige samfunnspersoner som hadde stått polfareren nær i deler av sitt liv. I tillegg ble det utgitt bøker av forfattere som ikke kjente polfareren, men som hadde lest erindringene om han.⁵

Frem til 70-tallet hadde bøkene om Amundsen hedret ham som helt og fortalt om hans person gjennom det han oppnådd gjennom ekspedisjonene sine. Kåre Holt kom med den første kritiske boka om Roald Amundsen. *Kappløpet* ga polarhelten litt flere menneskelige trekk, men også negative egenskaper, selv om fokuset fortsatt lå på prestasjonene.⁶ Roland Huntford

---

² Amundsen R., (1925) *Gjennem luften til 88° nord*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag; Amundsen R., Ellsworth L., (1926) *Den første flukt over polhavet*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag; Amundsen R., (1927) *Mitt liv som polarforsker*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag; Arnesen, O., (1926) *«Norge» færden bak kulissene*, Oslo: Tønsberg forlag; Nobile U., (1976) *Med «Norge» over Nordpolen*, Oslo: J. W. Cappelens Forlag AS

³ Arnesen O. (1929) *Roald Amundsen som han var*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag; Hanssen H., (1953) *Gjennom isbaksen; atten år med Roald Amundsen* (2. utg.) Oslo: Forlaget av H. Aschehoug & Co; Wisting O., (1930) *16 år med Roald Amundsen fra pol til pol*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag; Zapffe F. G., (1935) *Roald Amundsen; mitt samarbeide med ham gjennom 25 år*, Oslo: Forlaget av H. Aschehoug & co;

⁴ Ellsworth L., (1940) *Hinsides horisonten*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag; Riiser-Larsen H., (1957) *Femti år for kongen*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

⁵ Høidal S., (1947) *Roald Amundsen; verdens største polfarer*, Oslo: Ansgar Forlag; Østby J., (1950) *Roald Amundsen: hans liv og ferder fortalt til ungdommen*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

⁶ Holt K. (1974) *Kappløpet*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

sine bøker føyet seg også inn i samme tradisjon som Holt.⁷ Måten bøkene er skrevet på, med en mer fiksjonell oppbygning, ble en populær måte å fremstille polfareren. I 2016 publiserte Espen Ytreberg sin *Amundsen: En roman*. Denne stilen byr imidlertid på en utfordring, for selv om kombinasjonen gjør verket mer tilgjengelig, beveger forfatteren seg i ukjent farvann og bør neppe være sikker på at farkosten er vanntett.⁸ Disse utgivelsene stilte også litt mer spørsmål til Amundsen enn de tidlige erindringene hadde gjort. Hovedmålet kan virke å ha vært å bringe andre frem i lyset, og spesielt Robert Falcon Scott ble brukt for å vise Amundsen sine mer egoistiske trekk i kampen om Sydpolen.

Det påfallende ved alle de bøkene som i all hovedsak omtaler polfareren gjennom hans handlinger, er at hans tanker og følelser ikke kommer frem. Han blir tillagt egenskaper og en personlighet ut ifra de valg han gjorde og de ord han sa til de rundt seg, men bøkene avslører ikke noen videre dybde i polfareren. Flere av de tidlige bøkene fremstiller ham kun som helt, fordi de viser alle de gode bragder han gjennomførte ved ekspedisjonene. De mer kritiske bøkene fremstiller ham kun som skurk, fordi bragdene blir overskygget av dårlige valg og holdninger ovenfor de han konkurrerte mot. Felles for dem alle er likevel at dybden mangler, mannen blir kun til ved sine handlinger. Her kom biografiene som et motstykke fordi de baserte seg på det faktiske kildematerialet og hadde muligheten til å gå inn i Amundsen sine private tanker, ord, handlinger og valg.⁹ Tor Bomann-Larsen var i 1995 først til å bruke privatarkivene etter Roald og Leon Amundsen i sin utgivelse *Roald Amundsen: En biografi*, en bok som endret narrativet drastisk.

De tidlige kritiske stemmene hadde ikke basert seg på noe annet enn andre sine ord, men biografiene hadde tilgang til det originale materialet fra Amundsen selv. Dette gjorde at de konstruerte sannhetene om polfareren ble nedbrutt eller avslørt av hans egne ord, noe som igjen førte til en «dekonstruksjon» av den store mannen.¹⁰ Likevel, som Eriksen påpeker, hadde ikke dette en nedbrytende effekt hos folket, myteavsløringen skapte større troverdighet rundt polfareren noe som gjorde at Amundsen fortsatt var aktuell som polarhelt, men med flere nyanser. Tendensen i historiografien ble dermed nokså kritisk og de videre

---

⁷ Huntford R., (1980) *Scott og Amundsen*, Oslo: Aschehoug & Co; Huntford R., (1988) *Roald Amundsens oppdagelsesreiser i bilder*, Oslo: Grøndahl & Søn Forlag A.s.

⁸ Ytreberg E. (2016), *Amundsen: En roman*, Oslo: Tiden Norsk Forlag: 230

⁹ Bomann-Larsen, T., (1995) *Roald Amundsen; En biografi*, Oslo: Cappelen Damm AS; Wisting A., (2011) *Roald Amundsen: Det største eventyret*, Oslo: Kagge Forlag

¹⁰ Eriksen, 2004: 372

publikasjonene utover 2000-tallet, inkludert medieutgivelser som film og podkast, bar preg av at helten var byttet ut med en noe innesluttet, egoistisk og mot slutten bitter mann.¹¹ Dette bildet har vært meget gjeldende for det meste av forskningen frem til i dag, der forskere har en ganske tydelig undertone i formidlingen sin om polfareren.

På mange måter har mannen blitt stående ganske alene med tanke på den større sammenhengen han alltid handlet i. Samtidig er disse perspektivene, som storpolitikk, følelsesmessige forhold, komplikasjoner og uheldige hendelser, omtalt og inkludert i mange av utgivelsene. Allikevel blir polfareren ofte stilt i et negativt lys. Alexander Wisting kom i 2011 med boka *Roald Amundsen: Det største eventyret*, og med denne dreide han narrativet litt tilbake til helten. Likevel bar den, sammen med mye av det andre som er skrevet på 2000-tallet, preg av at forfatteren sine subjektive oppfatninger av stoffet skinner gjennom teksten. Da de fleste i tillegg ikke hadde en akademisk referansestil, slik at opplysninger kan bli ettergått, er det vanskelig å skille hva som er forfatterens mening om saken og hva kilden sier rent eksplisitt. På denne måten plasserer disse typene utgivelser seg litt mellom de fiksjonelle og de rent akademiske i Amundsens historiografi.

Det finnes likevel noen publikasjoner der forfatter tar et aktivt skritt ut av den historiske konteksten og tydelig ser på historien som en utenforstående.¹² Anders Bache sin bok *Amundsens pass: polarheltens siste reiser* er et slags motstykke til de mange biografiske verkene. Bache skriver direkte at han ikke vet, men tolker og antar ut ifra kilder, litteratur og kunnskap. Denne formen for utgivelse kan vitne om at den historiografiske tendensen er i ferd med å snu, og at Amundsen nå blir observert mer objektivt med bevissthet om den større sammenhengen han opererte i. Roald Berg sin artikkel *Gender in Polar Air: Roald Amundsen and his Aeronauts* er også et bidrag som utvider perspektivene på polfareren.¹³ Berg skriver at

---

¹¹ Barr S., (2005) *Roald Amundsen; tidenes polfarer*, Oslo: J. M. Stenersens Forlag A.S.; Dybing A., (2006) *Roald Amundsen*, Valle: Setesdalforlaget; Kristensen M., (2018) *Amundsens siste reise*, Oslo: Forlaget Press; Thyvold H. O., (2010) *Roald Amundsen* (1. utg.) Oslo: Font Forlag; Aas S., (2002) *Tragedien Umberto Nobile: Polarhelt eller svikar?* (1. utg) Oslo: Det Norske Samlaget; Berg R., (2004) Amundsen og hans aeronauter. I Drivenes E-A., Jølle H. D. & Zachariassen K (red.), *Norsk polarhistorie 1: Ekspedisjonene* (s. 277-292) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

¹² Bache A., (2024) *Amundsens pass: polarheltens siste reiser* (1. utg) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag; Stangeland H., (2011) *Roald Amundsen's expeditions from 1918 to 1926 in media and politics* [Masteroppgave] Universitet i Oslo; Brenna A., (2017) *Vitenskapens rolle i Roald Amundsens planlagte ekspedisjon over Polhavet: 1907-1918* [Masteroppgave] Universitet i Oslo; Pettersen P. A., (2001) *Amundsen-Ellsworth-Nobile Transpolar Flight: Italiensk fascisme møter norsk nasjonalisme* [Bacheloroppgave] Høgskolen i Bodø

¹³ Berg R. (2006) Gender in Polar Air: Roald Amundsen and his Aeronauts, *Acta Borealia*, 23:2, 103-144, hentet fra: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/08003830601026818?needAccess=true>

mange tidligere verk praktisk talt ignorerer narrativet rundt følelsene til de store polfarerne, og bidrar til å øke forståelsen av menneskene bak bragdene. I tillegg er både master- og bacheloroppgavene om Amundsen bundet av de akademiske retningslinjene, noe som gir historiografien enda flere nyanser. Disse oppgavene bidrar også til å endre narrativet.

1.1.1 Voldgiftssakens tidligere forskning

Det er i varierende grad blitt skrevet noe om de ulike aktørene på ekspedisjonene til Amundsen.¹⁴ Oskar Wisting har blitt forsket på i sin rolle som mannskapet til Amundsen, Umberto Nobile i andre roller han har hatt i forhold til Norge. Tendensen kan variere i denne forskningen, knyttet til hvordan forfatterne forholder seg til Amundsen. Likevel er det tydelig at det egoistiske bilde av polfareren står i sentrum i det meste av forskningen på hans trofaste hjelpere, spesielt de delene der forskningen dreier seg om «Norge»-ekspedisjonen. Rolf Thommessen er også en av disse mennene rundt Amundsen som er fremstilt lite i litteraturen. Likevel finnes det to doktoravhandlinger om hans rolle som redaktør, men disse to fokuserer hovedsakelig på hans virke som politiker og redaktør.¹⁵ Hans rolle som formann i Luftseiladsforeningen er nevnt, da også Amundsen, men i disse fremstillingene fremstår Amundsen hovedsakelig som skurken som ødela for en fremgangsrik redaktør.

Når det gjelder Norsk Luftseiladsforening er det ikke forsket noe som helst. Norsk Luftseiladsforeningen ble i 1929 avviklet og slått sammen med Norsk Aero Klubb. Det ble utgitt et blad til 75 års jubileet til Norsk Aero Klubb. Her står det kort om Luftseiladsforeningen, men det er kun generell informasjon.¹⁶ Norsk utenrikspolitikk og Italia sin politiske historie er det mye forskning på, mer på det sistnevnte emnet enn det første, men likevel detaljert og utførlig forskning.¹⁷ Dette er hovedsakelig brukt i bakgrunnskapittelet for å gi utfyllende grunnforståelse for de omstendighetene oppgaven analyserer. Tendensene i denne forskningen er derfor ikke spesielt relevant, men det er tydelig at utenrikspolitisk

---

¹⁴ Hansen J. I., (2011) *Amundsens betrodde mann; historien om Oscar Wisting* (1. utg.) Oslo: Schibsted Forlag A/S

¹⁵ Dahle H. S., (1974) *Tidens Tegn og Rolf Thommessen 1927-1930: En studie i ideologisk og politisk høyrradikalisme* [Doktoravhandling], Universitet i Oslo; Thommessen H. P., (2009) *Fra triumf til tragedie: Avisbedriften Tiden Tegn 1910-1941* [Doktoravhandling] Universitet i Oslo

¹⁶ Norsk Aero klubb (1984) *Norsk Aero klubb 75 år* [Brosjyre] Klubben

¹⁷ Berg R., (1995) *Norge på egen hånd; 1905-1920* (1. utg.) Oslo: Universitetsforlaget; Skagestad O. G., (1975) *Norsk polarpolitikk; hovedtrekk og utviklingslinjer 1905-1974* (1. utg.) Oslo: Dreyers Forlag; Wolff E. C., (2016) *Italias politiske historie 476-1945* (1.utg) Oslo: Cappelen Damm Akademiske AS

forskning fokuserer på hvordan Norge jobbet for en nøytralitet på starten av 1900-tallet, som står i stor kontrast til hvordan Italia bygget sitt politiske system i samme tidsperiode.

Det er forsket mye på Italia og deres polfarer Umberto Nobile er det forsket mye, både i Norge og Italia, men her er tendensene ganske ulike.¹⁸ Norske forskere, spesielt ved Polarinstituttet, har sett mye på hvordan det norske folk forholdt seg til Nobile etter «Italia»-ekspedisjonen og Amundsen sin død. Her er Steinar Aas sin bok, *Tragedien Umberto Nobile: polarhelt eller svikar?*, meget viktig, men også de mange artiklene han har skrevet om «Italia»-ekspedisjonen.¹⁹ Samtidig blir Nobile sin rolle i Italia mer hyllet, men likevel fremstilles han som mindre nobel og respektfull etter «Italia». Her er det viktig å påpeke at tidspunktet når forskningen er publisert har stor betydning, mye fordi fascistiske krefter sensurerte presse og publisering, noe som gjorde at objektiviteten mangler i tidlig forskning.

1.1.2 De samlede tendensene

Både polarhistorie og Roald Amundsen som polfarer er to store temaer som det har blitt publisert mye om i løpet av de siste hundre årene. Når man ser på historiografien til Amundsen, kan den tydelig deles inn i tre deler; heltedyrkelse i kjølvannet av forsvinningen, kritikk som motsvar til helten basert på primærkilder og utvidelse av perspektivet der mannen blir satt inn i det større bildet. Hvorfor utviklingen har gått slik er det nok mange svar på, men tiden er antagelig den viktigste faktoren. Ingen ønsket å trekke frem Amundsen sine dårlige valg i tiårene etter hans bortgang, men da man først begynte å trekke frem disse valgene, var det nok lett å slenge seg på. Da klausulen på kildene ble opphevet etter 70 år, fikk bølgen av kritikk en ny topp, denne gangen basert på hans dårlige sider. I dag, når vi går inn mot 100-årsjubileet for hans forsvinning, har behovet for kritikk roet seg og det er lettere å se hele sammenhengen. Når man kombinerer de mange helteberetninger fra hans kjente og kjære med de tjukke kritiske biografiene om den egoistiske polfareren, finner man lettere den gylne

---

¹⁸ Giudici D. (1928) *The tragedy of the Italia: with the rescuers to the red tent* (1. utg) London: Ernest Benn LTD; Ferrarini F., (2003) Arctic science and politics in Fascist Italy. Italian polar expeditions and the international polar exhibition in the interwar years, *Acta Borealia*; 40 (1), s. 78-94, hentet fra: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/08003831.2023.2196873?needAccess=true>;

¹⁹ Aas S., (2002) *Tragedien Umberto Nobile: Polarhelt eller svikar?* (1. utg.) Oslo: Det Norske Samlaget; Aas S., (2003) One man's foolishness led to the death of 14 men – Norwegian reactions to Umberto Nobile and the «Italia» disaster, *Acta Borealia*, 20(2), s. 169-194, hentet fra: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/08003830310003164?needAccess=true>; Aas S. (2022) The images of Roald Amundsen as a Polyphonic Polar Explorer. I F. Battaglini, L. Russo & G. Casagrande (Red.) *Il gelido Nord: Alcune riflessioni fra geografia, esplorazione e storia dell'Artide* (113-142)

middelvei. Roald Amundsen blir ved sine neste jubileer en mann med nyanser, feil og mangler, men også storartede egenskaper og bragder. Et menneske som alle oss andre.

1.3 Kilder og metode

1.3.1 Primærkilder

Som historiografien viser, finnes det et veldig stort kildemateriale etter Roald Amundsen. Det meste, og kanskje viktigste, finnes på Nasjonalbiblioteket, Riks- og Statsarkivet i Oslo og Polarinstituttet i Tromsø. Ved disse tre institusjonene befinner det seg et stort privatarkiv etter Amundsen, arkiv etter de ulike ekspedisjonene han planla i samråd med Leon Amundsen, og arkiver etter mange av hans ekspedisjonsmedlemmer. I tillegg finnes deler av Luftseiladsforeningen sitt arkiv finnes her, samt arkivene etter regjeringsdepartementene der flere inkluderer informasjon om Amundsen, enten det handler om ekspedisjoner eller han som privatperson. I tillegg finnes det kildemateriale på flere av de museene som omhandler Roald Amundsen. Dette inkluderer både Norsk luftfartsmuseum i Bodø, men spesielt Roald Amundsens hjem «Uranienborg» på Svartskog, som forvaltes av Museene i Akershus, siden han etterlot mye i huset sitt da han dro i 1928. Mye av dette er senere blitt levert til Nasjonalbiblioteket. Siden de fleste kildene allerede er sett på, var det ikke håp om å finne nye kilder til denne oppgaven. Det ble derfor nødvendig å se på kildene på en annen måte enn hva som var blitt gjort tidligere. Veien dit var lang, og det er mange samlinger jeg har sett på som ikke ble aktuelle for den endelige problemstillingen.

Jeg har hovedsakelig brukt Luftseiladsforeningen sitt arkivmateriale samt noen private brevsamlinger fra Nasjonalbiblioteket, men også noe av Utenriksdepartementet sitt arkivmateriale fra Riksarkivet og dokumenter fra Amundsen-museet på Svartskog. Arkivmaterialet etter «Norsk Luftseiladsforeningens arkiv for Amundsen-Ellsworth polflyvninger 1925-1926» er stort og det meste finnes på Nasjonalbiblioteket under Ms.4° 2401. I tillegg til at noe også ligger hos Norsk Luftfartsmuseum i Bodø. Det meste av arkivene etter Luftseiladsforeningens annen virksomhet har forsvunnet, men Luftfartsmuseets arkiver inneholder Rolf Thommessen sin vitnefremstilling til voldgiftsretten fra 1928.

Denne fremstilling, *Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforeningen – En fremstilling til bruk for Voldgiftsretten av Rolf Thommessen I Fremstilling & II Bilag*, eksisterer i to bind. Disse dokumentene, som ligger hos Norsk Luftfartsmuseum i Bodø, har arkivkode

NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001 og NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002. Bind én er hans skriftlige vitneforklaring på 135 sider og bind to er 94 bilag som han bruker i forklaringen sin. Bilagene består av telegrammer, brev, saksdokumenter, møtereferat, søknader, kontrakter, budsjetter og regnskap. Disse gir ulik informasjon om kommunikasjon og avgjørelser tatt i forbindelse med «Norge»-ekspedisjonen. Rolf Thommessen hadde alle sakspapirer angående Luftseiladsforeningen sin organisering av «Norge»-ekspedisjonen hos seg selv etter oppløsningen av Luftseiladsforeningen i 1927, men i 1969 ble alt levert til Nasjonalbiblioteket av sekretær Helen Stibolt og man finner derfor alt der.

Hos Nasjonalbiblioteket finnes også arkivmateriale skapt av Luftseiladsforeningen (Ms.4° 2401). I denne samlingen finnes flere brev, telegram, saksdokumenter, kontrakter, møtereferat og uttalelser som ikke ble inkludert i Thommessens fremstilling, men som også forteller noe om prosessene rundt «Norge»-ekspedisjonen. Materialet er kategorisert alfabetisk etter etternavn på mottaker eller avsender. Jeg har brukt mappe II – Roald Amundsen, IV – Lincoln Ellsworth, XIV – Umberto Nobile, XX - Utenriksdepartementet og XXI - Voldgiftssaken. Disse mappene inneholder mye av de samme type dokumentene som bilagene til Thommessen sin fremstilling. I mappe XXI ligger det i tillegg brev, avtaler, telegram, uttalelser og referat i forbindelse med voldgiftssaken fra 1928.

Det eksisterer i tillegg flere mapper hos Nasjonalbiblioteket som inneholder dokumenter som gjelder Amundsen sine ekspedisjoner i 1925 og 1926:

Ms.4° 2674 – *Thommessen, Rolf «Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening – En fremstilling til bruk for Voldgiftsretten» Med margnotater av Roald Amundsen.*

Brevsamling 480A – *Brev til, fra og om Roald Amundsen, ureregistrert korrespondanse 1928: udatert, januar-august*

Brevsamling 483 – *Alexander Nansens papirer vedrørende Roald Amundsen, 3: Polflyvningen «1926 Amundsen-Ellsworth-Nobile Transpolar flight».*

Ms.fol. 2191 – *3a, Vedk. Nordpolsfluktene 1925 og 1926, registrert korrespondanse*

Ms.4° 4275 F – *Ellsworth, Lincoln (1880-1957) til Riiser-Larsen, Hjalmar*

Ms.fol. 4323-1-D – *Roald Amundsen: Manuskript til foredrag om polflyvningene med N24 og N25*

Brevsamling 812 – *Leon Amundsens arkiv vedrørende Roald Amundsen, 4: Avisutklipp*

Ms.4° 2674 ble levert til Nasjonalbiblioteket fra «Uranienborg», og er dokumentet der Amundsen har skrevet kommentarer i margin på Thommessen sin fremstilling til voldgiftsretten. Dette dokumentet gir et bilde av hva polfareren tenkte om vitneforklaringen til Thommessen og interessant for å forstå tankegangen hans om saken. Jeg har sett på brev og telegram som ble sendt mellom Amundsen og hans venner og advokater i tiden fra 1926 til 1928. Dette gir informasjon om tankene og følelsene til Amundsen og hans venner, i tillegg gir det oversikt over saksgangen og handlingsmønsteret til advokatene i voldgiftssaken. En del av disse mappene blir ikke brukt fordi de ikke er relevant for rettssaken som oppstod.

Fra Riksarkivet har jeg sett på materiale fra Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet sine arkiv. Mer spesifikt har jeg sett på disse arkivboksene:

RA-S-6161-Utenriksstasjonene, Ambassaden i Roma, Italia – 1905-2019/D/Da/L0021/0010 – *Roald Amundsens Nordpolen-flygning – 1924-1926*,
AV/RA-S-6161/D/Da/L0021/001 – *Roald Amundsens Nordpolen-flygning – 1926-1930*,
AV/RA-S-6161/D/Da/L0022/0001- *General Nobiles Nordpolsferd – 1927-1931*,
AV/RA-RAFA-1216/D/Db/L0458 – (5916) 78 *Nobiles polekspedisjon I – 1928*,
AV/RA-RAFA-1216/D/Db/L0459 – (5917) 78 *Nobiles polekspedisjon II – Andre funnet m.m. «Nautilus» - 1930*
AV/RA-RAFA-1216/D/Db/L0460 – (5918) 78X *Norsk polflygning*.

Litt av dette materialet er brukt, men meget lite. Dette fordi arkivene etter Utenriksdepartementet og Ambassaden i Roma, som disse arkivboksene omhandler, ikke hjelper meg å svare på problemstillingen. Likevel har jeg fått bruk for noe av det jeg har funnet i Forsvarsdepartementet sitt arkiv angående ekspedisjonen i 1928, men dette er brukt til en meget liten del av oppgaven.

Et brev som Thommessen sendte til Amundsen i 1925 har jeg funnet ved Roald Amundsens hjem, MiA – Museene i Akershus med arkivkoden RA318B237. Dette brevet informerer om hvordan Thommessen stilte seg til videre samarbeid med Amundsen i 1925. I tillegg har jeg vært på Nordpol-museet i Longyearbyen på Svalbard og samlet inn fra utstillingen deres om «Norge»-ekspedisjonen. Mye av det jeg fant der har jeg også funnet andre steder, samtidig som andre deler ikke var direkte relevant for konflikten som jeg forsker på og derfor ikke blitt benyttet.

Det eksisterer også mange bøker som i oppgaven brukes som memoarlitteratur. Disse bøkene legger seg et sted mellom primærkilder og sekundærlitteratur, som allerede redegjort for. De er skrevet av de menneskene som har produsert primærkildene, men de har en hensikt om å fortelle en historie i motsetning til primærkildene som i samtiden hadde til hensikt å løse problemer eller opplyse av aktuelle forhold. Likevel skaper denne memoarlitteraturen et ekstra lag i historien. De må behandles som primærkilder i den forstand at det de forteller stemmer, samtidig som de må ses på kritisk fordi sannheten kan være endret på av forfatterne. Slik har det også vært med primærkildene.

De bilagene som Thommessen har brukt i sin fremstilling, ble skrevet og opprettet med et mål i samtiden. De skulle informere om forhold, skape grunnlag for samarbeid eller spørre om de involvertes syn på en sak. Disse dokumentene har ingen andre hensikter enn det de var opprettet for og må derfor leses på denne måten. Slik er det ikke med vitneutsagnene til voldgiftssaken. Både Amundsen og Thommessen sine vitneforklaringer må leses som nettopp det; den parten sin forklaring av hendelsene presentert på en måte som får en selv til å virke uskyldig i rettsspørsmålet. I tidligere forskning har kun Thommessen sin vitneforklaring blitt brukt, men den har ikke blitt brukt i den konteksten den er opprettet. Derfor gir den et misvisende bilde av situasjonene når den brukes utenfor en større sammenheng. Disse kildene brukes derfor i denne oppgaven i den sammenheng de er skapt og settes opp mot hverandre i forhold til rettssaken.

1.3.2 Dokumentanalyse og litteraturstudie

Metoden min har hovedsakelig vært kvalitativ tekstanalyse og dokumentanalyse, men også litteraturstudie. Den kvalitative metoden er en av de mest sentrale metodene innenfor historisk metodologi, fordi den gir muligheter til å innhente informasjon om fortiden gjennom dokumentene som ble produsert på den tiden.²⁰ Innenfor dokumentanalysens teori kan dokumentarbeid og dokumenttekster være to kategorier. Begge er relevant for denne oppgavens primærkilder. Dokumentarbeid som analytisk og metodisk inngang handler om å forstå at utarbeidelsen av dokumenter er en sentral dimensjon ved større aktører som politikk eller økonomi.²¹ I forhold til mine primærkilder har målet med dokumentarbeidet vært å forstå hvorfor hvert dokument er laget og sette de sammen i denne dimensjonen av økonomisk,

---

²⁰ Melve L. & Ryymin T., (2018) *Historikerens arbeidsmetoder*, Oslo: Universitetsforlaget: 45

²¹ Asdal K. & Reinertsen H., (2020) *Hvordan gjøre dokumentanalyse: En praksisorientert metode*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk: 149

administrativ og praktisk planlegging som måtte foregå for at ekspedisjonen skulle bli til. I tillegg blir det viktig å se på hvordan de administrative delene av ekspedisjonen ble håndtert for å forstå hvorfor dokumentene eksisterer.

Også dokumentene fra rettssaken har blitt satt inn i sin kontekst og leses med de intensjonene som er lagt for dokumentene da de ble opprettet. Dokumentarbeid er selvsagt nært knyttet til selve dokumenttekstene, men her er det også viktig med praksisperspektivet. Man kan lese mye handling i tekst: alle dokument har en avsender og en intendert leser, det har en struktur, det er fullt av virkemidler som bilder, tabeller og grafer, i tillegg bygger det opp en argumentasjon og et narrativ.²² Derfor vil jeg gjennom oppgaven også gå inn i de spesifikke dokumentene og se på aspektene ved dem som tekst. Ordlyd og argumentasjonsteknikk vil bli lagt spesielt vekt på for å forstå hvorfor konsekvensene og valgene som fulgte de ulike dokumentene ble som de ble.

I tillegg til dokumentanalyse har jeg drevet med litteraturstudium av både memoarlitteratur og sekundærlitteratur. Som allerede redegjort for i historiografien, er det gjort mye ulik forskning på Roald Amundsen, noe som skaper ulike lag av teori og analyse. Alle disse lagene, fra memoarlitteratur til fagfellevurderte artikler, gir nødvendig informasjon for min oppgave. Derfor har jeg måttet gå i dybden på alt av hva som finnes av forskning, men mye har jeg ikke brukt fordi det ikke tjener forskningsspørsmålet mitt. Likevel er det mye som er relevant, og de ulike kategoriene av utgivelser har måttet brukes ulikt og blir derfor lagt ulik vekt på.

Memoarlitteraturen har jeg hovedsakelig brukt om de emnene de forklarer best og der det er nødvendig å få fortalt historien fra de som var der og opplevde den. De skjønnlitterære bøkene som ikke baserer seg på forskning, er brukt lite fordi de ikke tjener forskningsspørsmålet. Biografiene om Amundsen som ikke referer på en akademisk måte, er blitt brukt fordi de inneholder mye informasjon og er gjennomgående detaljert. Likevel har jeg alltid forsøkt å bygge opp under de kildene med litteratur som har gjennomgående referanser. På den måten vet jeg hvor informasjonen er hentet fra og jeg sørger for å gi informasjon som flere bøker oppgir.

---

²² Asdal & Reinertsen, 2020: 150

I hele arbeidet med masteroppgaven har det vært viktig med et kildekritisk blikk på alt jeg undersøker, både av primærkilder og litteratur. Kildens opphavssituasjon er spesielt viktig, med tanke på hvorfor den er opprettet og med hvilke intensjoner. Samtidig har bevisstheten rundt eventuelle feil, som navn og dato, blitt lagt merke til og spesielt siden det er flere av dokumentene som har uttalte feil og mangler. Kildens opphav sier også noe om den er objektiv eller subjektiv, som igjen sier noe om hvordan den bør leses. Sammen med dette har de etiske forholdene vært viktige, spesielt i forhold til rettssaken jeg undersøker. På tross av at det snart er 100 år siden de hendelsene jeg analyserer skjedde, er det fortsatt viktig å ta hensyn til at det er mennesker involvert, mennesker med følelser som ikke alltid ble tatt hensyn til. Og at disse menneskene har etterkommere og en arv som det er vår jobb som historikere å ta vare på så godt som mulig.

1.4 Oppgavens struktur

Andre kapittel i oppgaven er bakgrunnskapittel som tar for seg hva som har skjedd før 1926 og hvem de relevante deltakerne på ekspedisjonen var. I kapittel tre redegjør jeg for forberedelsene til «Norge»-ekspedisjonen og baserer analysen på de primærkildene som ble opprettet i denne perioden. Kapittel fire omhandler selve ekspedisjonen over Nordpolen, og her blir memoarlitteraturen brukt for å redegjøre og sammenligne hendelsene, men spesielt historien som er fortalt i ettertid. Videre redegjør kapittel fem for prosessene fra «Norge»-ekspedisjonen var avsluttet i juni 1926 og frem til siste vitneforklaring ble presentert i mai 1928. Til slutt vil jeg i kapittel seks gjennomgå og sammenligne de to partene sine vitneforklaring og til slutt redegjøre for hvordan rettssaken, men også Amundsen sitt liv, ble avsluttet. Til siste kommer et konkluderende kapittel der jeg diskuterer problemstillingen i lys av funnene og redegjørelsene i de fire foregående kapitlene.

2. FORUTSETNINGENE FOR «NORGE»

Da Roald Amundsen i 1926 engasjerte et helt apparat med mennesker til å hjelpe seg med en luftskips-ekspedisjon over Nordpolen, viste det hvilken innflytelse han hadde opparbeidet seg i løpet av sin karriere som polfarer. Både han og de som hjalp ham, hadde tatt valg som førte dem sammen om «Norge»-ekspedisjonen. Disse valgene er viktig å redegjøre for slik at det er tydelig hvilke utgangspunkt og bakgrunner de ulike ekspedisjonsdeltakerne hadde med seg inn i samarbeidet. Mens noen hadde brukt mest tid bak et skrivebord, var andre godt kjent med isen, og der noen hadde roller i politikk eller presse som påvirket større deler av folk og land hadde andre kun seg selv å ta hensyn til. Alle menneskene som var med på prosessen kom med sine utgangspunkt og de skulle forenes om et felles mål, nemlig overflygning av Nordpolen med luftskip. Jeg vil i dette kapittelet presentere forutsetningene for ekspedisjonen og de ulike samarbeidspartene. Hvem var mennene Amundsen valgte å ha med som mannskap på ekspedisjonene? Hvorfor eksisterte aksjeselskapet Luftseiladsforeningen? Hva hadde ført Mussolini til makten? Hvordan gikk «N24» og «N25» ekspedisjonen, som ledet opp til «Norge»? Alle disse spørsmålene er sentrale og vil bli besvart gjennom kapittelet.

2.1 Ekspedisjonens aktører

I årene frem til 1924 opparbeidet Roald Amundsen seg et rykte som verdens fremste polfarer ved å være den første til å seile hele Nordvestpassasjen og førstemann til å nå Sydpolen. Som tenåring var han meget opptatt av polare strøk, utfordringer i isen og store menn som prøvde seg på disse utfordringene. I sin selvbiografi fra 1927 skriver han;

Hvorledes hendte det at jeg blev polarforsker? Nå i grunnen «hendte det» aldeles ikke – for mitt liv har, siden jeg var femten år, vært en stadig vandring fremad mot et endelig mål. Det jeg har utført som polarforsker har vært resultatet av et helt livs planmessige, samvittighetsfulle og omhyggelige forberedelser.²³

2.1.1 Polfareren

Da Fritjof Nansen i 1888 ble den første til å krysse Grønlands innlandsis, satte han samtidig Norge i posisjon for større forskningsarbeid i Arktis.²⁴ Nansen ble dermed et forbilde for

---

²³ Amundsen R. (1927) *Mitt liv som polarforsker*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: 9

²⁴ Wisting A., (2011) *Roald Amundsen; Det største eventyret*, Oslo: Kagge Forlag: 33

fremtidige polfarere, inkludert Roald Amundsen. Ekspedisjonene til Nansen beviste at det var mulig for nordmenn å utforske de tidligere avlukkede polare strøkene, og Amundsen satte øynene mot de områdene som enda ikke hadde blitt oppdaget. Gjennom selvbiografien sin forteller han at det var de veldige lidelser man kunne oppleve i isen som tiltalte han som ung gutt. Spesielt fascinert ble Amundsen av de lidelser sir John Franklins beskrivelser av sitt forsøk på å erobre Nordvestpassasjen. Franklin fortalte om hvordan de var nødt til å spise sine egne støvler for å berge livet. Unge Amundsen ble inspirert og ønsket om å lide for en sak i det kalde nord på veien mot et større kjennskap til det hittil ukjente store øde, vokste i ham.²⁵

Den første ekspedisjonen Amundsen var med på var i 1898 på skipet Belgica der Adrien De Gerlaches var kaptein. Amundsen var med som førstestyrmann og fikk av skipslegen Cook lære og teste ut hvordan de skulle overleve det harde klimaet i Antarktis, noe som ble avgjørende kunnskap for Amundsen til neste ekspedisjon.²⁶ Ved tilbakekomsten i 1899 hadde Amundsen polargnisten i seg og han begynte å planlegge en ny ekspedisjon: han ønsket å være den første til å seile Nordvestpassasjen. Natt til 17. juni 1903 sleptes tidenes minste polarskip, Gjøa, utover fjorden og ble gjort klar for å seile nordover.²⁷ Avreisen skjedde i stillhet. Dette var fordi planleggingen hadde kostet mer og kreditorene til Amundsen hadde begynt å kreve tilbake penger. For at de økonomiske utfordringene ikke skulle få stoppe «Chefen», et kallenavn han ga seg selv på den ekspedisjonen, dro han fra alle krav og kreditorer. Det var et risikabelt valg av Amundsen å føre kreditorene bak lyset slik, men det skulle ikke bli siste gang han fikk problemer med økonomien.

Den 31. august 1906 ankom Gjøa Nome i Alaska og 20. november ble mennene fra den vellykkede ekspedisjonen tatt imot i Kristiania.²⁸ Etter suksessen med Gjøa gjennom Nordvestpassasjen lå Nordpolen for tur. Planleggingen begynte med hjelp fra Roald Amundsens bror Leon Amundsen, men da det ble kjent at Nordpolen var nådd av Peary i 1909,²⁹ måtte brødrene endre taktikk for at ekspedisjonen fortsatt skulle være interessant for media og investorene. Denne gangen var det ingen andre enn broren som visste om planen.

---

²⁵ Amundsen, 1927: 9

²⁶ Wisting, 2011: 55-60

²⁷ Bomann-Larsen T., (1995) *Roald Amundsen: En biografi*, Oslo Cappelen Damm AS: 59

²⁸ Wisting, 2011: 124-125

²⁹ Fredrick Albert Cook påstod å ha nådd Nordpolen 21. april 1908 og Robert Peary påstod at han nådde den 6. april 1909. Begge to fikk problemer med å bevise påstandene i ettertid og ekspedisjonene blir fortsatt diskutert. Påstandene snudde alt opp ned for Amundsen på daværende tidspunkt, for ytterligere informasjon se Anders Bache, *Amundsens Pass* s. 64-65

Suksessen ved Sydpolens erobring 14. desember 1911 ble et stolt øyeblikk for nasjonen Norge, og Amundsen selv fikk kjenne hvordan en ekte polarhelt ble hyllet på Honnørbrygga i Oslo.

Amundsen hadde oppnådd stor suksess, men løftet til Nansen om å nå Nordpolen, var enda ikke innfridd. I 1918 dro Amundsen sammen med 13 andre menn til Svalbard med skuta Maud. Der lot de seg fryse inn i isen for å forsøke å nå Nordpolen ved hjelp fra drivisen.³⁰ På grunn av Amundsens tidligere suksess var ikke økonomi et problem denne gangen. Det som derimot var et problem, var naturkreftene. Siden drivisen går rundt og ikke over polen er det ikke fysisk mulig å la seg drive over polen med skip. Etter tre år uten resultat forlot Amundsen skipet, han ønsket å prøve andre metoder. Første verdenskrig hadde satt i gang en veldig utvikling av fly, noe som gjorde at skip og slede ikke var den beste fremgangsmetoden for å nå polene lenger. Flyene kunne bringe en mann til polpunktet fort, og fra 1920 og utover tok de mer og mer over i kappløpet rundt polene. Fra 1921 til 1923 forsøkte Amundsen ulike fly for å komme seg både til og forbi Nordpolen via luften. Med hjelp fra Leon Amundsen som forretningsfører og skipsmekler Haakon Hammer som økonomisk støttespiller lå det til rette for at Amundsen skulle lykkes å nå Nordpolen med fly. Dessverre gikk forsøkene dårlig og stadig flere fly krasjet eller havarerte i is og snø, noe som førte til at bunkene med gjeld og dårlig publisitet vokste i en ustyrlig fart.³¹

Amundsen ble slått personlig konkurs i 1924 etter at Hammer hadde brutt sine pengeløfter og broren Leon ikke lenger ønsket å være kausjonist for brorens stadige skiftende prosjekter. Maud lå da i isen på sitt femte år og hadde blitt en større utgiftspost for Leon Amundsen enn han kunne godta, i tillegg skapte Roald sine valg usikkerhet mellom brødrene. I 1908 hadde Amundsen kjøpt en sveitservilla på Svartskog ved Bunnefjorden som han kalte *Uranienborg*. Sammen med dette kjøpte han nabohuset som ble kalt *Rødsten* og ga det som bolig for Leon og familien. Men i 1923 overførte Roald disse to boligene til Kiss, sin gifte elskerinne, fordi han ønsket å gi henne en livsvarig forsikring i livet. Denne handlingen gjorde at begeret rant over for Leon og han krevde å få verdiene sine tilbakebetalt av broren.³² Dette betød rettssak og store påkjenninger for de to brødrene som hadde vokst seg nære i løpet av både motgang

---

³⁰ Bomann-Larsen, 1995: 264

³¹ Berg R., (2004) Amundsen og hans aeronauter. I Drivenes E.-A., Jølle H. D., Zachariassen k. (red), *Norsk polarhistorie 1: Ekspedisjonene* (s. 227-292) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: 237-238

³² Wisting, 2011: 409

og medgang. Et brudd mellom brødrene ville bety at polfareren i forretningenes steinharde virkelighet mistet sitt eneste solide ankerfeste utenfor isen.³³ Siden barndommen hadde brødrene utviklet et spesielt forhold og de hadde jobbet sammen om ekspedisjoner siden Nordpolen først skulle erobres. De var rake motsetninger når det kom til personlige egenskaper, styrker og svakheter, men de utfylte hverandre og hadde en intuitiv kjennskap til hverandre. Leon var det kjølige og korrigerende element når Roalds rå kraft og temperament ble kanalisert i feil retning, noe som nok var redningen i flere situasjoner.³⁴

Hele konkurssaken og de økonomiske problemene gikk hardt utover polarhelten, men vondest var antagelig de personlige konsekvensene det fikk for livet på *Uranienborg*. Selv om Amundsen ikke selv snakket offentlig om smerte og sorg var han nok ikke fremmed for disse følelsene, noe som ga et annet utgangspunkt inn i de neste ekspedisjonene. På tross av hindringene skapt av de økonomiske utfordringene og et vanskelig privatliv, planla polfareren enda en ekspedisjon som skulle fly over Nordpolen. I 1924 begynte forberedelsene til ekspedisjonen med flybåtene «N24» og «N25», der organiseringen av finansiering og økonomi var i hendene på en ny partner: Norsk Luftseiladsforening.

2.1.2 Ekspedisjonenes mannskap

En ekspedisjon kunne aldri bli til uten et mannskap og for Amundsen var et godt mannskap minst like viktig som gode forberedelser. Polfareren stilte høye krav til lojalitet og lydighet fra polfareren, men noe annet var ikke mulig i det klimaet de møtte både i nord og sør. Forutsetningene var likevel helt annerledes da ekspedisjonen flyttet seg fra bakkenivå og opp i luften, men det var ikke nødvendigvis en lett overgang. Heldigvis hadde Amundsen med seg flere dyktige menn, også i 1925, blant annet Hjalmar Riiser-Larsen, Oskar Omdal, Leif Dietrichson, Oskar Wisting og Lincoln Ellsworth.

Lincoln Ellsworth var en kilde til finansiering for Amundsen, og til tross for aldersforskjellen hadde de to opparbeidet et godt vennskap siden 1924. Lincoln Ellsworth ble født i Chicago og vokste opp med kun en søster og sine foreldre.³⁵ Hans store ambisjon var natur og friluftsliv og han hadde gjennom sin jobb med gruvedrift vært i både Nome og Teller flere ganger før

---

³³ Wisting, 2011: 399

³⁴ Wisting, 2011: 409

³⁵ Ellsworth L., (1940) *Hinsides horisonten*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: 5

«Norge» landet der i 1926.³⁶ Vinteren 1912-1913 tok han kurs i geografisk oppmåling ved Royal Geographical Society i London og hadde på dette tidspunktet flere turer i villmarken. Han var utdannet landmåler og hadde arbeidet som ingeniør innenfor jernbanedrift i både Canada og USA.³⁷ Ellsworth var 44 år da han oppsøkte Amundsen i New York høsten 1924. Da lykket han med å få bli med Amundsen på ekspedisjon, noe han ikke hadde fått muligheten til da de to møttes i Paris 1917 før Maud-ekspedisjonen.³⁸ Han hadde kjempet mot sin styrtrike far om å få lov til å donere penger til ekspedisjonen og hadde med sine 90 000 dollar kjøpt seg en plass på den store ekspedisjonen over Nordpolen. Han så opp til Amundsen, som han betraktet som en ultramandig storviltjeger, og Ellsworth ønsket å utvikle noen av sine egne egenskaper på ekspedisjon i polare strøk.

Av de norske ekspedisjonsdeltakerne var Oskar Wisting den som hadde lengst fartstid med Amundsen. Han var 38 år gammel første gang han møtte Amundsen og var tidligere sjømann som hadde søkt seg inn på marinens underoffiserskole i 1892. Oscar Wisting dro til sjøs etter konfirmasjonen og vervet seg i Marinen syv år senere.³⁹ Han ble senere ansatt som kanonér i marinen og var med Amundsen som altnuligmann på Sydpol-ekspedisjonen og var en av fem menn som nådde polpunktet i desember 1911.⁴⁰ Wisting hadde en sterk lojalitet til Amundsen. Han dro i 1918 ut med Maud og kom ikke hjem igjen før i 1925. Da hadde han blitt kaptein på skuta etter at Amundsen selv forlot ekspedisjonen i 1921.⁴¹ Da han kom hjem i 1925 fikk han bare noen dager hjemme med familien, før han ble med ut igjen på «Norge»-ekspedisjonen. Denne store lojaliteten ble satt pris på av Amundsen, men for barna til Wisting ble han en ukjent farsfigur. Dette preget ham resten av livet.⁴²

Leif Dietrichson møtte Amundsen for første gang i 1923. Dietrichson vokste opp på Hønefoss og gikk Sjøkrigsskolen fra 1908-11.⁴³ Han ble torpedosjef under nøytralitetsvernet i 1914, og da Marinens flyvesen ble opprettet i 1915, flyttet han over dit og ble en av pionerene. Han

---

³⁶ Barr S., (2025, 24. februar) Lincoln Ellsworth. I *Store Norske Leksikon*, hentet fra: https://snl.no/Lincoln_Ellsworth; Ellsworth, 1940: 29-31

³⁷ Berg, 2004: 241

³⁸ Barr, 2025

³⁹ Barr S., (2025, 25. mars) Oskar Wisting. I *Store Norske Leksikon*, hentet fra: https://snl.no/Oscar_Wisting

⁴⁰ Berg, 2004: 231

⁴¹ Barr, 2025

⁴² Barr, 2025

⁴³ Barr S., (2024, 26. november) Leif Dietrichson. I *Norsk Biografisk Leksikon*, hentet fra: https://nbl.snl.no/Leif_Dietrichson

hadde trening fra Storbritannia der Hjalmar Riiser-Larsen var instruktør.⁴⁴ Da Amundsen spurte om han ville være flyver, fikk han permisjon fra sin stilling i Marinen fordi de så på polflyvningen som videreutdanning.⁴⁵

Den andre flyveren på ekspedisjonen var Hjalmar Riiser-Larsen. Han tilbrakte sine tre første år på sjøen med familien og i 1906 dro han ut igjen på et seil- og dampskip.⁴⁶ I 1909 kom han inn på Sjøkrigsskolen i Horten og ble utdannet flyver ved marinens første flyskolekull i 1915.⁴⁷ Han var engasjert i det norske flyvermiljøet siden uteksamineringen fra Sjøkrigsskolen og møtte Amundsen for første gang da polfareren tok flyversertifikat i 1914. Da det britiske Luftfartministeriet planla en luftskipsrute mellom London og skandinaviske hovedsteder, søkte han og fikk tillatelse til å gjennomgå utdanning som luftskipsfører.⁴⁸ Riiser-Larsen var sentral i det norske flyvermiljøet og var en viktig støttespiller for Amundsen på hans to siste ekspedisjoner. Spesielt var hans rolle i Norsk Luftseiladsforening viktig. Han satt i styret sammen med redaktør i avisen *Tidens Tegn* Rolf Thommessen fra 1919. Dette skapte sterke allianser noe som førte til at Norsk Luftseiladsforening i 1925 vedtok forslaget fra Roald Amundsen om samarbeid for «polflyvning arrangert av N.L.». ⁴⁹

Norsk Luftseiladsforening ble stiftet 5. mai 1909 med mål om å «virke for luftseilasens utvikling i vitenskapens, forsvarrets, teknikkens og sportens tjeneste». ⁵⁰ Foreningen drev en del aktivitet og testet ut fri-ballong til luftseilaskonkurranser frem til 1921 da en utøver omkom i en ballong-ulykke på et stevne i regi av Norsk Luftseiladsforening. Etter dette var det lite aktivitet frem til foreningen fikk ansvaret for Amundsen sine polflyvninger i 1925 og 1926. Med Rolf Thommessen som formann og Hjalmar Riiser-Larsen som viseformann siden 1919 var dette noen av de mest aktive årene i foreningens historie. ⁵¹ Norsk Luftseiladsforening ble i 1930 slått sammen med Norsk Aero Klubb og foreningen opphørte dermed å eksistere. Det ble opprettet et aksjeselskap, «Norsk Luftseiladsforenings A/S for Amundsen-Ellsworth Polflyvning», for å overta det forretningsmessige og administrative ansvaret da foreningen skulle bidra i organiseringen av Amundsens ekspedisjon i 1925.

---

⁴⁴ Berg, 2004: 239

⁴⁵ Barr, 2024

⁴⁶ Larssstuvold U., (2025, 25. mars), Hjalmar Riiser-Larsen. I *Norsk Biografisk Leksikon*, hentet fra: https://snl.no/Hjalmar_Riiser-Larsen

⁴⁷ Riiser-Larsen H., (1957) *Femti år for kongen*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: 39

⁴⁸ Riiser-Larsen, 1957: 84

⁴⁹ Berg, 2004: 239

⁵⁰ Norsk Aero Klubb (1984) *Norsk Aero Klubb 75 år* [Brosjyre] Klubben: 4-5

⁵¹ Norsk Aero Klubb, 1984: 7

Aksjeselskapet bestod av åtte aksjonærer ved opprettelsen. Rolf Thommessen, Arnold Ræstad, Trygve Klingenberg, Hans Teodor Hesselberg, Georg Bull, Johan Tidemann Sverre og Alf Bryn var alle med å forme aksjeselskapet i 1925 og videreførte selskapets arbeid til neste ekspedisjon.⁵² Aksjekapitalen var på 2000 kroner med aksjer på 200 kroner hver, hvert medlem eide en aksje bortsett fra formann Thommessen som eide fire.

Alle åtte aksjonærene i aksjeselskapet til Luftseiladsforeningen var viktige menn. Rolf Thommessen selv var ingen polfarer eller eventyrer, men eldst i en søskenflokk på tre og oppvokst i Kristiania.⁵³ Han tok examen artium i 1897 og etter dette studerte han kunsthistorie i Kristiania, London, Paris og Berlin.⁵⁴ Da faren i 1910 opprettet avisen *Tidens Tegn* i 1910 ble Thommessen pressemann på heltid, i 1915 ble han medredaktør, og da faren trakk seg i 1917 overtok Thommessen som eneredaktør og formann i avisens styre.⁵⁵ Hans politiske syn og overbevisninger påvirket også avisen. Utover 1920 ble det publisert flere artikler og intervjuer som bygget opp under den fascistiske ideologien, noe som vitnet om redaksjonens syn og overbevisning.⁵⁶ Da fedrelandslaget ble stiftet i 1925 var Rolf Thommessen en viktig støttespiller med sine sterke nasjonalistiske sympatier.⁵⁷ Arnold Ræstad var utdannet jurist og i 1910 utenriksdirektør i *Tidens Tegn* og det var slik bekjentskapet med Thommessen oppstod. Alf Bryn var ingeniør av yrke, men hadde organisatoriske ansvarsområder innenfor luftsporten, blant annet gjennom Norsk Luftseiladsforening. Johan Tidemann Sverre var major i hæren og engasjert i Luftseiladsforeningen ved sin interesse for luftfart. Dette er de fire viktigste aktørene fra Luftseiladsforeningen knyttet til Amundsen sine ekspedisjoner og voldgiftsrettsaken.

2.1.3 Italia og Nobiles forutsetninger

Umberto Nobile, som var fører og konstruktør av luftskipet «Norge», var utdannet luftskipingeniør. Han ble født i januar 1885 i nærheten av Napoli og som 23-åring flyttet han til Roma for å utdanne seg videre ved *Specialisti del Genio*.⁵⁸ Han jobbet ved *Stabilimento di*

---

⁵² NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XX: Referat fra ekstraordinær generalforsamling den 15.08.1925

⁵³ Thommessen H. P., (2009) *Fra triumf til tragedie: Avisbedriften Tidens Tegn 1910-1941* [Doktoravhandling] Universitet i Oslo: 133

⁵⁴ Ottosen R., (2024, 22. november) Rolf Thommessen. I *Norsk Biografisk Leksikon*, hentet fra: https://nbl.snl.no/Rolf_Thommessen

⁵⁵ Ottosen, 2022

⁵⁶ Thommessen, 2009: 170

⁵⁷ Ottosen, 2022

⁵⁸ Aas S., (2002) *Tragedien Umberto Nobile: Polarhelt eller svikar?* Oslo: Det Norske Samlaget: 12

Costruzioni Aeronautiche di Roma (SCA) da første verdenskrig brøt ut, en krig som førte til store endringer for landet. I etterkant av første verdenskrig oppstod det en stor økonomisk krise for Italia og denne bidro til å øke den sosiale uroen.⁵⁹ Arbeidsledigheten økte og flere steder på landsbygda brøt det ut voldelige demonstrasjoner og boikotter blant misfornøyde arbeidere. Den 23. mars 1919 opprettet den tidligere sosialisten Benito Mussolini en ny politisk bevegelse ved navn *Fasci di combattimento* (Kampforbund).⁶⁰ Denne bevegelsen ble først organisert for å motarbeide Sosialistpartiet, men med Mussolinis erklæring om at hans viktigste mål var å erobre staten og oppnå politisk makt uansett midler var det ikke lang vei til diktatur. Da Viktor Emmanuel III kalte inn Mussolini til Roma istedenfor å erklære unntakstilstand, slik demonstrantene som utførte marsjen 23. mars 1922 krevde, lå alt til rette for fascistisk maktovertakelse i Italia.⁶¹

Den fascistiske ideologien er og har vært et omstridt tema, blant annet fordi Mussolini ikke var den fremste ideologen for regimet han bygget. Likevel kan fascismen forstås som en ideologi; «en ideologi er i den forstand et sett av prinsipper, verdier, myter og ideer som noen tror på. Den er en visjon av livet, av verden, av historien og av politikken; et sett av forventninger, planer og mål som man vil realisere i fremtiden».⁶² På tross av at Mussolini ikke hadde definert disse verdiene og forventningene i en bok, slik Hitler og Marx hadde, kan man se de i måten han styrte Italia. Begrepet «fascisme» er sterkt ideologisk ladet og allerede i en tidlig fase, før maktovertakelsen i 1922, viste den fascistiske bevegelsen klare ideologiske trekk. Bevegelsen dyrket vitalisme og aktivisme, altså handlekraft.⁶³ I lys av dette blir samarbeidet mellom Mussolini og Amundsen meget tydelig og forståelig. Amundsen sitt ønske om å vise seg for verden og gjøre det han kunne for å oppdage den samsvarer med de tanker og ønsker Mussolini hadde for Italia. I oppbygningen av en ny og bedre stat ble markeringsbehovet stort og alle som skulle bidra til å vise frem Mussolini som eneveldig diktator måtte følge hans ord. Dette gjaldt spesielt for Umberto Nobile som hadde designet luftskipet Amundsen ønsket å bruke.

Nobile var, da krigen tok slutt, Italias fremste luftskipsingeniør, men hans kunnskaper og fabrikken SCA var ettertraktet blant svartskjortene. Flere av fascistregimets ledere forsøkte

---

⁵⁹ Wolff E. C., (2016) *Italias politiske historie 476-1945*, Oslo: Cappelen Damm Akademiske AS: 269

⁶⁰ Wolff, 2016: 271

⁶¹ Wolff, 2016: 277

⁶² Wolff, 2016: 285

⁶³ Wolff, 2016: 286

både å kjøpe og tvinge Nobile inn i et samarbeid med dem, men luftskipsingeniøren lot seg ikke overtale.⁶⁴ På tross av negativ oppmerksomhet og forsøk på å ødelegge for han som luftskipsingeniør holdt han på sin posisjon i flyvåpenet. Da han kunne informere Mussolini om at Amundsen var interessert i et av hans luftskip, ble diktatoren mer positiv ovenfor ingeniøren. Nobile hadde nemlig en teori om at semi-stive luftskip var bedre enn de stive, noe som ble avgjørende for hvorfor Amundsen valgte hans luftskip. Men samarbeidet med Mussolini skulle vise seg å by på utfordringer for både Nobile og ikke minst Amundsen.

2.2 Veien frem til 1926

I oktober 1924 stod Amundsen på bar bakke etter alt som hadde gått galt tidligere det året. Seks måneder tidligere hadde polfareren vært i Pisa for å overvære testingen og byggingen av de to Dornier Wal-flybåtene han ønsket å fly over polhavet.⁶⁵ Flyene var tyske, men ble produsert i Italia på grunn av Versaillestraktaten.⁶⁶ I Italia hadde han for første gang vært ombord i luftskipet «N-1» som var konstruert av Umberto Nobile. Dette var Amundsens første møte med både Nobile og hans luftskip, og etter flyturen dro polfareren til Milano for å hilse på Mussolini.⁶⁷ Diktatoren ble interessert i Amundsens planer med en gang og foreslo et samarbeid med flere fly og flyvere, men av en eller annen grunn trakk Mussolini både fly og flyvere ut av ekspedisjonen. Grunnen var uviss, men *Aftenposten* den 21. juni 1924 skrev at Locatelli, en av de italienske flyverne, var kaldt til Roma og derfor ikke kunne delta i ekspedisjonen.⁶⁸ Etter dette krevde fabrikken i Pisa penger for flybåtene og med Amundsens økonomiske situasjon ble det vanskelig. Derfor dro han i oktober på foredragsturné til Amerika i et forsøk på å skaffe penger.⁶⁹ Der fikk han en telefon fra Lincoln Ellsworth. Amerikaneren skulle ordne med finansieringen for Dornier Wal-flybåtene så lenge han fikk være med på ekspedisjonen.⁷⁰ Slik ble Amundsen reddet ut av sine vanskeligheter og ble kjent med sin nye venn Ellsworth. Målet var Nordpolen, metoden var fly.

---

⁶⁴ Aas, 2002: 15-17

⁶⁵ Bache A., (2024) *Amundsens pass: polarheltens siste reiser*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: 21

⁶⁶ Wisting, 2011: 418

⁶⁷ Bache, 2024: 25

⁶⁸ Bache, 2024: 25-26

⁶⁹ Bomann-Larsen, 1995: 369

⁷⁰ Wisting, 2011: 418

2.2.1 Ekspedisjonsplanene

Amundsen fikk med seg flere flinke karer fra ulike land som ville hjelpe til med å nå polen. Hjalmar Riiser-Larsen og Leif Dietrichson ble flygere av de to flyene, og Karl Feucht og Oskar Omdal mekanikere. Lincoln Ellsworth navigatør, og Amundsen selv var navigatør og ekspedisjonsleder.⁷¹ Likevel trengte de noen som kunne ha kontroll på det økonomiske og der var Luftseiladsforeningen passende. Ellsworth bidro med 90 000 dollar og Norsk Luftseiladsforening sitt aksjeselskap, med Thommessen som formann, kunne garantere for og administrere ytterligere lån.⁷² Da alt av mannskap, både i luften og på land, var bestemt kunne polfareren vende nesen mot nord, og den 21. mai stod de to flybåtene klare på isen i Kings Bay på Svalbard.

Allerede før takeoff hadde Amundsen luftet sine planer om å ikke bare fly til polen også vende tilbake til Svalbard, men også over polen med ett av flyene og lande et sted på Alaska sin kyst.⁷³ Dette forslaget hadde riktignok blitt avvist av spesielt Riiser-Larsen, men til gjengjeld hadde det åpnet opp for samtaler om hvordan man best kunne bevege seg over polpunktet.⁷⁴ De fire som hadde hatt møte, Amundsen, Ellsworth, Riiser-Larsen og Dietrichson, hadde diskutert at den beste måten å fly over polen var med luftskip, ikke fly.⁷⁵ Idéen kom fra flyturen Amundsen hadde hatt i Pisa året før. Derfor så de på denne ekspedisjonen som rekognosering til det fremtidige eventyr med det som ble luftskipet «Norge». Ekspedisjonen ble kalt «N24» og «N25» etter navnene på Dornier Wall flyene og det ble dramatisk i isen ved 88° nord.

Flyene tok av fra Kings Bay den 21. mai 1925. «N25» lettet først med Riiser-Larsen bak spakene, Feucht som mekaniker i motorrommet og Amundsen som navigatør og ekspedisjonsleder fremst i flybåten. Like bak kom «N24» med Ellsworth i navigatørsetet, Dietrichson som flyger og Omdal som mekaniker.⁷⁶ Til tross for at skroget på «N24» sprakk under take-off, kom begge flyene seg i lufta og satte kursen mot Nordpolen.⁷⁷ Etter åtte timer i luften bestemte mannskapet i «N25» å lande på isen for å finne ut nøyaktig posisjon, de mistenkte at de var på Nordpolen.

---

⁷¹ Amundsen R. (1925) *Gjennem luften til 88° nord*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: 39

⁷² Bomann-Larsen, 1995: 391; Wisting, 2011: 421

⁷³ Berg, 2004: 244

⁷⁴ Bomann-Larsen, 1995: 391

⁷⁵ Amundsen R. & Ellsworth L., (1926) *Den første flukt over polhavet*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag: 9

⁷⁶ Wisting, 2011: 430

⁷⁷ Berg, 2004: 244

2.2.2 Nødlanding i isen

Riiser-Larsen førte flyet ned, men den ene motoren sviktet og de måtte derfor utføre en nødlanding på isen.⁷⁸ Mannskapet fant en smal råk hvor flyet gikk ned og utførte en landing som lyktes på hengende håret, men da mennene steg ut av flybåten kunne de ikke se «N24».⁷⁹ Dietrichson hadde fulgt etter «N25» ned, men landingen hadde ikke vært like heldig og skaden på skroget fra take-off gjorde at den ene motoren var ute av funksjon. De to mannskapene befant seg 5,5 kilometer fra hverandre i den bevegelige drivisen og det tok dem nærmere fem dager å gjenforenes ved «N25».⁸⁰

Til tross for at avstanden ikke var stor mellom de to mennene, var det en utfordring å bevege seg. Temperaturen lå rundt -15°C og dette betydde sørpe, noe som førte til mye anstrengelse og livsfarlige forhold.⁸¹ Etter fem dager, den 26. mai, møttes hele mannskapet igjen ved «N25». Mennene trengte en ny plan og de bestemte seg for å lage en startbane av snø og is. Den 15. juni 1925 klarte Riiser-Larsen å lette med «N25», da hadde mannskapet jobbet i flere uker med startbanen.⁸²

I Norge hadde de manglende livstegn fra ekspedisjonen satt i gang initiativ til redningsaksjoner og mye bekymring for livene til de seks mennene. Nyheten om ekspedisjonens retur nådde Oslo den 19. juni og i avisen *Tidens tegn* ble mennene hilst med bekjennelsen: «Men føltes engstelsen for en av vort lands store sønner og hans unge følge helt personlig, som mænd vi holder av, saa blander det sig i glæden idag en stolt national følelse. Paany gaar norske navn med ære over verden».⁸³ Tilbakekomsten den 5. juli ble derfor stor for de gjenoppståtte polfarere og folkefesten i Oslo ble en verdig avslutning på et helte-tokt.⁸⁴

2.3 Foreningen av tre interesseområder

Etter tilbakekomsten med «N25» begynte Amundsen å organisere apparatet som skulle hjelpe ham med neste ekspedisjon. Samarbeidet til ekspedisjonen med luftskipet «Norge» inkluderte ulike aktører med ulike interesser. Privatpersoner, aksjeselskap, offentlige personer, politikere

---

⁷⁸ Berg, 2004: 246

⁷⁹ Bomann-Larsen, 1995: 396

⁸⁰ Wisting, 2011:433-434

⁸¹ Berg, 2004: 246

⁸² Bomann-Larsen, 1995: 402

⁸³ Berg, 2004: 248

⁸⁴ Bache, 2024: 29

og nasjonstater skulle forenes om alt fra økonomi til gjennomføring i «Norge»-ekspedisjonen. Denne foreningen var på ingen måte enkel, men heller ikke umulig, de ulike aktørene måtte bare snakke sammen. For å forstå mer av hvordan konflikten, som handlet om motstridende interesser, oppstod er det viktig å forstå hvilke interesser de ulike aktørene hadde.

I all hovedsak var det Roald Amundsen, Lincoln Ellsworth, Luftseiladsforeningen og den italienske stat som samarbeidet om «Norge»-ekspedisjonen, men flere andre aktører var involvert, og det gjorde det hele mer komplisert. På tross av Amundsen sine ønsker om å føre ekspedisjoner på vegne av sitt land, var ikke den norske regjering like involvert. Skiftende norske regjeringer hadde etter unionsoppløsningen i 1905 jobbet for å konsolidere den norske utenrikspolitikken. Med et ambivalent nasjonalt selvbilde, uttrykt i et betryggende ønske om å leve isolert fra stormaktenes krigspolitikk, men også med en underliggende ekspansjonistisk drøm om å gjenvinne Det norske hav, staket Norge ut sin utenrikspolitikk frem mot 1925.⁸⁵ Av den grunn var regjeringene i landet forsiktige med å gi midler til polarekspedisjoner som ikke direkte tjente vitenskapelige forhold. Selv om kong Haakon ønsket at nytt land skulle bli norsk og oppkalles etter ham, var ikke den norske regjeringen involvert på noen måte hverken i 1926 eller ved tidligere ekspedisjoner.⁸⁶

Dette kom spesielt frem ved Amundsens Sydpol-ekspedisjon, der okkupasjonen av land på kong Haakons vegne ikke førte til noe politisk initiativ fra norske myndigheter.⁸⁷ I 1926 var det derfor polfareren selv, med hjelp av Luftseiladsforeningen og trofaste venner, som sørget for økonomi og midler. Likevel var ekspedisjonene til Amundsen et tema i resten av verden. De norske ambassadørene både i London og Roma sendte brev til både statsminister, utenriksdepartementet og Luftseiladsforeningen for å oppdatere om hvordan styresmaktene i de ulike landene forholdt seg til ekspedisjonen. Spesielt viktig ble Ove Vangensten som jobbet på ambassaden i Roma. Han sendte mye av korrespondansen til Thommessen som dermed holdt seg oppdatert om Italia sine politiske perspektiver på ekspedisjonen.

Thommessen på sin side hadde, sammen med Luftseiladsforeningen, størst interesse i å organisere en økonomisk vellykket ekspedisjon som kunne gi foreningen økonomisk gevinst.

---

⁸⁵ Berg R., (1995) *Norge på egenhånd; 1905-1920*, Oslo: Universitetsforlaget: 20

⁸⁶ Berg, 1995: 149

⁸⁷ Skagestad O. G., (1975) *Norsk polarpolitikk; hovedtrekk og utviklingslinjer 1905-1974*, Oslo: Dreyers Forlag: 43

Gjennom jobben sin som redaktør i avisen *Tidens tegn* hadde han en dobbelt-rolle som ga enda større muligheter for økonomisk vinning. Han hadde sett hvordan forsvinningen under «N24» og «N25» var verdt mye i pressen, så det ble viktig å utnytte alle muligheter for økonomisk vinning i ekspedisjonen med «Norge».⁸⁸ I tillegg var han, med sin høyrevridde avis, fascinert av Mussolini og den italienske fascismen, noe som gjorde at interessen for å bli likt av italienerne var stor. Bomann-Larsen beskriver Thommessen som en utvilsomt stor nasjonal sjåvinist og Wisting påpeker at han næret stor respekt for handlekraftige menn som Mussolini.⁸⁹ Da Italia ble en så stor økonomisk bidragsyter som landet ble, var et godt samarbeid enda viktigere for redaktøren.

Mussolini på sin side var opptatt av å fremme sin ideologi og vise Italia som en sterk og handlekraftig stat. Romerrikets storhet var idealet for *il Duce* og med handlekraft som fascismens viktigste verdi var erobringen av de polare strøk noe å satse på, enten de han så på som velvillige verktøy endte som helter eller martyrer.⁹⁰ Derfor ble det Italia, og ikke bare Nobile, som samarbeidet med Amundsen om «Norge». Likevel var, i Wisting sine øyne, både Mussolini og Nobile ærgjerrige, noe som skapte problemer for det norske mannskapet.⁹¹

Roald Amundsen selv hadde ikke noen mindre nasjonalistiske motivasjoner, men han hadde også et ønske om en stor ekspedisjon for sin egen del, en verdig avslutning på en lang karriere som polarforsker som han kunne hevde sin helte-status med. Fortellingen og æren var den viktigste i hans øyne, derfor også mannskapets lojalitet slik at han hadde kontroll over hvem som fikk hvilken del av æren. Denne underkastelsen var Lincoln Ellsworth innforstått med og han visste godt at dette tjente seg hos Amundsen. Amerikaneren var den eneste som representerte et annet flagg, men med sin pengegave hadde han kjøpt seg en betydelig plass ombord i luftskipet.⁹² Likevel hadde han også et ønske, på lik linje med Amundsen, om å kunne hevde seg i verden og smykke seg med enda en vellykket ekspedisjon i nord. De to, Amundsen og Ellsworth, stod sammen med felles interesse, men ble små i forhold til den fascistiske regjeringen og Luftseiladsforeningen.

---

⁸⁸ Wisting, 2011: 438

⁸⁹ Bomann-Larsen, 1995: 442; Wisting, 2011: 461

⁹⁰ Wisting, 2011: 460

⁹¹ Wisting, 2011: 443

⁹² Bomann-Larsen, 1995: 428

2.4 De usette deler

Hva Amundsen gjorde, spiste, skrev, sa og tenkte har gang på gang blitt brettet ut gjennom bøker, filmer og podkaster. Man finner alltid mer om mannen om man vil, men et fellestrekk har mange fremstillinger. De tar utgangspunkt i Amundsen og velger tidvis bort den større sammenhengen han levde i. Her kommer min forskning inn som ny, idet denne oppgaven redegjør for det store bildet og den sammenheng Amundsen levde i. Selvfølgelig vil det også være viktig hva polfareren sa, skrev og gjorde, men det er viktigere hva de rundt ham gjorde, hvordan de påvirket ham til å ta avgjørelser, hvordan de behandlet ham og la til rette for suksess eller fiasko. Som vist i dette kapitlet gjennomførte Roald Amundsen store bragder i sitt liv, men han gjorde det aldri alene. I denne oppgaven skal jeg se på hvordan de rundt hjalp eller jobbet mot polfareren på vei mot det siste og endelige målet: Nordpolen.

3. FORBEREDELSE TIL «NORGE»-EKSPEDISJONEN

Da mennene fra «N24» og «N25» var tilbake på landjorda, begynte de praktiske forberedelsene til neste ekspedisjon med det samme. De hadde overlevd den isen de ønsket å fly over og visste bedre hvordan de burde gå frem for å lykkes med målet sitt. Tiden fra juli 1925 ble fylt med kontrakter, forhandlingsprosesser og planlegging for både nordmenn og italienere. I disse forhandlingene begynte uenighetene å ta form og forberedelsene skapte en del konflikt. I dette kapitlet vil jeg ta for meg forberedelsesperioden til «Norge»-ekspedisjonen, med spesielt søkelys på kontraktsforhandlinger og de delene av planleggingen som påvirket konflikten. Denne perioden strekker seg fra 5. juli 1925 til 10. april 1926. Bilagene fra fremstillingen til Voldgiftssaken vil bli analysert og diskutert opp mot sekundærlitteratur for å analysere historien gjennom kildene, men også slik den er blitt tolket og fortalt i ettertid. Jeg vil i tillegg bruke annet kildematerialet som er funnet fra denne tidsperioden som bidrag til å belyse forberedelsesarbeidet fra ulike perspektiver. I dette kapitlet ønsker jeg å finne ut: hva i forberedelsesperioden dannet grunnlaget for at det skulle utvikle seg til full konflikten ombord i «Norge»?

3.1 Kontraktene

Ekspedisjonen med «N24» og «N25» i 1925 var utgangspunktet for samarbeidet mellom Roald Amundsen og Luftseiladsforeningen. Som redegjort for i kapittel to ble det opprettet et aksjeselskap med et arbeidsutvalg til de administrative forhandlingene samt utarbeidet kontrakter til mannskapet som skulle gjennomføre ekspedisjonen.⁹³ De samme kontraktene, som ble signert i mars 1925, ble utvidet og brukt til «Norge»-ekspedisjonen. Aksjeselskapet «Norsk Luftseiladsforenings A/S for Amundsen-Ellsworths polflyvning 1925» var ansvarlig for disse kontraktene sammen med alt annet administrativt og økonomisk for ekspedisjonen. Opprettelsen av aksjeselskapet var viktig for å holde alt av økonomi og arbeid med ekspedisjonene samlet på et sted og borte fra selve Luftseiladsforeningen. Det var også en fordel å legge det økonomiske ansvaret i et aksjeselskap med tanke på lån, kreditorer og garantier i de økonomiske spørsmålene. Kontraktene som ble videreført til «Norge» var mellom aksjeselskapet til Luftseiladsforeningen og Roald Amundsen, Lincoln Ellsworth, Hjalmar Riiser-Larsen og Leif Dietrichson.

---

⁹³ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XX: Referat fra ekstraordinær generalforsamling den 15.08.1925

3.1.1 De originale kontraktene

De ulike kontraktene var svært like, der de største forskjellene lå i de ulike oppgavene deltakerne skulle ha under ekspedisjonen. Roald Amundsen «ansættes som leder av den polflyvning, som selskapet organiserer i 1925» og skulle ha 50% av midlene som måtte være i behold «ved selskapets oppløsning efter utført polflyvning».⁹⁴ I tillegg stod det spesifisert i kontrakten at om ekspedisjonen ble oppgitt før avreise, ville ikke Amundsen ha krav på prosentgodtgjørelse fra selskapet. Dette var likt i alle kontraktene og viser at ingen fikk gevinst hvis ikke ekspedisjonen gikk som planlagt. Videre i kontrakten stod det omtalt hvilke forpliktelser Amundsen hadde knyttet til hemmelighold rundt ekspedisjonen.

Han var forpliktet til å følge selskapets instruksjoner når det gjaldt enhver inntektsgivende virksomhet, samt medvirke til den endelige boken som skulle publiseres, men denne hadde selskapet alene rettighetene til. Disse forpliktelsene varte i 2 år etter at polflyvningen var avsluttet. I tillegg kunne han ikke offentliggjøre vitenskapelige eller tekniske resultater fra ekspedisjonen uten tillatelse fra selskapet inntil 3 måneder etter at boken var publisert.⁹⁵

Denne delen var også lik i de andre kontraktene og sikret forutsigbarhet rundt offentliggjøring av ekspedisjonens resultater, men også historien rundt den, noe som var svært viktig for å få så stor økonomisk gevinst som mulig. Aksjeselskapet budsjetterte at inntektene fra pressetjenestene, boken og foredragene, som Amundsen var kontraktsbundet til å holde, skulle komme på 700.000 kroner, altså viktig inntekt for ikke å gå i underskudd.⁹⁶

3.1.2 Artikkel om voldgiftsrettssak

Artikkel fire i Amundsens kontrakt handlet om hvordan partene skulle løse eventuelle uenigheter og tvister som kunne oppstå i løpet av samarbeidet. Der stod det «Enhver tvist som oppstår i anledning av nærværende kontrakt avgjøres med endelig og bindende virkning for parterne av en voldgiftsret i Oslo og efter norsk lov». ⁹⁷ Det var, og er, en vanlig måte å avgjøre uenigheter for private selskaper og aktører gjennom voldgift. Blant annet fordi dom i voldgiftsrett ikke kan ankes og saken føres utenfor rettssystemet, noe som gjør at partene kan

---

⁹⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XV: Signert kontrakt mellom Amundsen og Luftseiladsforeningen, 11.03.1925

⁹⁵ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XV: kontrakt side 1

⁹⁶ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XIX: Brev til Christianias Bank og Kreditkasse fra Arnold Ræsted, sendt den 30.07.1925

⁹⁷ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XV: kontrakt side 2

være mer involvert i organiseringen av rettsprosessene. Det er dette avsnittet som gjorde at Amundsen og Luftseiladsforeningens aksjeselskap endte i voldgiftsrettsak våren 1928. Den samme bestemmelsen gjaldt for de andre tre også, men her oppstod det ingen konflikter som var nødvendig å avgjøre gjennom et rettssystem. Ellsworth ble ansatt som navigatør, mens Riiser-Larsen og Dietrichson ble ansatt som førere på ekspedisjonen under Roald Amundsens ledelse. Dette er slik det var formulert i kontraktene og viste tydelig at det var Amundsen som ene og alene var leder for ekspedisjonen.⁹⁸ Da kontraktene var signert i 1925 gikk startskuddet for ekspedisjonen, men gjennomføringen ble ikke som antatt, og etter nesten en måned i isen returnerte kun «N25» med alle deltakerne i god behold.

3.2 De første møtene med italienerne

3.2.1 Thommessens brev

Mannskapet fra «N24» og «N25» returnerte til Oslo den 5. juli 1925 hvor de ble møtt av en begeistret folkemengde på femti tusen mennesker. Festen varte i flere dager, og da Amundsen kom hjem til *Uranienborg* den 7. juli ble han mottatt med fest og sang der også.⁹⁹ Wisting skriver at i all glans og rop så polfareren at det var dramaet folk elsket. Ingen brydde seg om de vitenskapelige innholdet eller om målet faktisk var nådd, folket ville hylle de heltene som en gang var antatt døde.¹⁰⁰ Muligens ga hyllesten mersmak, men det var likevel sånn at hovedmålet ikke ble nådd med flybåter, og området mellom Nordpolen og Alaska lå enda uoppdaget. Likevel var det håp, for 6. juli fant Amundsen et brev fra Thommessen i postkassen sin.¹⁰¹ Brevet var håndskrevet over to sider og inneholdt mange oppmuntrende ord til Amundsen.

Thommessen takket for en fin fest og skrev at det var synd de ikke fikk snakket mer om Amundsen sine videre ekspedisjonsplaner. Han skrev at han sendte brevet for å si til polfareren at han kunne regne med både Thommessen og Luftseiladsforeningen til en ny ekspedisjon og avsluttet brevet med å erklære at han selv ville gå inn i samarbeidet med «liv og sjæl».¹⁰² Den positive holdningen til det administrative apparatet gjorde at Amundsen kunne fokusere på de andre delene av ekspedisjonen. Bare noen uker senere fikk han besøk av

---

⁹⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XVI, XVII & XVIII: Kontraktene til Ellsworth, Riiser-Larsen og Dietrichson med Luftseiladsforeningen, signert 11.03.1925

⁹⁹ Bomann-Larsen, 1995: 408

¹⁰⁰ Wisting, 2011: 438

¹⁰¹ MiA, RA318B237: Brev fra Rolf Thommessen til Roald Amundsen datert 06.07.1925

¹⁰² MiA, RA318B237: Brev fra Rolf Thommessen til Roald Amundsen datert 06.07.1925

mannen som spilte en stor rolle for «Norge»-ekspedisjonen sitt utfall, men også voldgiftskonflikten. Umberto Nobile stod på trappen til Amundsen den 25. juli sammen med Hjalmar Riiser-Larsen.¹⁰³

3.2.2 Nobile på Svartskog

Nobile hadde blitt invitert til Oslo av Riiser-Larsen for å diskutere luftskip etter at Amundsen og Riiser-Larsen bestemte seg for å satse på disse og lot fly-ekspedisjonen med «N24» og «N25» kun bli rekognosering. Luftskip var svært kostbare på den tiden og de symboliserte prestisje og nasjonal fremdrift for nasjonene som hadde tilgang på dem.¹⁰⁴ Få land hadde økonomien og midlene til å bygge dem, og siden de var strategiske i krigføring, fikk ikke Tyskland lov til å produsere dem som følge av Versaillestrakten etter første verdenskrig. Dette var enda grunn til at Amundsen valgte Italia, og det faktum at han fikk mulighet til å kjøpe et slikt skip kan tyde på at Amundsen, på et symbolsk plan, var innflytelsesrik nok til å kjøpe en militærstrategisk og kulturpolitisk ressurs billig av statsleder Benito Mussolini.¹⁰⁵ En annen grunn til at de italienske luftskipene var bedre enn de tyske, var fordi at de ville være enklere å manøvrere i varierende og kjølig vær. Dette var fordi Nobile sine skip var halvstive eller «semirigide» og derfor ikke ville bli smadret i hard vind slik som de stive Zeppelinene som Tyskland hadde produsert tidligere.¹⁰⁶

Nobile tilbød først et gratis luftskip som bar italiensk flagg til Amundsen. Dette ønsket imidlertid ikke polfareren, for da kunne han ikke fly med norsk flagg.¹⁰⁷ Dette var en forutsetning for Amundsen, det var tross alt nasjonen han jobbet for selv om all virksomhet var privat. Nobile og Amundsen fant sammen ut at det allerede konstruerte luftskipet «N-1» ville passe ypperlig til å fly over polhavet. Dette gjorde også at kostnadene ble mindre og mulighetene for tidligere avreise større.¹⁰⁸ «N-1» ville kunne være ferdig og klar for avreise våren 1926, noe Amundsen insisterte på at det måtte være. Nobile selv var skeptisk til det hastverk Amundsen hadde, men så også muligheten i det for både luftskipet og hans eget gjennombrudd.¹⁰⁹

---

¹⁰³ Wisting, 2011: 443; Aas, 2002: 20

¹⁰⁴ Duggan J. & Meyer H. C., (2001) *Airships in International Affairs, 1890-1940*, New York: Palgrave: 118; Stangeland H., (2011) *Roald Amundsen's expeditions from 1918 to 1926 in media and politics* [Masteroppgave] Universitet i Oslo: 70

¹⁰⁵ Duggan & Meyer, 2001: 119; Stangeland, 2011: 71

¹⁰⁶ Berg, 2004: 250

¹⁰⁷ Wisting, 2011: 445; Aas, 2002: 21

¹⁰⁸ Berg, 2004: 251

¹⁰⁹ Wisting, 2011: 446

Avgjørelsen om at ekspedisjonen måtte finne sted allerede neste vår var nok ikke en fordel for noen av partene. Dette førte til korte forhandlingsvinduer og forberedelser i hastverk, der nasjonens stolthet hvilte tungt på skuldrene til de involverte og presset på suksess var høyt. Likevel var det ikke noe alternativ, Amundsen visste at det var mange som planla ekspedisjoner over Nordpolen.¹¹⁰ Otto Sverdrup ble forespurt av en fransk offiser om å bistå hans ekspedisjon, og Fridtjof Nansen hadde også tenkt på en vitenskapelig ekspedisjon i samarbeid med tyske Hugo Eckner, som et år tidligere hadde foretatt den første atlantehavskrysningen med luftskip.¹¹¹

3.2.3 Amundsen i Roma

Det ble derfor som Amundsen ønsket, og i slutten av august var han og Riiser-Larsen på vei til Roma for å møte Benito Mussolini og skrive under på kontrakten for samarbeidet mellom Luftseiladsforeningen og Italia. Den 1. september 1925 var de samlet, polfareren og «Il Duce», for å skrive under på kontrakten for overdragelse av luftskipet «N-1».¹¹² Kontrakten i seg selv handlet i aller størst grad om det finansielle og tekniske rundt samarbeidet og hva Italias regjering forpliktet seg til å stille med av utstyr, mannskap og betaling. Ifølge kontrakten skulle den italienske regjering «stille til disposisjon for «A. E. Ekspedisjonen 1926» for hele tidsrommet av ekspedisjonen følgende personell: En offiser som kommandør av luftskipet og fem arbeidere».¹¹³

Denne offiseren var altså Umberto Nobile. Mens de av det norske mannskapet som hadde militære tilknytning hadde fått innvilget ulønnet permisjon fra sine stillinger for å være med på ekspedisjonen og derfor var med som sivile arbeidere, gjaldt ikke det samme for italienerne.¹¹⁴ Umberto Nobile, sammen med resten av det italienske mannskapet, var stilt til disposisjon for ekspedisjonen fra den italienske regjering og var deltakende i sin militære stilling hele tiden. Dette viser kontrakten fra september tydelig, sammen med det faktum at de italienske fikk lønn fra regjeringen, i tillegg til lønn fra Luftseiladsforeningen gjennom hele ekspedisjonen.¹¹⁵

---

¹¹⁰ Bache, 2024: 61

¹¹¹ Bomann-Larsen, 1995: 425

¹¹² NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXIVa: Kontrakt mellom Benito Mussolini og Roald Amundsen, signert i Roma den 01.09.1925; Aas, 2002: 31

¹¹³ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXIVa, kontrakt side 3

¹¹⁴ Stangeland, 2011: 86

¹¹⁵ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXIVa; Stangeland, 2011: 86

3.3 Nobiles kontrakt

Det ble laget et utkast av kontrakten til Umberto Nobile i Roma da Amundsen var der, og det var denne kontrakten som ble utgangspunktet for kontraktsforhandlingene mellom Nobile og Luftseiladsforeningen som begynte i januar 1926. Fra september 1925 og til januar 1926 var det ikke mye som skjedde av planlegging av ekspedisjonen. Det ble holdt styremøter i Luftseiladsforeningen der vedtektene ble revidert så de kunne organisere «Norge»-ekspedisjonen. I tillegg til at det var en del kommunikasjon om finansiering mellom Thommessen og Ellsworth samt søknader til Christianias Bank og Kreditkasse for økonomisk støtte.¹¹⁶ Roald Amundsen selv var nødt til å håndtere flere ekspedisjoner på en gang i dette tidsrommet. Han var på foredragsturné i Amerika for å snakke om «N24» og «N25» ekspedisjonen. Samtidig stod han midt oppi planleggingen av en ny ekspedisjon, i tillegg til at han måtte forholde seg til «Maud»-ekspedisjonens avslutning og pantsettelse.¹¹⁷ For at Amundsen skulle overholde sine forpliktelser til den allerede gjennomførte ekspedisjonen, var det nødvendig at store deler av forberedelsene ble lagt over på Thommessen og Riiser-Larsen. Derfor ble det enda viktigere at de mennene som skulle ivareta hans interesser, ble hørt i planleggingen og fikk på plass avtaler som var enkle å forholde seg til for både ledere og mannskap.

3.3.1 Det første utkastet

I kontrakten til Nobile fra september 1925 stod det i første og andre artikkel at hver person ombord skulle være under Nobile sin kommando når det gjaldt navigering, men at Nobile selv skulle «underkaste seg Amundsen som leder for ekspedisjonen i alle spørsmål som ikke angikk hans ansvar som navigatør». ¹¹⁸ Denne «underkastelsen» skulle ikke komme i veien for hans rolle som navigatør og at alle handlinger, både Nobiles og andres, skulle søke å oppfylle et vellykket resultat for ekspedisjonens mål. Spesifiseringen om at det var Amundsen som var ekspedisjonens leder var kjent fra de andre kontraktene, det er likevel bemerkelsesverdig at for det norske mannskapet var formuleringen «ansatt under Amundsens ledelse», mens Nobile «skulle ta del i ekspedisjonen og underkaste seg ledelsen». Formuleringen var altså annerledes for Nobile og resten av mannskapet, og det er ikke tydelig hvorfor. Videre i utkastet fra

---

¹¹⁶ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XIX: Brev til Christianias Bank og Kreditkasse fra Arnold Ræsted, sendt den 30.07.1925

¹¹⁷ Bache, 2024: 56

¹¹⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXVIa: Utkast til kontrakt mellom Umberto Nobile og Luftseiladsforeningen fra Roma skrevet 01.09.1925, ikke signert: side 1

september stod det i tredje artikkel at i den endelige utgivelsen av boka skulle delen om forberedelser og navigasjon av luftskipet være sammenfattet av Nobile og behørig bære hans signatur. Han skulle, på lik linje med de andre, ikke få publisere noe om ekspedisjonen de tre første årene etter sin retur til Italia.¹¹⁹ Nobile skulle be kaptein Amundsen om lov til å publisere eller offentliggjøre informasjon. Dette forpliktet italieneren til Amundsen og ikke aksjeselskapet Luftseiladsforeningen, slik som i de andre kontraktene.

Nobile kom til Oslo i januar 1926 og hver dag fra 13. til 16. januar hadde han møter med Thommessen, Riiser-Larsen og andre fra arbeidsutvalget i Luftseiladsforeningen. Memorandumet forteller om de viktigste punktene som ble tatt opp på møtene og hvilke avtaler mennene inngikk.¹²⁰ Etter møtene ble det formulert og signert en ny kontrakt mellom aksjeselskapet Luftseiladsforeningen og Umberto Nobile. Denne kontrakten var veldig lik det utkastet som ble utarbeidet i september 1925, men den hadde noen andre formuleringer.¹²¹ I artikkel én hadde de lagt til ordet manøvrering i tillegg til navigasjon og i artikkel to er Lincoln Ellsworth lagt til som leder for ekspedisjonen, noe som gjorde at Nobile skulle underkaste seg både han og Amundsen i spørsmål som ikke gjaldt navigering og manøvrering. I tillegg endret de artikkel tre til at Amundsen og Ellsworth skulle skrive den endelige boken, men at Nobile skulle sammenfatte delen om forberedelsene, navigeringen og manøvreringen av luftskipet. Den ble også endret slik at Nobile måtte få autorisasjon fra ekspedisjonens ledere, ikke bare kaptein Amundsen, om å publisere noe fra ekspedisjonen. Dette var nok for å få inn Ellsworth som en likestilt leder for ekspedisjonen sammen med Amundsen.

Denne kontrakten var også mye lengre, men resten av kontrakten handlet kun om lønnen til Nobile samt andre forsikringer som Luftseiladsforeningen ga ham. Det at Nobile fikk lønn fra Luftseiladsforeningen i tillegg til den han fikk av den italienske regjering viser at han var ansatt som medlem på ekspedisjonen og ikke som en del av ledelsen. Hvis man sammenligner med kontrakten til Wisting, fikk han også lønn for sin ansettelse i ekspedisjonen.¹²² Wisting fikk godtgjørelse for utgifter han hadde i forbindelse med reise og oppholdet sitt i Roma.

---

¹¹⁹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXVIa: Utkast til kontrakt side 2

¹²⁰ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXX: Memorandum fra møtene holdt i Oslo 13-16 januar 1926 mellom Nobile og Luftseiladsforeningen, signert av Rolf Thommessen, Johan Sverre, Umberto Nobile og Alf B. Bryn, datert 16.01.1926

¹²¹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXVIb: Utkast til kontrakt mellom Umberto Nobile og Luftseiladsforeningen, ikke signert eller datert: side 1

¹²² NB, Ms.4° 2401, XX: Kontrakt og erklæring mellom Oskar Wisting og Luftseiladsforeningen, signert i Oslo den 15.02.1926

Denne typen godtgjørelse fikk ikke Amundsen eller Ellsworth, noe som viser at ansettelsesforholdet til Nobile var mer likt de andre i mannskapet og ikke lederne for ekspedisjonen. I tillegg er det ikke formulert noe i Wisting sin kontrakt om hva som skjer om ekspedisjonen ikke gjennomføres. Hos Nobile stod det at han allikevel skulle få utbetalt noe, selv om ekspedisjonen ble avlyst. Dette er ulikt fra ledelsens kontrakter og plasserte Nobile i en særstilling i ekspedisjonen. Hvorfor han skulle få spesialbehandling kontraktsmessig er ikke godt å si, men det ble snart tydelig at Amundsen ikke var innstilt på å gi Nobile noen form for spesialbehandling ombord i «Norge».

3.3.2 Usikkerheter med kontrakten

Selv om det ble utarbeidet to utkast av kontrakten innen slutten av januar 1926 foregikk ikke dette uten problemer, og da hverken Amundsen eller Ellsworth hadde mulighet til å være med i forhandlingene var det Riiser-Larsen som ble deres mann i møtene.¹²³ Forhandlingene mellom Nobile og Riiser-Larsen gikk trådt og de var uenige om både mannskapsantall og hvordan luftskipet skulle fraktes fra Roma til Svalbard. Riiser-Larsen mente at luftskipet kunne fraktes til Svalbard med skip og at man skulle pakke det opp og klargjøre luftskipet på stedet. Slik slapp man lange, kostbare og risikable transportetapper fra Roma.¹²⁴ Dette var Nobile uenig i og insisterte på at de måtte fly luftskipet fra Roma til Svalbard, med flere stopp på veien.¹²⁵ I tillegg insisterte Nobile på at mannskapet ikke kunne overskride 16 stykker, der minst fem måtte være italienere. Dette var definert i kontrakten fra september, men bunnet også i Nobile sitt ønske om å ha et mannskap som lett kunne lystre hans ordre på italiensk.¹²⁶ Disse valgene var en av flere deler som påvirket ekspedisjonen i en negativ retning. Blant annet fordi det skapte mer arbeid, flere faremomenter og ekstra utgifter for ekspedisjonen. Likevel var nok dette et forsøk fra Nobile sin side på å gi italienerne så mye kontroll over ekspedisjonen som mulig. Flest menn ville gi mest ære når laurbærene skulle deles ut, men også flest martyrer dersom lykke ikke var med dem over polhavet.¹²⁷

I tillegg ønsket Nobile å bidra ytterligere i den offisielle polboken ved å også skrive om de aeronautiske delene, men dette har Thommessen selv fortalt at de ønsket å ta opp med

---

¹²³ Wisting, 2011: 458

¹²⁴ Wisting, 2011: 458

¹²⁵ Nobile, 1976: 22

¹²⁶ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXIVa: Kontrakt mellom Benito Mussolini og Roald Amundsen, signert i Roma den 01.09.1925; Wisting, 2011: 460

¹²⁷ Wisting, 2011: 460

Ellsworth før noen avgjørelser ble tatt. Den 15. januar 1926 sendte Thommessen et telegram til Lincoln Ellsworth der han spurte om hvilke tanker Ellsworth hadde om Nobile sitt ønske.¹²⁸ Den 16. januar svarte Ellsworth at det var helt greit for ham at Nobile skrev den tekniske delen, men at han ikke ville gå med på flere med-forfattere.¹²⁹ Ellsworth var på dette tidspunktet i New York og der hadde han snakket med Herman Gade, norsk ambassadør i Brasil og en av Amundsen sine nære venner, som hadde påpekt at han ville vært forsiktig med å la Nobile bidra til boken.¹³⁰ Gade hadde nok sett hvilken propaganda-mulighet det var for Mussolini å få Nobile med på boken og ville advare sine venner mot å la italienerne få for mye makt over historien som skulle fortelles. Derfor sendte Ellsworth et telegram til Oslo den 19. januar og sa at han var i tvil og derfor ønsket at de ventet med å ta den avgjørelsen til han og Amundsen kom til Oslo. Dette fikk han svar på dagen etter med teksten «Sorry but contract signed after receiving your cable sixteenth».¹³¹

Thommessen avviste altså å skulle avvente med å ta avgjørelsene rundt bok-spørsmålet, men kontraktens signering var ikke gyldig. Nobile hadde nemlig selv kommet i tvil og 17. januar sendt et brev til Thommessen.¹³² I dette brevet skrev Nobile at han var i tvil om hvor lang tid de ville trenge på ferden fra Roma til Svalbard og hvor mye vekt de faktisk kunne ta med seg i luftskipet over Nordpolen. Han uttrykte mye bekymring rundt kryssningen av polpunktet og påpekte at full frihet rundt å avbryte ekspedisjonen om han som navigatør opplevde det som for farlig var nødvendig.¹³³ Han brukte sterke ord som at han nektet å påta seg ansvaret for å bestemme avreise fra Svalbard dersom ikke det ble medbragt nok bensin, samt hvordan utstyr og mannskap måtte beregnes nøye i frykt for mulig havari. I oversettelsen til Thommessen står det slik:

Dette er så viktig og alvorlig spørsmål at jeg ikke kan la være at gjøre Luftseiladsforeningen opmerksom paa det. Jeg er fulstændig paa det rene med i hvilken pinlig situasjon Luftseiladsforeningen vilde befinde sig, hvis den ikke var forberedt paa, at en av de til ekspedisjonen utvalgte menn i siste øieblikk måtte bli tilbake paa land. På den annen side vilde det ikke være mindre pinligt for mig, hvis en

---

¹²⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXIVb: Telegram til Lincoln Ellsworth fra Luftseiladsforeningen datert 15.01.1926

¹²⁹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXV: Telegram til Luftseiladsforeningen fra Lincoln Ellsworth datert 16.01.1926

¹³⁰ Amundsen, 1927: 136

¹³¹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXVII & XXXVIII: Telegram mellom Lincoln Ellsworth og Luftseiladsforeningen dater 19.01.1926 og 20.01.1926

¹³² NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXI: Brev til Rolf Thommessen fra Umberto Nobile datert 17.01.1926

¹³³ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXI: Brev fra Nobile side 1

sådan konflikt skulde opstå, fordi jeg vilde i så fald sette mig i den ubehagelige situasjone at maatte ofre færdens sikkerhet til Luftseiladsforeningens forpliktelser, ogsaa for ikke at forekomme for optat av det italienske manskaps liv. [...] Derfor anmoder jeg Luftseiladsforeningen at ville vente nogle dage med at anse den av mig igaar underskrevne (forpliktelse) kontrakt som definitiv. ¹³⁴

Det er tydelig at dette var noe Nobile hadde tenkt på og bekymret seg for, men hvorfor det ikke kom frem dagen før, på møtet, er underlig. Brevet hans var på fem sider og han var insisterende på å vente med å gjøre kontrakten gyldig, noe Thommessen godtok. Likevel var ikke dette noe Thommessen informerte Ellsworth eller Amundsen om, noe som er spesielt merkelig med tanke på telegrammet Ellsworth sendte 19. januar. Det er uvisst når Thommessen mottok dette brevet, men det er sannsynlig at han hadde lest det innen han sendte svar til Ellsworth den 20. januar. Om dette er tilfelle, at Thommessen hadde godtatt kontrakten som ugyldig, er det vanskelig å forstå hvorfor ikke Ellsworths ønsker rundt boken også ble godtatt av formannen. Skulle det ha vært sånn at Thommessen fikk brevet etter 20. januar er det likevel merkelig at ikke Ellsworth ble informert og bok-spørsmålet tatt opp igjen. Thommessen tok med dette hensyn til Nobiles tvil, men ikke Ellsworth sin.

3.4 Forhandling og forberedelser

Etter møtene i Oslo var avsluttet og Nobile hadde vendt tilbake til Roma, var det mange omdiskuterte spørsmål og perspektiver som kom frem i lyset. De tre neste månedene ble intense med tanke på planlegging og konfliktløsning. Stangeland påpeker i sin oppgave at all organiseringen som Luftseiladsforeningen bedrev våren 1926, krevde en betydelig mengde arbeidskraft fra de involverte, noe som muligens ble for mye til tider. ¹³⁵ Slik kan det hvert fall se ut 100 år senere når man gjennomgår handlingsforløpet til spesielt Thommessen, Amundsens mann i det administrative apparatet.

3.4.1 Brev fra Legasjonen i Roma

Det første som skjedde etter Nobile hadde forlatt Oslo var at Thommessen sendte et brev til Amundsen for å informere om hva som ble diskutert på møtene i hovedstaden. Dette brevet ble sendt 30. januar og seks dager senere, den 4. februar, mottok Thommessen et brev fra Ove Vangensten, legasjonssekretær ved den norske ambassaden i Roma. Han hadde tidligere informert Luftseiladsforeningen om at alt som angikk Italias deltakelse i polflyvningen ble

---

¹³⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXI: Brev fra Nobile side 4-5

¹³⁵ Stangeland, 2011: 77

betraktet som politiske saker underlagt den øverste statsledelse, Mussolini selv.¹³⁶ Nå opplyste Vangensten om flere forhold i Roma som han mente kunne være av interesse for Luftseiladsforeningen. I brevet skrev han at Amundsens polflygning var et privat anliggende som både den norske regjering og ambassaden i Roma stilte seg utenfor og derfor ikke hadde noen innflytelse på.¹³⁷ Likevel tilbød Vangensten seg å være Luftseiladsforeningen sin personlige og private tillitsmann på stedet, for å kunne gi nyttig informasjon rundt italienske holdninger.

I brevet opplyste han om at Nobile tok kontakt med ambassaden ved retur til Roma og sa at den italienske regjering ønsket en større anerkjennelse for sin innsats i forberedelsene til ekspedisjonen. Siden Mussolinis økonomiske gaver ble mottatt med takk, var det ikke urimelig at den italienske deltagelse i det minste ble anerkjent på linje med den amerikanske.¹³⁸ Etter å ha mottatt brevet fikk Thommessen besøk av den italienske ambassadør i Norge, Marki di Brichanteau, og fikk nok en gang bekreftet at anerkjennelse var ønskelig fra italiensk side, blant annet på grunn av de økonomiske bidragene. Forslaget til anerkjennelse gikk ut på å inkludere Italia i ekspedisjonens navn, i tillegg til å la det italienske mannskapet kaste ned sitt flagg på polpunktet.¹³⁹

3.4.2 Nobiles bekymringer

Samtidig som dette spørsmålet kom opp i lyset holdt Luftseiladsforeningen og Nobile på å endre på kontrakten etter Nobile sine ønsker. Det ble sendt forslag frem og tilbake mellom Oslo og Roma, der Nobile stadig hadde ønsker om å endre noen ord eller ta bort noen deler «slik at det ble mindre mulighet for misforståelser», som han selv skrev.¹⁴⁰ Disse endringene var det i all hovedsak Thommessen, sammen med arbeidsutvalget, som forhandlet frem sammen med Nobile. Slik holdt de på uten at kontrakten faktisk ble signert. Om det var Nobile sine stadige ønsker som gjorde signering vanskelig eller Thommessen sin sjonglering av norske og italienske krav er ikke godt å vite. Uansett ble denne noe uheldige dansen oppdaget av nordmennene som hadde dratt til Roma for å forberede luftskipet våren 1926.

---

¹³⁶ Bomann-Larsen, 1995: 439

¹³⁷ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXX: Brev til Rolf Thommessen fra Ove L. C. Vangensten datert 04.02.1926

¹³⁸ Bomann-Larsen, 1995: 439

¹³⁹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XXXX: Brev til Rolf Thommessen fra Ove L. C. Vangensten datert 04.02.1926; Bomann-Larsen, 1995: 438; Wisting, 2011: 467

¹⁴⁰ NB, Ms.4° 2401, XIV Umberto Nobile: To brev til Luftseiladsforeningen fra Umberto Nobile datert 20.02.1926 og 21.02.1926

Disse handlingsmønstrene beskrev Gustav Amundsen, Roald sin nevø, da han var i Roma. I dagboken sin skrev han «Så nu har vi sirkuset gående med Nobile som direktør og Thommessen som snild dresert bjørn i manesjen. Fy fan!». ¹⁴¹ Misnøyen blant det norske mannskapet var stor, spesielt siden de opplevde seg forskjellsbehandlet av Nobile. Han hadde uttrykt ønske om å ha flest mulig italienere i mannskapet og holdningene hans hadde vist dette ønsket slik at nordmennene hadde vært på nippet til å sette seg på toget nordover og la luftskipet seile sin egen sjø. ¹⁴² Ettersom Thommessen kom italienerne i møte og forsøkte å korrigere nordmennenes temperament, ble resultatet og misnøyen deretter. Dette kan ha gitt Nobile en opplevelse av kontroll og en rolle der han hadde både innflytelse og makt til å få frem sine egne ønsker og meninger. Wisting påstår at dersom Thommessen hadde stått litt mer oppreist mot disse kravene, kunne flere stridsspørsmål vært avverget. ¹⁴³ Da kunne han muligens også forberedt Nobile på behandlingen han ville få av Amundsen og Ellsworth ombord i luftskipet, men om dette hadde ført til bedre dialog er ikke godt å vite. Måten Thommessen behandlet Nobile var uansett ikke bærekraftig og antagelig en av grunnen til at en del avgjørelser måtte bli tatt i et hastverk i slutten av mars 1926.

3.4.3 Starten på misforståelsene

Den 16. mars kom Amundsen til Oslo der han gikk rett i møte med Thommessen og Ellsworth for å enes om navn, flagg og boken. Det er skrevet et referat fra dette møtet av sekretær Helene Stibolt hos Luftseiladsforeningen. ¹⁴⁴ Hun var ikke selv med på møtet, men satt utenfor kontoret til Thommessen og påstår å ha hørt alt som ble sagt veldig tydelig. Her skal Amundsen ha sagt at det spilte ingen rolle hverken med navnet eller med flagget så lenge nytt land fikk norsk flagg. Han skal også ha ledd av Riiser-Larsen sine planer om å dra av sted uten italienerne, men sagt at Nobile ikke kunne fatte avgjørelser om luftskipets kurs uten å snakke med lederne om dette. Disse planene til Riiser-Larsen var enda et uttrykk for nordmennene sin misnøye med Nobile før avreise. Navigatøren hadde, i et brev til Thommessen, påstått at han var villig til å seile luftskipet uten italienerne om de fortsatte med sine økende krav og dårlige behandling av nordmennene. ¹⁴⁵ Thommessen hadde blitt urolig av

---

¹⁴¹ Bache, 2024: 88

¹⁴² Bomann-Larsen, 1995: 440

¹⁴³ Wisting, 2011: 466

¹⁴⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LII: Skriv signert Helen Stibolt som beskriver hendelsene som skjedde den 16.03.1926; Bache, 2024: 77

¹⁴⁵ Wisting, 2011: 467

Riiser-Larsen sitt brev, men Amundsen avviste dette og la dermed saken død. Ellsworth på sin side sa i møte den 16. mars at han ikke ville at hans person skulle skape noen vanskeligheter for ekspedisjonen.¹⁴⁶

Etter møtet dro Thommessen til Roma. På anmodning fra Riiser-Larsen hadde polfareren og Ellsworth bestemt seg for å ta en spontantur kun for å vise seg i Roma. Dermed var alle samlet der.¹⁴⁷ Derfor holdt de et møte den 28. mars for å få enighet i de fire spørsmål som var mye diskutert de siste to månedene. I referatet fra dette møte står det hva ekspedisjonen endte opp med å hete, nemlig «The Amundsen – Ellsworth – Nobile Transpolar Flight».¹⁴⁸ I tillegg stod det at de skulle kaste ut både norsk, amerikansk og italiensk flagg på polen. Det stod også at dersom mannskapet skulle reduseres før avreise ville først en nordmann fjernes, og så en italiener, og til slutt at alle avgjørelser rundt endring av rute skulle enes mellom Amundsen, Ellsworth, Riiser-Larsen og Nobile. Dette siste spørsmålet om bestemmelse rundt retur var vanskelig fordi det i prinsippet rokket ved Nobiles autoritet som kaptein for luftskipet, siden han satt med veivalget under flygningen.¹⁴⁹ Likevel kunne ikke Amundsen godta at Nobile fikk siste ord, ettersom det var leder for ekspedisjonen som avgjorde hvor de skulle fly og når. Ifølge Amundsen var dette så enkelt å forstå: en styrmann skulle ta imot retningsordre fra kapteinen uten å stille spørsmål, det var ikke behov for noen diskusjon.¹⁵⁰ Til slutt var de altså offisielt enige, men det var kun på papiret.

Visstnok oppstod det uenigheter den samme kvelden fordi Ellsworth ikke var enig i kontraktens siste punkt.¹⁵¹ Han ønsket at Nobile skulle ha siste ord når det gjaldt avgjørelser om å snu luftskipet, dette fordi han nok var skeptisk til Riiser-Larsen. Ellsworth turte ikke ta det opp med Amundsen. Derfor ble det Thommessen sin jobb å informere polfareren. Amundsen hadde svart med vrede «han holder med Nobile!»¹⁵² Thommessen vendte tilbake til Ellsworth, men amerikaneren ga seg ikke. På ny måtte formannen begi seg til Amundsens

---

¹⁴⁶ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LII: Skriv signert Helen Stibolt som beskriver hendelsene som skjedde den 16.03.1926

¹⁴⁷ Bache, 2024: 77

¹⁴⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LIII: Referat fra møte holdt i Roma den 28.03.1926, signert av Roald Amundsen, Rolf Thommessen, Lincoln Ellsworth og Umberto Nobile

¹⁴⁹ Wisting 2011: 468

¹⁵⁰ Amundsen, 1927: 146

¹⁵¹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: side 68-69; Bache, 2024: 80

¹⁵² Bache, 2024: 80; Bomann-Larsen, 1995: 444

rom, men denne gangen hadde polfareren skjelt ut Ellsworth selv, før han vendte tilbake til seg selv. Ellsworth hadde blitt sittende igjen sønderknust.¹⁵³

3.4.4 Den endelige kontrakten

Denne episoden viser hvor skjørt hele samarbeidet var, men også hvor fort disse mennene kunne snu sitt sinne mot hverandre. Likevel ble overføringen av luftskipet en suksess. Etter dette møtet og overtagelsen, som skjedde den 29. mars med Mussolini til stede, dro Amundsen og Ellsworth til Kings Bay for å bistå med forberedelsene. Det skal være etter deres avreise at den endelige kontrakten med Nobile ble signert og denne hadde flere formuleringer som skilte seg fra den av 16. januar.¹⁵⁴ Møtet som ble holdt for å finne ut av disse siste endringer skal, ifølge kontrakten, Riiser-Larsen ha vært til stede på, men det bestrides av flere. Michael Puntervold, advokaten til Amundsen under volgiftsrettssaken, påstod at Riiser-Larsen selv ikke hadde vært til stede hverken på det møte eller det som fant sted 28. mars.¹⁵⁵

I tillegg finner man vedheftet et bilag på den signerte kontrakten som sier; «Riiser-Larsen har sagt til Skjoldberg at Du hadde bedt ham gaa ut, da Du holdt på å forhandle med Nobile om denne kontrakten og Du skulle underskrive den 6. april 1926».¹⁵⁶ Dette utsagnet kan vitne om at Thommessen ikke ønsket at Riiser-Larsen skulle få høre hva som ble kontraktens bestemmelser, selv om han senere påstod at Riiser-Larsen hadde vært til stede. Ettersom Amundsen hadde opptrådt velvillig ovenfor Nobile sine krav når det både gjaldt navn og bok var det rart at Thommessen ville holde forhandlingene skjult for Riiser-Larsen.¹⁵⁷ Spesielt når man ser det i sammenheng med hva ordlyden ble i den signerte kontrakten.

I artikkel en brukes ordene «take part» og «appointed» når det gjaldt Nobile sin rolle i ekspedisjonen, han ble aldri ansatt slik som resten av mannskapet.¹⁵⁸ Det var blitt lagt til en ekstra artikkel som påpekte at «Norge» skulle stoppe i Oslo minst 24 timer på sin flyvning fra Roma til Svalbard. Dette har blitt presentert som Luftseiladsforeningens gave til landet, selv

---

¹⁵³ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: side 68-69; Bache, 2024: 80; Bomann-Larsen, 1995: 444

¹⁵⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LIVa: Kontrakt mellom Umberto Nobile og Luftseiladsforeningen signert i Roma den 06.04.1926

¹⁵⁵ NB, Ms.4° 2401, XXI Voldgiften: Uttalelse fra Michael Puntervold datert 10.03.1928

¹⁵⁶ NB, Ms.4° 2401, XIV Umberto Nobile: Lapp med opplysninger om signeringsprosessen datert 06.04.1926

¹⁵⁷ Wisting, 2011: 469

¹⁵⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LIVa: Kontrakt mellom Umberto Nobile og Luftseiladsforeningen signert i Roma den 06.04.1926

om det egentlig bare var en måte for dem å tjene mer penger gjennom pressedekningen dette stoppet medførte.¹⁵⁹ Videre i kontrakten stod det at det var Amundsen, Ellsworth og Nobile som, sammen med dem de måtte ønske, skulle skrive den offisielle polboken. Setningen etter påpekte at Nobile skulle skrive den tekniske og aeronautiske delen av boken.¹⁶⁰ I tillegg var det i den signerte kontrakten Luftseiladsforeningen som skulle godkjenne eventuelle offentliggjørrelser og publikasjoner fra Nobile, ikke Amundsen slik det stod i alle de tidligere kontraktutkastene. Alle disse endringene, spesielt de to siste, skapte to ulike utgangspunkt for mannskapet som skulle ombord i «Norge», og de uklare beslutningsforholdene åpnet for spekulasjoner på flere punkter.¹⁶¹

Sett i sammenheng med alt som hadde foregått fra januar til april 1926 var ikke denne kontrakten et godt utgangspunkt for samarbeid. Thommessen sin oppførsel gjennom det hele hadde heller ikke bidratt positivt, annet enn for Nobile, på tross av at Amundsen ikke hadde vært spesielt vrang på de fleste punktene og hadde gitt ved dørene ved flere anledninger.¹⁶² Problemet som førte til konflikt, lå nok i Amundsens uvitenhet om de nye formuleringene. Det finnes ikke noe arkivmateriale som viser at Amundsen ble informert om hvilke bestemmelser som var fattet rett før «Norge» forlot Roma. På den vedheftede lappen til kontrakten fra april står det noen håndskrevne linjer med teksten; «Sverre ville vidne Amundsen måtte vite det skulle skrives ny kontrakt.»¹⁶³ Altså skulle Luftseiladsforeningens major Sverre ha informasjon som betød at Amundsen «måtte» vite om en ny kontrakt, men det betyr ikke at polfareren visste hva som faktisk stod i kontrakten.

Dette er en viktig forskjell. Det er tvilsomt at Nobile presenterte sin nye kontrakt for ekspedisjonsledelsen da de ble gjenforent i mai på Svalbard. Og når det ikke finnes noe skriftlig kommunikasjon om hvilke deler som ble omformulert eller ikke, blir den eneste forklaringen at Amundsen og Nobile startet «Norge»-ekspedisjonen med utgangspunkt i to ulike kontraktstekster. Amundsen forholdt seg til den fra januar, Nobile til den fra april. Problemet ligger da i formuleringene i de to kontraktene, fordi de gir ulike instruksjoner om maktforhold og rett til å bestemme. Nettopp her finner man utgangspunktet for konflikten og

---

¹⁵⁹ Wisting, 2011: 474

¹⁶⁰ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LIVa: Kontrakt til Nobile side 2

¹⁶¹ Wisting, 2011: 468

¹⁶² Wisting, 2011: 466

¹⁶³ NB, Ms.4° 2401, XIV Umberto Nobile: Lapp med opplysninger om signeringsprosessen datert 06.04.1926; Wisting, 2011: 469

det videre handlingsforløpet etter landingen i Teller, men også argumentene til de to partene i den senere voldgiftsrettssaken.

3.5 Konklusjon

Planlegging, forberedelser og forventningsavklaringer er alltid viktig å gjøre før man skal på tur. Uansett om man skal kjøre fra Oslo til Tromsø eller seile med luftskip over Nordpolen er planleggingen essensielt. Den gir muligheter som å tenke gjennom eventuelle farer, problemer som kan oppstå, løsninger og forhåndsregler turen man skal ut på krever. I tillegg kan planleggingen gi noen indikasjoner på hvordan selve reisen blir, spesielt om man er flere som skal samarbeide for å gjennomføre et felles mål. Dette var noe som manglet i forberedelsene til «Norge»-ekspedisjonen og mye av grunnen til at det gikk som det gikk. Og mangelen på en ærlig forventningsavklaring mellom de mennene som faktisk skulle ombord i luftskipet fikk konsekvenser. Ordet ærlig er spesielt viktig. Alle uenighetene som utspilte seg i kulissene og all påtatt høflighet hjalp nok ikke på spenningen som lå mellom de fire mennene som utgjorde ledelsen. Riiser-Larsen var ikke begeistret for Nobile, Ellsworth ønsket ikke at Riiser-Larsen skulle ta over hans plass, Amundsen opplevde Riiser-Larsen som urimelig og Ellsworth som illojal, mens Nobile kun hadde respekt for Thommessen som sin leder.

Thommessen skulle ikke være med på den faktiske ekspedisjonen, og selv om han var administrativ leder ble nok hans innblanding mer forvirrende enn hjelpsom. Det faktum at han lyttet til Nobile og tok hensyn til hans ønsker, men ikke gjorde det samme ovenfor Ellsworth eller Riiser-Larsen gjorde dem negative til Thommessen. I tillegg påvirket det Nobile, muligens dit hen at italieneren følte seg som en av lederne uten at han faktisk ble sett på som det. Fredsmeklingen som Thommessen tidvis bedrev, hadde aldri en positiv effekt, hverken før eller etter avgang, men hans handlinger er også vanskelig å forstå innimellom. Valget om å endre Nobiles kontrakt på flere punkter, uten å gi tydelig beskjed om dette til Amundsen, var i stor grad den viktigste utløsende årsaken til konflikt. I forskningsspørsmålet rundt hva i forberedelsene som la opp til uenighet ombord i «Norge», var nok spesielt denne hendelsen den viktigste. I tillegg var mangelen på en ærlig forventningsavklaring, samt Thommessen sin innblanding uheldig. Likevel var det kontrakten som fikk størst konsekvenser, noe som blir tydelig i neste kapittel der ekspedisjonen og krangelen redegjøres for i detalj.

4. KRIGFØRING I BOKFORM

Luftskipet «Norge» forlot Kings Bay på Svalbard rett før klokken ti den 11. mai 1926 og landet i Teller i Alaska den 14. mai etter mer enn 70 timer i luften. Målet var nådd og Nordpolen hadde hatt sin første overflygning med luftskip. Men nøyaktig hva som hendte i løpet av ekspedisjonen er likevel veldig usikkert. Det er ytterst få detaljer som samsvarer mellom de ulike beretningene som er skrevet i ettertid. Beretningene er ofte motstridende, og forfatterne svarer på tidligere fortellinger ved å fortelle sin egen historie. Det som er sikkert, er at uenighetene under ekspedisjonen er kimen til voldgiftssaken. Trøbbel med publisering etter ekspedisjonen forårsaket vanskeligheter med inntekt som igjen førte til problemer med kreditorene. Voldgiftsrett ble løsningen på et gjeldsspørsmål ingen ville ta ansvar for. På grunn av denne spesielle situasjonen blir dette kapittelet noe annerledes enn de andre. I dette kapittelet vil jeg analysere «Norge»-ekspedisjonen ved å diskutere hva tidligere litteratur har formidlet. Ekspedisjonsbøkene, forfattet av noen på ekspedisjonen, vil benyttes sammen med Amundsen sin selvbiografi og sekundærlitteratur som biografiene. I tillegg benyttes noen primærkilder for å presentere de hendelsene i tidslinjen som faktisk foregikk i 1926. Hovedspørsmålet for kapittelet blir da: Hvem var uenige, og hva var de uenige om?

Etter en ekspedisjon var det vanlig å skrive bok om ekspedisjonen, slik at det var mulig å tjene penger på å offentliggjøre historien. Dette ble også gjort etter «Norge»-ekspedisjonen. Disse bøkene kalles for polbøker, men i dette kapittelet omtaler jeg dem som ekspedisjonsbøker. Til ekspedisjonen i 1926 ble boka hetende *Den første flukt over polhavet* og det var Amundsen og Ellsworth som, i henhold til kontraktene, fikk navnet sitt trykket som hovedforfattere.¹⁶⁴ Det er flere medforfattere som har skrevet ulike kapitler i denne hovedberetningen, men Nobile er ikke inkludert. I tillegg til denne boken ble det i 1926 også gitt ut, en bok av Aftenpostens journalist Odd Arnesen som het «Norge»-færden bak kulissene.¹⁶⁵ Denne fremmer Amundsen sin innsats under polarkrysningen og kom ut etter konflikten fra ekspedisjonen begynte å vokse seg større i pressen. Den er basert på Arnesen sine opplevelser på Svalbard og fremmer derfor hovedsakelig en side av saken. Arnesen var ikke selv med på ekspedisjonen eller til stede i Nome, derfor er alt som står om dette tatt fra andre beretninger.

---

¹⁶⁴ Amundsen R. & Ellsworth L. (1926) *Den første flukt over polhavet* (1. utg) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

¹⁶⁵ Arnesen, O. (1926) «Norge»-færden bak kulissene (1.utg) Oslo: Tønsbergs forlag

I 1927 kom Amundsen med sin selvbiografi *Mitt liv som polarforsker*, der 85 av 255 sider omhandler «Norge»-ekspedisjonen.¹⁶⁶ Dette kapittelet om «Norge»-ekspedisjonen kom først ut som artikkelen *The rows aboard the Norge*, i magasinet *Worlds Work* august 1927.¹⁶⁷ Han tok med denne boka et oppgjør med de ryktene og fortellingene som var blitt publisert i aviser etter ekspedisjonen. Den siste boken som omhandler ekspedisjonen fra 1926 kom ved 50-års jubileet i 1976. Den er skrevet av Umberto Nobile og heter *Med «Norge» over Nordpolen*.¹⁶⁸ Denne boken er på mange måter et motsvar til både den offisielle ekspedisjonsboken, men ikke minst til Amundsens sin selvbiografi. Nobile kommenterer og referer til Amundsen sin fremstilling av hendelsesforløpet i sin bok.¹⁶⁹

4.1 Forberedelsene på Svalbard

Luftskipet «Norge» ankom Kings Bay på Svalbard den 7. mai 1926 og ble ført inn i den massive hangaren som var bygget for den på øya. Da hadde det blitt tilbakelagt rundt 7600 kilometer fra Roma til Svalbard, og mannskapet som steg ut av luftskipet var slitne etter mange dager i luften.¹⁷⁰ Det var nødvendig med vedlikeholdsarbeid på skipet, og mannskapet brukte fire dager på å gjøre alt klart før avreise den 11. mai. I mellomtiden skjedde det andre store begivenheter i Kings Bay.

4.1.1 Byrds ekspedisjon

Amerikaneren Richard Byrd ankom med sitt fly og hadde som plan å være førstemann til å fly til Nordpolen og tilbake, en fremgangsmetode Amundsen selv hadde forsøkt året før. Amundsen skriver i sin selvbiografi at hans planer om å fly over polen var noe veldig annet enn Byrd sitt ønske om å fly frem og tilbake og at det aldri oppstod noe rivalisering mellom han og Byrd.¹⁷¹ Nobile hadde ikke samme oppfatning og ifølge Amundsen hadde italieneren sagt til ham at luftskipet kunne være klart på tre dager, med intensjon om å slå Byrd. Amundsen hadde svart Nobile at det hjalp lite fordi de ikke skulle kappfly med Byrd til Nordpolen siden deres mål var så ulike.¹⁷² Denne hendelsen er ikke forklart i de to

---

¹⁶⁶ Amundsen R. (1927) *Mitt liv som polarforsker* (1. utg) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

¹⁶⁷ Amundsen, R.: «The Rows Aboard the Norge», I «World's Work», august 1927, vol. 4: 389

¹⁶⁸ Nobile U. (1976) *Med «Norge» over Nordpolen* (1. utg.) Oslo: J. W. Cappelens forlag AS

¹⁶⁹ Både Wistings *16 år med Roald Amundsen*, Zapffes *Roald Amundsen: mitt samarbeid med ham gjennom 25 år* og selvbiografiene til Ellsworth og Riiser-Larsen omtaler denne ekspedisjonen, men tar utgangspunkt i egne opplevelser og erfaringer.

¹⁷⁰ Wisting, 2011: 478

¹⁷¹ Amundsen, 1927: 155

¹⁷² Amundsen, 1927: 156

polarbøkene, men Arnesen skriver i sin bok både om entusiasmen for Byrd sin ekspedisjon samt Amundsen sitt avslag til Nobile om å haste av gårde med «Norge».¹⁷³

I ettertiden har Byrd sin ekspedisjon blitt fremstilt som problematisk for Amundsen og hans ord om at kappløp ikke var interessant virker ikke å ha slått rot. Tor Bomann-Larsen påstår at Amundsen må ha følt seg som Scott på Sydpolen, men gjorde det beste ut av situasjonen.¹⁷⁴ Mens Aleksander Wisting skriver at bak polfarerens lykkeønskning lå det definitivt en skuffelse over å ha blitt slått nær sagt på målstreken.¹⁷⁵ Roald Berg inkluderer også mye om Byrd sin ekspedisjon i sitt kapittel, men er ikke like bastant på at amerikaneren fikk Amundsen til å tape ansikt.¹⁷⁶ Anders Bache kommenterer i sin bok hendelsene uten å si noe om menneskenes følelser rundt det hele, og Steinar Aas nevner ikke Byrd i det hele tatt.¹⁷⁷ Hvor disse oppfatningene om Amundsens bitterhet kommer fra er ikke godt å si, men muligens har de senere konfliktene påvirket oppfatningen av polfareren før ekspedisjonen. Det som er sikkert, er at det ikke var Byrd som opptok det meste av tiden til mannskapet i Kings Bay dagene før avreise.

4.1.2 Klargjøring av luftskipet

Mye skulle fikses på selve skipet før de kunne legge ut på ferden, noe Nobile redegjør nøye for i sin bok. Han skrev: «Dette er forklaringen på at italienerne var i full arbeidsinnsats helt til siste øyeblikk før hver flyetappe – og spesielt den siste – mens nordmennene var friske og uthvilte ved starten».¹⁷⁸ I den offisielle ekspedisjonsboken står det ingenting om hvem som utførte arbeidet på skipet, heller ikke hos Amundsen eller Arnesen. Disse forberedelsene skrives det veldig lite om i sekundærlitteraturen. Det eneste som nevnes er byggingen av hangaren som hadde foregått før «Norge» ankom Kings Bay, men selve forberedelsene av skipet beskriver kun Nobile i sin bok.

Både ekspedisjonsboken og Nobile sin bok har en egen del der de forklarer og redegjør for hvem som var med som mannskap. Det første som nevnes hos begge er avgjørelsen om utskiftninger som ble tatt før avreise. Her ble den russiske radiotelegrafisten Genadij Olonkin,

---

¹⁷³ Arnesen, 1926: 40-42

¹⁷⁴ Bomann-Larsen, 1995: 446

¹⁷⁵ Wisting, 2011: 476

¹⁷⁶ Berg, 2004: 256-258

¹⁷⁷ Bache, 2024: 104-105; Aas, 2002: 35-37

¹⁷⁸ Nobile, 1976: 75

som hadde vært med Amundsen på «Maud» og gjort en stor innsats for polfareren, byttet ut i siste sekund til fordel for Fridtjof Storm-Johnsen. Både Bomann-Larsen og Wisting skriver at dette byttet handlet om nasjonalitet og ønske om å ha med så mange nordmenn som mulig, selv om det var problemer med hørselen som ble den offisielle diagnosen til Olonkin.¹⁷⁹ Dette kommenteres bare kort i ekspedisjonsboken og ingenting i Amundsen sin selvbiografi. Heller ikke Arnesen forteller noe spesifikt om dette, men Nobile redegjør for hendelsen og sine mistanker om at utskiftningen ble gjort for å jevne ut nasjonalitetene ombord.¹⁸⁰ Her ser man tydelig den nasjonale kampen som foregikk mellom nordmenn og italienerne, alt handlet om å gi ære til sin nasjon og dette blir et interessant poeng i den uenighet som oppstod etter landing i Teller.

4.2 Nordpolens erobring

Den 11. mai var alt klart for avreise, værforholdene var perfekte og gradestokken viste 4,6 minus.¹⁸¹ Starten på ekspedisjonen er likevel gjengitt ulikt hos Amundsen og Nobile. I den offisielle ekspedisjonsboken ble det kun fortalt kort om avreisen. Amundsen skriver i sin selvbiografi:

Omtrent ved midnatt blev jeg vekket av vaktmannen, som meddelte at der var kommet en liten bris, så starten vilde bli forsinket. Jeg la mig til å sove igjen og ble påny vekket kl. 6 av en mann, som hadde beskjed om, at nu var alt i orden. Jeg stod op, spiste frokost og gikk op til hangaren. [...] Tenk Dem vår forbauselse ved å finne alting rundt luftksibet i den villeste forvirring. Folk fløi hit og dit og bar pakker ombord i førergondolen. Utenfor stod Nobile for sig selv tilsynelatende i en tilstand som var likeså forvirret.¹⁸²

Slik ble avreisen oppfattet av Amundsen, kaos og fortvilelse som ingen klarte å roe ned. Etter hvert måtte Riiser-Larsen ta ansvar for å få luftskipet ut av hangaren fordi Nobile bare var fortvilt og gjorde ingenting. Amundsen takket Riiser-Larsen for hans arbeid under ekspedisjonen og forteller om flere hendelser der Riiser-Larsen måtte gå fra sin post som navigatør for å redde luftskipet fordi Nobile ikke evnet å styre på en god måte. Det at Riiser-Larsen tok kommandoen bekrefter både Arnesen og Nobile, men likevel forteller Nobile om morgenen på en annen måte.

---

¹⁷⁹ Bomann-Larsen, 1995: 448; Wisting, 2011: 480

¹⁸⁰ Nobile, 1976: 77

¹⁸¹ Wisting, 2011: 481

¹⁸² Amundsen, 1927: 158

Vinden økte i styrke etter hvert, og bortimot kl. 2300 besluttet jeg å utsette avreisen noen timer i håpet om at vinden ville løye. Jeg sørget for å underrette Amundsen om dette og bad mennene våre ta seg en hvil. [...] Jeg sendte Omdal av gårde for å si til Amundsen at vi kunne starte litt før kl. 0500 og at mennene som skulle manøvrere luftskipet ut av hangaren, måtte være klare kl. 0400. Men klokken ble både 0400 og 0500 uten at noen viste seg. [...] Da klokken nærmet seg 0700, begynte bakkemannskapene å komme. Men det varte og rakk før Amundsen, Ellsworth og de andre innfant seg og klatret ombord med sin bagasje.¹⁸³

Disse to beskrivelsene av hvordan avreisen foregikk viser to ulike oppfatninger av situasjonen. Denne forskjellen påpekes av både Bache og Wisting i sekundærlitteraturen.¹⁸⁴ Resten av sekundærlitteraturen beskriver kun avreisen, med utgangspunkt i enten Amundsen eller Nobile sine ord, uten å kommentere usikkerhetsmomentene i disse motstridende fortellingene.¹⁸⁵

4.2.1 Luftskipets besetning

Hver mann ombord hadde sin oppgave og det var til enhver tid mye som skjedde både i førergondolen og i maskineriet. Som allerede påpekt blir mannskapet presentert ulikt i to av bøkene. I den offisielle ekspedisjonsboken kommenteres det at Amundsen og Ellsworth hadde fått kritikk for ikke å være luftfartskyndige og dermed ikke kunne lede en slik ekspedisjon. Svaret til Amundsen, siden det er han som har forfattet denne del, er; «Hvor ofte har det ikke hendt, at lederne av polarekspedisjoner har vært ukyndige i navigering og sjømannskap og derfor har været nødt til å ansette en skipper på skuten».¹⁸⁶ Denne kommentaren er interessant fordi det var nettopp dette Amundsen ønsket å unngå i starten av sin karriere. Derfor lærte han seg sjømannskunsten.¹⁸⁷ Om det var tiden eller pengene som gjorde at Amundsen kastet denne verdien over bord, er ikke godt å si, men det kan se ut som at det å vike fra denne regel åpnet opp for forhold han ikke var forberedt på.

I presentasjonen av mannskapet brukte Amundsen store ord om de som nevnes med navn. Nobile presenteres, i ekspedisjonsboken, som «den beste mann som kunde fåes» som kaptein

---

¹⁸³ Nobile, 1976: 80

¹⁸⁴ Bache, 2024: 105 & Wisting, 2011: 481

¹⁸⁵ Bomann-Larsen fokuserer fremstiller avreisen ved å sitere avisoppslag i Norge og Italia (s. 451), Aas gjengir Nobile sin fremstilling av avreisen uten å trekke inn andre versjoner (s. 37)

¹⁸⁶ Amundsen & Ellsworth, 1926: 101

¹⁸⁷ Amundsen, 1927: 25

på skipet og Hjalmar Riiser-Larsen var «selvskreven» for stillingen som nestkommanderende.¹⁸⁸ Emil Horgen skulle, «med sine utmerkede egenskaper», betjene sideroret og «den trofaste og dyktige» Oskar Wisting tok høyderoret. Den «dyktigste mann i sitt fag», Birger Gottwaldt, fungerte som radiokyndig og universitetsutdannede Finn Malmgren medfulgte som meteorolog. I tillegg var Fredrik Ramm ansatt som journalist, og Frithjof Storm Johnsen ble radiotelegrafist.¹⁸⁹

Mens det norske mannskapet ble presentert med navn, bakgrunn og personlige egenskaper, ble de italienske medlemmene kun beskrevet som utplukket av «Italiens fineste motorfolk» og ramset opp i en setning. I Nobile sin bok blir ikke det italienske mannskap presentert med like stor takknemlighet, det viktigste Nobile presiserer er hvordan de alle hjalp han å gjennomføre en vellykket ekspedisjon, det samme gjelder den norske delen av mannskapet.¹⁹⁰ I boka står det at Cecioni holdt øye med motorene, maskinistene Caratti, Pomella og Arduino var i sine gondoler og Alessandrini hjalp Nobile med litt av hvert. Noe mer om hvem de var, eller bakgrunnen deres står ingen steder i boken. Alt som står når de presenteres med fullt navn, er to setninger om at de kom fra det italienske luftvåpen.¹⁹¹

Det er også noen hendelser fra overflygningen som blir beskrevet i ulike versjoner. Det er nok her mesteparten av usikkerheten rundt hva som faktisk skjedde ombord ligger. Søvn var et tema og det var nok ingen som fikk tilstrekkelig med hvile i løpet av dagene i luften. Likevel er det bemerkelsesverdig stor forskjell på påstanden i de ulike bøkene rundt hvor mye søvn hver deltaker fikk. Nobile påstår selv at han i løpet av de 71 timene med flyvning over polhavet ikke fikk blund på øyet en eneste stund. Han hadde kun mulighet til å sove i ca. to timer den 14. mai, da navigeringen kunne foregå uten vanskeligheter.¹⁹² I både ekspedisjonsboken, Amundsens selvbiografi og i Arnesens bok påstås det at Nobile var den som fikk mest søvn av alle på ekspedisjonen. Riiser-Larsen har skrevet et tillegg i Amundsen sin selvbiografi og han påstår også her at Nobile ved flere anledninger måtte bli løftet inn i soveposen sin.¹⁹³ Dette er bemerkelsesverdig og gjør det vanskelig for ettertiden å vite hvilken versjon man skal ha tillit til.

---

¹⁸⁸ Amundsen & Ellsworth, 1926: 102-103

¹⁸⁹ Amundsen & Ellsworth, 1926: 102-103

¹⁹⁰ Nobile, 1976: 81-82

¹⁹¹ Nobile, 1976: 50

¹⁹² Nobile, 1976: 78

¹⁹³ Amundsen, 1927: 249

I den offisielle ekspedisjonsboken fortelles det ikke om noen bemerkelsesverdige hendelser, men Amundsen og Nobile kommer med mer detaljer i sine bøker. Amundsen trekker frem fire hendelser han opplevde som mildt sagt sjokkerende og som viste at Nobile ikke dugde som luftskipsfører.¹⁹⁴ Ifølge Amundsen hendte det tre ganger at Riiser-Larsen måtte ta over rattet fordi Nobile holdt på å styre dem rett i isen. Amundsen hevder at det virket som Nobile ikke oppfattet situasjonene, noe som hadde gjort Amundsen enda mer oppgitt over italieneren. I tillegg hadde Nobile på et punkt under ferden gitt ordre om kurs uten å skjønne de opplysninger Riiser-Larsen ga ham. Dette viste at han manglet grunnleggende kunnskap om navigasjon, noe Amundsen skriver at han opplevde som et idiotisk utsagn for en luftskipsfører.¹⁹⁵

Disse hendelsene skriver ikke Nobile noe om, og han kommenterer heller ikke at Amundsen har påstått det. Dette kan tyde på at han ikke husker eller ikke er sikker på om det skjedde, siden han ellers kommenterer Amundsen sine påstander i sin bok. Når det gjelder Nobile sin beretning av flyturen er alt skrevet fra hans perspektiv og han bruker kun ordene «vi» eller «jeg» for å forklare hva som foregikk underveis. Det er kun italienere som nevnes med navn, de andre i mannskap nevnes ut ifra sin oppgave.¹⁹⁶ Han har ingen spesifikke hendelser han referer til, men skriver at Amundsen kun var observatør og Ellsworth var med som passasjer.¹⁹⁷ Disse formuleringene gjør at Nobile blir stående som den virkelige fører og en som mestret sin oppgave alene.

4.2.2 Beskrivelsene av polpunktet

Beskrivelsen av polpunktet er også skrevet om på meget ulike måter. Det er den offisielle ekspedisjonsboken og Nobile sin bok som beskriver øyeblikket. Dette fordi Amundsen sin selvbiografi kun forklarer de delene av ekspedisjonen han ikke hadde redegjort for tidligere og Arnesen ikke var ombord i luftskipet. I ekspedisjonsboken er øyeblikket da Nordpolen ble krysset beskrevet slik;

---

¹⁹⁴ Amundsen, 1927: 160

¹⁹⁵ Amundsen, 1927: 162-164

¹⁹⁶ Nobile, 1976: 88-92

¹⁹⁷ Nobile, 1976: 88-92

Først hadde vi dog en annen begivenhet å skjøtte, nemlig Ellsworths fødselsdag. Klokken 12 natt ophørte alt arbeide for et øieblikk og alle lykønsket den avholdte leder, som under så enestående forhold trådte inn i sitt 46. år. Den korte høitidelighet blev ved siden av å være sjelden også udelt og overraskende behagelig, idet Nobile fremtryllet en flaske eggpunch. Under håndtrykk og eggpunch bragte vi således fødselsdagsbarnet over i det nye år. Han ville sent glemme det. «Klar med flaggene!» Riiser-Larsen stod på kne og fulgte solen gjennom det åpne vindu med sin sekstant. «Nu er vi der.» Ut suste det vakre, dobbelsydde norske silkeflagg. Det var en tverrstang heftet til en lang aluminiumsstang – akkurat som en fane hvilket bevirket at det fikk en glimrende styring. Det landet til fullkommenhet, boret sig ned i isen og i den lette bris foldet de norske farver sig ut. Amundsen vendte sig i samme nu rundt og grep Wistings hånd. Intet blev sagt, det var overflødig. De to samme never plantet det norske flagg på Sydpolen 14. desember 1911. [...] Til slutt kastet Nobile det italienske flagg ned.¹⁹⁸

Det er meget enkelt å forstå at dette er en bok som skal skape følelser i folk og som ønsker å fremstille hvert øyeblikk på en magisk måte. Samtidig er det tydelig at det er den norske og amerikanske del av opplevelsen som skal beskrives magisk. Forfatterne har et tydelig ønske om å appellere til sitt publikum og sine landsmenn.

Beskrivelsene av hvordan polisen oppleves gir også dette inntrykk, der de viktigste stemmene å få frem er de som allerede kjenner isens harde virkelighet og som har vært ute en vinternatt før. Ved å sammenligne forholdene med ekspedisjonen i 1925, plasserer Amundsen og Ellsworth seg selv over de uerfarne delene av mannskapet. Det er ikke opplysninger som er nyttig for å vite hvordan gjennomføringen foregikk i luftskipet, men det skaper variasjon og mangfold blant deltakerne i forhold til erfaring og kunnskap. Dette var antageligvis viktig å påpeke, spesielt for Amundsen, ettersom mange hadde kommet med mye kritikk til flere deler av ekspedisjonen. Ikke minst til hans delvise utmelding i forberedelsesprosessene. Han trengte nok å bemerke til folk at han fortsatt var den store polfarer som han alltid hadde vært med den kunnskapen han hadde opparbeidet seg etter over 25 år som polfarer. Det samme gjør også Nobile, men med en annen vri på det hele.

«I denne stillheten dalte flaggene høytidelig ned på pakkisen. Dette hendte den 12. mai 1926 kl. 0130 (GMT). Etter denne seremoni var mitt hjerte fylt av glede og stolthet. Jeg gav maskinisten ordre om å få opp farten. Luftskipets baug pekte nå bort fra Nordpolen, og vi satte kursen for det ukjente».¹⁹⁹ Slik blir det samme øyeblikket beskrevet av Nobile.

---

¹⁹⁸ Amundsen & Ellsworth, 1926: 112

¹⁹⁹ Nobile, 1976: 87

Ingen utbroderende beskrivelser av flaggenes utseende eller referanser til noen av deltakernes tidligere ekspedisjoner. Derimot blir han selv plassert i midten og hans opplevelser og handlinger er senter for hele fortellingen. Uten å si det eksplisitt plasserer de tre forfattere seg selv og sine opplevelser over de andre, og gjør seg selv til midtpunktet av noe som definitivt var et samarbeid fra start til slutt. Ulikhetene i fremstillingene får frem noen tydelige holdninger til det hele. Samtidig som det fremmer en større kamp, nemlig den nasjonalistiske kampen om å eie historien og æren av den bragd som denne ekspedisjonen var.

Sekundærlitteraturen gjengir ekspedisjonens gang noe ulikt, men felles for de alle er at beskrivelsene er korte og det brukes mye sitater fra bøkene til Amundsen, Ellsworth og Nobile. Aas beskriver ekspedisjonen fra Nobile sitt perspektiv og siterer italienerens bøker flere steder for å få frem gangen i ekspedisjonen, men mannskapet presenteres ikke.²⁰⁰ Berg og Bache beskriver også overflyvningen ganske enkelt, men Berg gir i sitt kapittel en gjennomgang av mannskapet som Bache ikke har med.²⁰¹ Likevel er de begge nøktern i beskrivelsene og tar utgangspunkt i Amundsen sine bøker og gjenfortellinger.

Wisting og Bomann-Larsen har begge mer detaljer i sine bøker og de beskriver blant annet et telegram som Amundsen fikk ombord i «Norge». I telegrammet stod det at hans siste bånd med Leon var brutt og at saken om Båleruds eiendomsforhold hadde endt med forlik.²⁰² Dette var en sak mellom Roald og hans bror Leon som hadde krevd både tid, ressurser og energi fra polfareren. Det er ikke en stor del av beskrivelsene til de to forfatterne, men det gir et tydelig bilde av alle de vanskelighetene Amundsen stod i og hadde stått i en stund mens «Norge» utførte sin oppgave. Resten av gjenfortellingen i de to bøkene er lik resten med kun en overfladisk beskrivelse av hva Amundsen, Ellsworth og Nobile har presentert på så ulike måter.²⁰³

4.3 En konflikt om heder og ære

Da luftskipet landet i Teller var ikke stemningen så god. Spesielt Amundsen var oppgitt på dette tidspunktet. Skal man forstå selvbiografien hans riktig, var det flere irritasjonsmomenter ved Nobile som hadde bygget seg opp i løpet av ferden. Begeret rant antagelig over i Nome

---

²⁰⁰ Aas, 2002: 38-42

²⁰¹ Bache, 2024: 106-108; Berg, 2004: 260-264

²⁰² Bomann-Larsen, 1995: 455; Wisting, 2011: 484

²⁰³ Bomann-Larsen, 1995: 452-460; Wisting, 2011: 482-489

og det førte med seg et kaos som påvirket flere deler av ekspedisjonen. I den offisielle ekspedisjonsboken blir oppholdet i Alaska på nesten en måned beskrevet med kun ett avsnitt og uten noen detaljer.²⁰⁴ Til sammenligning bruker både Nobile og Amundsen nesten 14 sider på å forklare hva som egentlig skjedde i Nome og hvordan konflikten faktisk utviklet seg, vel og merke fra deres personlige perspektiver. Disse delene av bøkene fremstår mer som krigføring i bokform enn litterære bilder av en manns opplevelser i det kalde nord.

Det eneste som er sikkert er at luftskipet landet i en liten by som heter Teller, omtrent 150 kilometer nordvest for byen Nome som var originalt landingssted. Videre vet man at Amundsen og Ellsworth forlot Teller og satte kurs mot Nome ganske raskt etter landing. Med dem dro også Wisting og Omdal. Etter en stund dro resten av mannskapet til Nome og der oppholdt de seg frem til 12. juni da de alle ble hentet av D/S «Victoria», som seilte dem til Seattle. Det finnes flere versjoner av hvordan hendelsene utspilte seg den knappe måneden i overgangen mai-juni, men telegram som ble sendt i dette tidsrommet forteller noe om hva som faktisk ble sagt og ment blant de involverte.

4.3.1 Krangel om en avisartikkel

Konflikten eskalerte raskt etter landingen i Teller, men gnisningene hadde vært der allerede før avreise. Dagen før de forlot Kings Bay, den 10 mai, hadde Ellsworth sendt et telegram til Rolf Thommessen, formann i Luftseiladsforeningen.²⁰⁵ Ellsworth skrev i telegrammet at han følte seg dårlig behandlet av Thommessen, fordi formannen ikke hadde gjort det tydelig for pressen at kun han og Amundsen var ledere for ekspedisjonen. Den 20. mai 1926, seks dager etter landingen i Teller, sendte Thommessen et telegram til Amundsen. Thommessen informerte om avtalen aksjeselskapet hadde med Gyldendal og presiserte at det var viktig å få boka ferdig slik at det ikke gikk utover økonomien til ekspedisjonen.²⁰⁶

I telegrammet påpekte Thommessen at han hadde ventet med å sende noe på grunn av Ellsworth sitt telegram. Etter 20. mai ble det sendt ytterligere tre telegram fra Thommessen til Amundsen der Nobile sitt bidrag til avisartiklene var tema. Det kan virke som han forsøkte å styre handlingene til Amundsen og Ellsworth i Nome, fra Oslo. En meget vanskelig oppgave i

---

²⁰⁴ Amundsen & Ellsworth, 1926: 124

²⁰⁵ NB, Ms.4° 2401 VI Lincoln Ellsworth: Telegram til Rolf Thommessen fra Lincoln Ellsworth datert 10.05.1926

²⁰⁶ NB, Ms.4° 2401, II Roald Amundsen: Telegram til Roald Amundsen fra Rolf Thommessen datert 20.05.1926

seg selv, men mer krevende når partene som skal samarbeide, nærer en motvilje for hverandre. Den 25., 26. og 28. mai sendte Thommessen telegram med spørsmål om når artiklene ville være klare og påpekte hvilke forpliktelser Amundsen hadde ovenfor New York Times, blant annet inkluderingen av Nobile.²⁰⁷

Samtidig kommuniserte Thommessen med Fredrick Birchall, redaktør i New York Times og som hadde signert kontrakten for samarbeidet. Thommessen forsikret Birchall om at artiklene skulle komme, og foreslo hvordan de best burde løse situasjonen som oppstod rundt konfliktene.²⁰⁸ Det kan virke som om Thommessen ønsket at all kommunikasjon skulle gå gjennom ham. Han skrev at Birchall skulle sende sitt svar til Oslo så skulle de i Oslo informere de som var i Nome. Birchall sendte noen svar til Oslo, men muligens foregikk det annen kommunikasjon også. Den 30. mai sendte Birchall et telegram til Thommessen og informerte om at Ellsworth hadde bedt ham ikke publisere noe av Nobile sine tekster, noe Birchall opplyste om at han gikk med på.²⁰⁹ Her kan det virke som problemet ble løst. New Yorks Times fikk sine artikler om ekspedisjonen, samtidig som Amundsen og Ellsworth ble fornøyd fordi Nobile ikke ble fremstilt som leder av ekspedisjonen. Likevel fortsatte Thommessen å forlange Nobile sitt bidrag, men da ble det Ellsworth han maste på og ikke Amundsen.

4.3.2 En feilslått fredsmekler

Ellsworth selv sendte to telegram den 29. og 30. mai. I det første informerte han Thommessen om hans nekt rundt å inkludere Nobile i avisartiklene fordi han ikke var en av lederne for ekspedisjonen, i det andre ba han Thommessen sitere deler av protokollen signert 28.mars.²¹⁰ Han fikk to svar fra Thommessen den 1. juni. Det ene var det siterte dokumentet og det andre var et telegram som bidro til splid.²¹¹ Der insisterte Thommessen på at kontrakten med Nobile måtte overholdes og derfor skulle italieneren inkluderes i avisartiklene. Thommessen avsluttet sitt telegram til Ellsworth slik; «Vi må insistere på at denne avtalen overholdes, ellers vil

---

²⁰⁷ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXII, LXIV & LXVI: Telegrammer til Roald Amundsen fra Rolf Thommessen datert 25.05.1926, 26.05.1926 og 28.05.1926

²⁰⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, Bilag, Bilag LXIII & LXV: Telegram til New York Times fra Luftseiladsforeningen datert 27.05.1926 og 26. eller 27.05.1926

²⁰⁹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXX: Telegram til Luftseiladsforeningen fra Birchall datert 30.05.1926

²¹⁰ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXIX & LXXI: Telegram til Rolf Thommessen fra Lincoln Ellsworth datert 29.05.1926 og 30.05.1926

²¹¹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXII: Telegram til Lincoln Ellsworth fra Luftseiladsforeningen datert 01.06.1926

resultatet være manglende oppfyllelse av økonomiske forpliktelser».²¹² Dette er underlig fordi han har skriftlig godkjenning fra New York Times om at artiklene blir annerledes, noe som senere kan brukes som argument for at de lot dette ligge. Om Thommessen hadde andre interesser i å kjempe for Nobile sin plass i avisen er uvisst, men det er tydelig at han ikke tenker på å imøtekomme Amundsen og Ellsworth i denne saken. Nettopp dette svaret var som bensin på bålet for både Ellsworth og Amundsen og bare et av flere eksempler som blir trukket frem i selvbiografien til Amundsen som slett ledelse.²¹³ Thommessen sin innblanding bidro ikke til ro og orden, slik fredsmeklerens arbeid burde.

Den 4. juni sendte Nobile et telegram til Thommessen der han beklaget å meddele at konflikten hadde gått så langt at det ikke lenger var noen god relasjon mellom ekspedisjonens mannskap, spesielt mellom ham og lederne Amundsen og Ellsworth.²¹⁴ Han påstod at lederne nektet å følge kontrakten og at han selv ble fornærmet av disse holdninger, noe som gjorde at de ble tvunget til å skille lag. Samme dag fikk Thommessen også et telegram fra Ellsworth som påstod at Nobile hevdet at han var leder på lik linje med amerikaneren og nordmannen, noe Ellsworth ba Thommessen avkrefte i forhold til publikasjonene og hvem som skulle bidra med hva.²¹⁵ Dagen etter, 5. juni, mottok Riiser-Larsen et telegram fra Alf Bryn i Oslo som advarte om konfliktens utvikling og konsekvensene det ville få for økonomien.²¹⁶

Den 10. juni kom Riiser-Larsen med et svar, hovedsakelig på telegrammet Ellsworth hadde mottatt 31. mai, der han bekreftet Ellsworths påstander fra sitt telegram.²¹⁷ I det siste telegrammet fra 10. juni skrev Riiser-Larsen at korrespondansen mellom Thommessen og Nobile, bak Amundsen sin rygg, hadde vært meget uheldig og ødeleggende for disiplinen fordi Nobile hemmeligholdt alt. Dette er meget interessant fordi det viser veldig tydelig at handlingene til Thommessen opplevdes negativt for Amundsen og ikke bidro til å dempe konflikten, slik Thommessen muligens tenkte han gjorde. I tillegg kan det virke som Nobile

---

²¹² NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXIII: Telegram til Lincoln Ellsworth fra Rolf Thommessen, Johan Sverre, Alf Bryn datert 01.06.1926

²¹³ Amundsen, 1927: 200

²¹⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LV: Telegram til Rolf Thommessen fra Umberto Nobile datert 04.06.1926

²¹⁵ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LIVb: Telegram til Rolf Thommessen fra Lincoln Ellsworth datert 04.06.1926

²¹⁶ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXIb: Telegram til Hjalmar Riiser-Larsen fra Alf Bryn datert 05.06.1926

²¹⁷ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXV: Telegram til Rolf Thommessen fra Hjalmar Riiser-Larsen datert 10.06.1926

ikke var så uskyldig som han selv prøvde å fremstilles i sitt telegram fra 4. juni. Riiser-Larsen skrev at Nobile spredte løgner om den norske besetning og at enhver glede over gjennomførelsen var forsvunnet. Dette er den siste kommunikasjonen som foregikk fra Nome før mannskapet forlot byen 12. juni 1926.

Disse hendelsene beskrives veldig lite i sekundærlitteraturen, hos noen kommenteres de kun helt enkelt. I boka si om Nobile forklarer ikke Aas noe om hva som faktisk foregikk i Teller og Nome.²¹⁸ Han bruker hovedsakelig Amundsen sin selvbiografi, sammen med datidens aviser, til å beskrive kritikken Nobile fikk og til å forklare Nobile sine handlinger både i og etter Nome. Det samme gjelder kapittelet til Berg, der ingenting av de faktiske hendelsene fra Nome beskrives.²¹⁹ I all hovedsak forklarer Berg kun enkelt hvordan konflikten i etterkant forløp og referer til hva Amundsen og Nobile har sagt om forholdene i Nome. Wisting og Bomann-Larsen går heller ikke i detalj, de bruker kun enkelthendelser for å få frem poenget om konflikt og uenighet.²²⁰

Sammen med Bache bruker disse tre forfatterne primærkilder for å eksemplifisere, men Bache er den eneste som i sin bok gjennomgår de viktigste hendelsene og ikke bare bruker de som eksempler. Ulikheten mellom Bomann-Larsen og Wisting på den ene siden og Bache på den andre er at i den siste boka kommenterer ikke forfatteren opplevelsen til de som var en del av hendelsene. Bache gir en nøktern gjennomgang av hva som hendte basert på hva primærkildene kan fortelle.²²¹ Gjennomgående er det likevel de norske, amerikanske og italienske avisene som brukes mest aktivt som primærkildene i sekundærlitteraturen, den kaotiske kommunikasjonen mellom partene er ikke tidligere undersøkt i detalj.

4.4 Bok som våpen

Bøkene til Amundsen og Nobile sier mye om hvordan konflikten ble oppfattet og hvor det skjærte seg mellom de to i Nome. Derfor vil de gjennomgå for å gi et klart bilde av hvilke deler de var uenige om.

---

²¹⁸ Aas, 2002: 45-53

²¹⁹ Berg, 2004: 265-267

²²⁰ Bomann-Larsen, 1995: 464-466; Wisting, 2011: 492-495

²²¹ Bache, 2024: 109-111

4.4.1 Kontraktens ordlyd

Amundsen starter sin forklaring av konflikten med å fortelle om hvordan Nobile hadde vært sur og egoistisk den kvelden de ankom Teller og som et bortskjemt barn, hadde tatt soverommet til Riiser-Larsen og kastet hans ting på gangen uten forvarsel.²²² Nobile derimot skriver at han i disse timer var overveldet av opplevelsen, men at han greide å beholde selvkontrollen og at måltidet var riktig gledelig.²²³ Hendelsen med soverommene nevner han ingenting om. Amundsen påpeker videre i sin selvbiografi at han og Ellsworth ikke hadde mer å gjøre i Teller, siden radiostasjonen i Teller var ødelagt og det eneste som gjenstod da var å pakke sammen luftskipet. De dro derfor til Nome for å forfatte og sende ut de artikler som var avtalt med New York Times, her oppholdt de seg i tre uker. Dette opplevde Nobile som skuffende og han skriver i sin bok at han trodde de hadde blitt venner og at de to lederne ville vise ham en større takknemlighet enn å dra uten et farvel.²²⁴

Amundsen skriver at mens de var i Nome ble radiosenderen i Teller fikset og Nobile begynte da å sende ut sine egne pressemeldinger, noe som ergret både Amundsen og Ellsworth fordi det var i strid med kontrakten til Nobile. Av denne grunn sendte Ellsworth et telegram til Luftseiladsforeningen for å protestere mot Nobiles litterære virksomhet, nemlig telegrammet fra 4. juni.²²⁵ Videre skriver Amundsen at Nobile opprettholdt sin overmodige holdning og sendte et brev til Ellsworth. Der nevnte han for Ellsworth at han opplevde det ubehagelig at Times-artikkelen ble undertegnet uten hans navn, noe Amundsen mente han ikke hadde noe med.²²⁶ Dette brevet nevner ikke Nobile i sin bok, men han påstår på sin side at han aldri sendte ut noen pressemeldinger fra Teller. Han skriver at han aldri skrev en artikkel eller holdt noe foredrag uten godkjenning fra Luftseiladsforeningen.²²⁷ Det var jo disse han skulle få det godkjent av ifølge kontrakten, men som kjent var dette ikke den samme kontrakten som Amundsen kjente til.

Både Amundsen og Nobile viser til kontrakten til Nobile i sine bøker, men de viser til to ulike kontrakter. Som redegjort for i kapittel tre ble Nobile sin kontrakt opprettet i januar, men signert i april etter Amundsen og Ellsworth hadde forlatt Roma. I Nobile sin bok refererer han

---

²²² Amundsen, 1927: 173

²²³ Nobile, 1976: 105

²²⁴ Nobile, 1976: 106

²²⁵ Amundsen, 1927: 175

²²⁶ Amundsen, 1927: 176

²²⁷ Nobile, 1976: 117

til kontrakten fra januar, til tross for at denne ikke var gyldig. For Amundsen var Nobile sin kontrakt avgjørende for å kunne kreve respekt som ekspedisjonens leder, men ifølge polfareren selv visste han ikke om den nye kontrakten fra april. Dermed stod de i Nome og refererte til to ulike kontrakter med veldig forskjellig ordlyd og bestemmelser. Polfareren påpeker tydelig i sin selvbiografi at Nobile var en del av det betalte mannskapet og han forventet respekt av sitt mannskap som leder for ekspedisjonen. I tillegg presiserer han flere ganger at både han og Ellsworth søkte på alle mulige måter å få Nobile til å forstå den tydelige mening i avtalen. Dette inkluderte at han ikke var leder av ekspedisjonen på linje med Amundsen og Ellsworth, men en del av deres mannskap, på tross av at ekspedisjonsnavnet bar Nobiles navn.²²⁸

Nobile på den andre siden forventet også respekt fra Amundsen, som fører av skipet, og påpeker i sin bok at det var på grunn av Amundsens manglende initiativ at de to aldri ble ordentlig kjent; «Dermed fikk han ikke anledning til å delta i forberedelsene til ferden sammen med meg og samtidig lære meg å kjenne. Hvis han hadde gjort det, ville han sannsynligvis også knyttet seg nærmere til meg, og han ville tatt meg i forsvar».²²⁹ Det er nok et poeng av Amundsen ikke tok seg tid til dette, men man kan stille spørsmål ved hvorfor ansvaret lå hos polfareren. Han hadde mange andre forpliktelser, som også var i ekspedisjonens interesse. Thommessen sin innblanding og Nobile sin stadige trofasthet til Luftseiladsforeningen bidro nok mye til Amundsen sin opplevelse av å ikke bli respektert som leder.

4.4.2 Nasjonalismens påvirkning

Disse uenigheter og ulike utgangspunkt kan sees på som hovedgrunnen i både Amundsen og Nobile sin forklaring på hvorfor konflikten oppstod. Ingen av dem ser den andre personens perspektiv og ansvaret legges i stor grad på den andres manglende evner. Amundsen uttrykker meget sterkt i sin selvbiografi en forakt for Nobiles holdning. Nobile påpekte til stadighet, ifølge Amundsen, at hans rang fortjente en viss oppmerksomhet og respekt fordi han tjenestegjorde for den italienske regjering og det var flere hendelser som opplevdes fornærmende for ham.²³⁰ Det var også derfor han mente at initiativet skulle komme fra Amundsen når det gjaldt å bli kjent. Til dette svarte Amundsen at så lenge Nobile var en del

---

²²⁸ Amundsen, 1927: 178

²²⁹ Nobile, 1976: 110

²³⁰ Amundsen, 1927: 185-187

av «Norge»-ekspedisjonen var han ikke italiensk offiser, men bare medlem av ekspedisjonen som var forventet å utføre sitt arbeid på lik linje med resten av mannskapet. Polfareren har nok tenkt det samme om initiativ, men at det var Nobile som skulle bli kjent med ham på grunn av hierarkiet i mannskapet. Amundsen påpekte for Nobile at ekspedisjonen ikke var noe offentlig foretak, men et privat initiativ og privat organisert, noe som ikke angikk den italiensk regjering på noen måte.²³¹

Den nasjonalistiske tankegang som ledet til konflikt var nok ikke til å unngå, men rammet antagelig Amundsen hardest. Som redegjort for i kapittel tre hadde Thommessen blitt opplyst om at alt de italienske deltakerne fortok seg ble sett på som et arbeid for den italienske regjering. Kontrakten fra september 1925 påpekte også at det var den italienske regjering som stilte mannskapet tilgjengelig for ekspedisjonen. Nobile presiserer det også i sin bok at han var under press fra den italienske regjering og visste at seier eller tap ville få veldig ulike konsekvenser for ham ved tilbakekomsten i Roma.²³² Dette motstridende utgangspunkt for Amundsen og Nobile er, som sagt, enda en grunnstein i konflikten. At Amundsen ikke kjenner på det samme er forståelig, men hans utsagn i selvbiografien viser at han nok manglet en forståelse for dette under selve ekspedisjonen også.

Det kan virke som Thommessen ser dette poenget i større grad, basert på hans handlinger, men hvorfor ingen forklarte dette for polfareren er en gåte. Muligens har han allerede fått det forklart, men fortrent det eller ikke syntes det var viktig. Uansett årsak er det synd at han ikke var mer bevisst på disse faktorene, samt at ingen faktisk klarte å roe ned de agiterte menn i Nome ved å forklare det på en ordentlig måte. Om det hadde blitt stilt litt flere spørsmål og vært litt mer ydmykhet og raushet blant de som skulle lede, ville man kanskje klart å finne løsninger i stedet for isfronter på Alaskas vestkyst. Da ingen virket å ha interesse for forsoning ble utfrysning eneste alternativ, men en siste gang måtte de klare et spill for galleriet.

4.5 Konklusjon

Det å analysere en konflikt som egentlig aldri har blitt løst opp i er en utfordring. Likevel hjelper primærkildene til ved å fortelle hva som foregikk og som ble sagt uten at det kan betviles. Tar man med memoarlitteraturen fra ekspedisjonens deltakere i tillegg til

---

²³¹ Amundsen, 1927: 187

²³² Nobile, 1976: 25-27

sekundærlitteraturen som er skrevet i senere tid, blir utgangpunktet for å diskutere likheter og ulikheter meget godt. Man skal ikke glemme de følelser som ligger bak de harde ordene som både Amundsen og Nobile har ført i pennen, det er disse som gir ordene liv. Selv i telegrammene fra 1926 kan man føle på smerten og sinnet som ligger til grunn for de mer eller mindre velvalgte ord som ble sagt. Spørsmålet blir likevel viktig å minnes; hva var de så uenige om?

Det kan virke som det i all hovedsak handlet om heder og ære fra folk og nasjon, men også ære til selvet. Fornærmelse er noe både Amundsen og Nobile forteller om, noe som fører med seg følelser som sinne og irritasjon. På det ytre plan handlet konflikten om hvem som skulle ha sitt navn på artiklene i New York Times og hva kontrakten ga av rettigheter. Den uenigheten som oppstod rundt artiklene i New York Times kunne funnet sin løsning da Birchall godtok å unnlate Nobile sitt navn, dette ble realiteten uansett. Thommessen valgte likevel å insistere på at Nobile sitt navn skulle med i avisen. Dette skapte mer hodebry for Amundsen og Ellsworth. Samtidig hjalp denne insisteringen lite for de to herrer som allerede var lei av italieneren og Ellsworth som allerede følte seg dårlig behandlet av Thommessen. Poenget deres var at Nobile ikke var leder og hadde formann Thommessen hatt mer forståelse for dette ville han kanskje handlet annerledes. Hundre år senere kan det se ut som om Thommessen kun bidro til å gjøre de to ledere mer oppgitt og mindre samarbeidsvillige overfor deres luftskipfører, noe som kan ha ført til mer uenighet rundt kontraktene.

Kontraktene skulle egentlig være enkle å forholde seg til og gi et felles utgangspunkt for ekspedisjonen, men da Nobile refererte til en annen kontrakt enn Amundsen, ble det vanskelig. Nobile selv påpeker at disse avtaler var splidens årsak, men jeg tør påstå at det ikke var kontraktene alene som var grunnen. Mye lå i forberedelsene også. Amundsen antok antageligvis at det var han som bestemte hva Nobile kunne publisere, ref. kontrakten fra januar. Nobile gikk ut ifra at det var Luftseiladsforeningen som skulle godkjenne publikasjoner, ettersom dette stod i kontrakten fra april. De hadde en manglende forståelse rundt hva de faktisk kranglet om og brukte som grunnlag for sin argumentasjon. Da ingen stilte spørsmål, men heller kom med harde svar, endte det i splid og konsekvensene ble flere og flere utover sommeren 1926.

5. UENIGHET OG BRUDD

Roald Amundsen og Oskar Wisting hadde endelig blitt de to første på begge poler. De var de eneste på jorden som kunne smykke seg med en slik tittel. Det ble likevel ikke spesielt mye tid til hyllest og glans for polfareren. Konfliktene i Nome hadde påvirket både han og de andre i mannskapet, så da de kom hjem var det vanskelig å begrave stridsøksen. Perioden fra juli 1926 og helt frem til mai 1928 ble fylt av krasse uttalelser i media og avgjørelser med store konsekvenser. Telegrammer, brev, pressemeldinger og uttalelser bar mer og mer preg av en offentlig skittentøysvask enn en vellykket ekspedisjonsfeiring. Det hele endte i voldgiftsretten og i dette kapittelet skal jeg analysere hvordan uenighetene havnet der. Kildematerialet er oppstykket, og mye har aldri blitt omtalt i tidligere forskning før. Likevel er de ulike lagene i konflikten helt avgjørende for å forstå hva som skjedde, hvordan det skjedde og viktigst av alt hvorfor det skjedde. Hva var grunnlaget for konflikten og hvorfor gikk det så langt som til rettssak?

5.1 Et uunngåelig veiskille

Den 12. juni kom D/S «Viktoria» til Nome og mannskapet fra «Norge» gikk ombord skipet og seilte til Seattle. Der ble de mottatt av en stor folkemengde som hyllet dem, og programmet var fullt av mottagelser og middager for både nordmenn og italienere. Selv om folkemengden som var møtt frem så smilende ansikter og gode venner, var sannheten en veldig annen for Nobile, Ellsworth og Amundsen. De skilte lag så fort som mulig, og det ble ikke vekslet et ord mellom dem etter dette. Etter at Amundsen og det norske mannskapet hadde turnert i Amerika noen uker kom de hjem til Norge den 12. juli 1926, og i Bergen ble de møtt av en flaggpyntet by som hyllet dem med parader og taler.²³³

5.1.1 Fest og foredrag

Rolf Thommessen møtte også opp i Bergen for å hylle polfarerne, men ble møtt med en kjølig holdning fra Amundsen selv.²³⁴ Alt gikk fint for seg, men Amundsen hadde nok en bestemt oppfatning av Thommessen etter hendelsene i Nome.²³⁵ Likevel var det fest blant folket og i Oslo fortsatte hyllesten på slottet og i gatene. 54-års dagen til Amundsen, den 16. juli, ble feiret med folkefest på Akershus festning der mannskapet var invitert av Fedrelandslagets

---

²³³ Bache, 2024: 116

²³⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 105

²³⁵ Wisting, 2011: 500

Ungdomsfylking. Nansen var for første gang til stede på en av Amundsens fester.²³⁶ Fridtjof Nansen hadde ikke tidligere vært til stede da polfareren ble hyllet ved sine hjemkomster, men hadde gjort et unntak for den politiske muligheten festen bød på.²³⁷ I Luftseiladsforeningen var de opptatt med å håndtere inntektene som var sårt trengt.

Den 15. juli 1926 sendte Lee Keedick et brev til Luftseiladsforeningen angående Amundsens foredrag i USA.²³⁸ Keedick var leder i *World's Most Celebrated Lectures* som organiserte foredrag av viktige folk i USA, og i mars 1925 hadde de inngått en avtale om foredragene de ønsket at Amundsen holdt. Deres originale avtale omhandlet foredragene som Amundsen skulle holde etter «N24» og «N25»-ekspedisjonen.²³⁹ Denne avtalen ble bekreftet utvidet av Keedick i et telegram den 26. oktober 1925. Der informerte han om at Amundsen hadde godtatt å holde foredrag i minst fire måneder fra oktober 1926 til mars 1927.²⁴⁰

I brevet fra 15. juli skrev Keedick at han hadde hatt en samtale med Amundsen om foredragene og de hadde sammen kommet frem til en løsning som begge var fornøyd med. Han opplyste om at Amundsen skulle holde foredrag i alle de store byene i USA i minst fire måneder fra oktober 1926. I tillegg ble de enige om at Riiser-Larsen skulle ta seg av foredragene i USAs små byer med oppstart i januar 1927.²⁴¹ Avslutningsvis ba Keedick om at Luftseiladsforeningen også godtok disse endringene av avtalen, slik at alle var enige. Disse endringene var antagelig nødvendig etter alt oppstyret som hadde foregått både under og spesielt etter ekspedisjonen. Muligens var det en måte for Amundsen å ta tilbake litt kontroll etter konflikten rundt avisartiklene fra juni samme år. Luftseiladsforeningen og Amundsen hadde nå en plan for foredragene, noe som ville sørge for inntekt.

---

²³⁶ Bache, 2024: 117-118

²³⁷ Wisting, 2024: 500

²³⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXIXc: Brev til Luftseiladsforeningen fra Lee Keedick datert 15.07.1926

²³⁹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXIXa: Memorandum av avtale mellom Luftseiladsforeningen og Lee Keedick signert av Roald Amundsen, Rolf Thommessen og Lee Keedick, datert 09.03.1925

²⁴⁰ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXIXb: Telegram til Luftseiladsforeningen fra Lee Keedick datert 16.10.1925

²⁴¹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXIXc: Brev til Luftseiladsforeningen fra Lee Keedick datert 15.07.1926

5.1.2 Offentlig skittentøysvask

Konfliktene som oppstod i Nome hadde satt spor i både italienere og nordmenn, men ikke minst i den eneste amerikaneren som var ombord. I Aftenposten ble det, den 20. juli 1926, publisert et telegram som Ellsworth hadde sendt til avisen dagen før.²⁴² Der påpekte Ellsworth at Nobile kun hadde vært kaptein under flygningen, men ikke noe mer enn dette og at de andre som hadde gjort en stor innsats, som Riiser-Larsen, Wisting og Horgen, fortjente like stor ære. I tillegg uttrykte Ellsworth en tvil rundt Nobile sine kunnskaper rundt navigasjon og påpekte tydelig at italieneren ikke var leder for ekspedisjonen selv om han var konstruktør. Denne uttalelsen må ha rørt ved noe i Nobile for han kom med et motsvar i avisen dagen etter. Disse to uttalelsene ble publisert sammen.²⁴³

Svaret til Nobile var tydelig og bastant. Ellsworth sine uttalelser ble motsagt og alle Nobile sine ærefulle valg og handlinger ble tydelig påpekt. I tillegg sendte italieneren et telegram til Luftseiladsforeningen den 21. juli og informerte om Ellsworth sine uttalelser i pressen dagen i forveien.²⁴⁴ Det kan virke som han hadde et behov for å forklare seg, for hele telegrammet var et forsvar for egen oppførsel og egne utsagn. Kort oppsummert brukte han muligheten for å fortelle at han ikke hadde negative tanker om hverken Amundsen, Riiser-Larsen eller resterende nordmenn, men at Ellsworth hadde vært en passasjer uten et nødvendig arbeid ombord på «Norge».²⁴⁵ Han nektet for å ha påstått det samme om Amundsen. Det er ikke kjent hva Nobile fikk som svar på dette telegrammet, heller ikke hvorfor han valgte å sende det, men Ellsworth sine uttalelser har tydeligvis skapt overskrifter og reaksjoner i flere land. Derfor kom Luftseiladsforeningen med en offentlig pressemelding to dager etter Nobile sitt telegram.

Den 23. juli 1926 publiserte Luftseiladsforeningen en pressemelding i norske aviser for å oppklare de ulike ryktene og uttalelsene som hadde kommet i tiden etter ekspedisjonen.²⁴⁶ Uttalelsen informerte om de økonomiske forholdene rundt betaling av både det norske og italienske mannskapet, samt kontraktene som ble signert i januar og april. I tillegg kom det

---

²⁴² NB, Aftenposten, ««Norge»s flukt over Polhavet og navigationen», 20.07.1926

²⁴³ NB, Aftenposten, ««Norge»s flukt over Polhavet og navigationen», 20.07.1926

²⁴⁴ NB, Ms.4° 2401, XIV Umberto Nobile: Telegram til Luftseiladsforeningen fra Umberto Nobile, datert 21.07.26

²⁴⁵ NB, Ms.4° 2401, XIV Umberto Nobile: Telegram til Luftseiladsforeningen fra Umberto Nobile, datert 21.07.1926

²⁴⁶ NB, Ms.4° 2401, II Roald Amundsen: Skriv angående situasjonen som hadde oppstått etter «Norge»-ekspedisjonen, dokumentet er på tre sider og er ikke signert av noen, men datert Oslo 23.07.1926

opplysninger om at aksjeselskapet ikke hadde hatt noen ting med kommandoforholdene å gjøre. Det er flere deler av pressemeldingen som ikke stemmer med kildene. Som tidligere vist, gikk Thommessen ofte inn i forhandlingene, og ba både Ellsworth og Amundsen utvide Nobile sine styringsmuligheter etter ønske fra Nobile. Kildene viser også tydelig at det i all hovedsak var arbeidsutvalgets medlemmer som la opp til kommandoforholdene og at Amundsen selv måtte føye seg etter hva som det allerede var enighet rundt.

5.2 Utmeldingen

Bare noen dager etter Luftseiladsforeningen kom med pressemeldingen meldte Roald Amundsen seg ut av foreningen. Han opplevde at foreningen ikke etterkom hans ønsker i etterkant av ekspedisjonen, et valg som fikk meget store konsekvenser. Det meste av sekundærlitteratur nevner kun kort bruddet mellom Amundsen og Luftseiladsforeningen, samt deler av konfliktene som tok form mellom både ekspedisjonens deltakere og de administrative parter.²⁴⁷ Bomann-Larsen skriver; «foranledningen for utmeldingen var at Chefen hadde forlangt foretagendets sekretær avsatt etter en telefonisk kontrovers med Amundsens nevø, men da styret ikke fant å kunne innfri kravet meldte polfareren seg ut av hele affæren.»²⁴⁸ Selve hendelsesforløpet, som Bomann-Larsen skriver, var en kort affære på bare noen dager, men meget komplisert og med mange flere lag enn hva som formidles i litteraturen.

Kort oppsummert startet prosessen med en telefonsamtale mellom Gustav Amundsen og ingeniør Bryn i Luftseiladsforeningen 25. juli 1926. Dagen etter, den 26. juli, fikk Thommessen en telefon fra Roald Amundsen som forlangte Bryn fjernet fra arbeidskomitéen. Den 27. juli mottok Amundsen et brev fra Luftseiladsforeningen som opplyste om at de ikke kunne imøtekomme Amundsens krav. To dager senere, den 29. juli, sendte Amundsen et telegram med sin utmelding av foreningen og dagen etter, 30. juli, fikk han svar fra Luftseiladsforeningen. I tillegg ble det sendt to brev den 30. juli mellom Rolf Thommessen og Arnold Ræstad angående Amundsen sin utmelding. Hva var kravet til Amundsen? Hvorfor kunne det ikke imøtegås? Hvilke argumenter presenterte Ræstad? Dette vil bli gjennomgått i detalj, fordi det er essensielt for å forstå hvorfor det ble en utmelding og fullt brudd mellom Amundsen og Luftseiladsforeningen

---

²⁴⁷ Bache, 2024: 122-123; Wisting, 2011: 503-505

²⁴⁸ Bomann-Larsen, 1995: 477

5.2.1 Kommunikasjon uten enighet

I telefonsamtalen mellom Gustav Amundsen og ingeniør Bryn den 25. juli hadde Gustav lurt på hvorfor Luftseiladsforeningen hadde lånt ut tre skinnhyrer, som tilhørte «Maud»-ekspedisjonen, til det italienske mannskapet fra «Norge».²⁴⁹ Disse hadde nemlig forsvunnet og nevøen til Amundsen ønsket da å rette erstatningskrav på vegne av sin onkel. Til dette hadde Bryn svart spydig, ifølge Thommessen, at «hvis skindhyrene tilhørte «Maud»-ekspedisjonen behøvde Amundsen ikke være urolig; - han, (Bryn) skulde ordne den ting med boet».²⁵⁰ På dette tidspunkt var Amundsen slått konkurs etter rettssaken med Leon fra 1924. Av den grunn var «Maud», med all utrustning, boets eiendom og ikke Amundsens private eiendeler. Gustav hadde videreført Bryn sin kommentar til Amundsen.

Polfareren hadde antageligvis blitt såret av dette, fordi det var et vondt kapittel i hans fortid. Han håndterte det ved å stille krav til foreningen som hadde ansatt Bryn. I en samtale med Thommessen dagen etter, 26. juli, forlangte Amundsen at Bryn skulle fjernes fra arbeidskomiteen.²⁵¹ I en telefonsamtale med Ræstad skal han også ha forklart hvorfor samt opplyst om hvordan han ville innrette seg om de møtte kravene hans. Thommessen omtaler samtalen mellom Amundsen og Ræstad i sin fremstilling til voldgiftsretten, og brevet Ræstad sendte et par dager senere vitner om at de hadde snakket sammen, men ellers finnes det ikke noe referat fra samtalen.

Amundsen fikk svar på kravet den 27. juli fra arbeidskomiteen. Her skrev de at de ikke kunne ta hensyn til hans krav om Bryns avsetning.²⁵² De begrunnet det med at Bryn alltid hadde opptrådt i full lojalitet til sine kolleger og at alle valg var blitt drøftet med dem før avgjørelser ble tatt. Imidlertid, ved flere anledninger var det tatt valg uten at Amundsen ble konferert. De gangene han hadde blitt spurt, var det ofte for sent å endre mening eller det eneste «riktige» å gjøre for Amundsen å si seg enig. Dette viser en manglende lojalitet til polfareren. Den 29. juli sendte Amundsen et telegram med teksten; «I anledning skrivelse av 27de netop mottatt tillater jeg mig å meddele at såvel Ellsworth som jeg selv anser os løst fra samarbeidet med Norsk Luftseiladsforening».²⁵³

---

²⁴⁹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 106

²⁵⁰ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 106

²⁵¹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 106-107

²⁵² NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXXI: Brev til Roald Amundsen fra Rolf Thommessen, datert 27.07.1926

²⁵³ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXXII: Telegram til Rolf Thommessen fra Roald Amundsen, datert 29.07.1926

Dette var reaksjonen til Amundsen på at Luftseiladsforeningen ikke lot Bryn gå. Den 30. juli, dagen etter Amundsen sitt telegram, mottok Thommessen et brev fra Ræstad der han ba om at ikke Amundsen fikk gjennomføre utmeldingen.²⁵⁴ Han skrev i sitt brev at det var Bryn sin person, og kanskje mer spesifikt det han hadde sagt noen dager i forveien, som gjorde at Amundsen stilte disse kravene. Han ba om at de ikke gikk mot Amundsen på dette område, men søkte å komme til forståelse med Amundsen slik at de økonomiske tvistene som de stod ovenfor kunne bli løst enklere.²⁵⁵ Ifølge Ræstad ville ikke polfareren skape noen ytterligere problemer om han ble møtt på dette og presiserte at de hensyn som en gang måtte tas i forhold til Thommessen nå gjaldt Amundsen, noe som kan tolkes som en anmodning for at dette var det minste de kunne gi ham.

Svaret Ræstad fikk fra Thommessen var klart og tydelig avvisende. Thommessen sa at han ikke hadde noen tro på at Amundsen ville legge godviljen til.²⁵⁶ Brevet ble sendt den 30. juli og samme dag fikk Amundsen sitt svar fra Thommessen på utmeldingen. I svaret til Ræstad skriver Thommessen at «de håper å ha funnet en modus som kan sikre mot videre rivninger».²⁵⁷ Brevet, som arbeidsutvalget sendte til Amundsen den 30. juli, inneholder få gode vendinger og forståelsesfulle formuleringer. Det var delvis kjølig, men også avvisende til kravet og løsrivelsen fra forpliktelsene polfareren hadde ovenfor foreningen.²⁵⁸ De skrev, og presiserte nok en gang, at de ikke kunne skille seg med Bryn fordi han, som resten av arbeidsutvalget, alltid hadde jobbet for å ivareta ekspedisjonens interesser på best måte. Her er det grunnlag for å stille spørsmål til hvilke interesser dette var, og hvem de skulle gagne? Brevet til Amundsen ble siste direkte kommunikasjon mellom Luftseiladsforeningen og Roald Amundsen selv.

5.2.2 Ledelsens prioriteringer

Sommeren 1926 ble Amundsen opplevd som vanskelig å ha med å gjøre av de som omgikk han, i ettertid har han blitt beskrevet som både utilregnelig og lett antennelig i disse

---

²⁵⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXXIII: Brev til Rolf Thommessen fra Arnold Ræstad, datert 30.07.1926

²⁵⁵ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXXIII: Brev til Rolf Thommessen fra Arnold Ræstad, datert 30.07.1926

²⁵⁶ NB, Ms.4° 2401, II Roald Amundsen: Brev til Arnold Ræstad fra Rolf Thommessen, datert 30.07.1926

²⁵⁷ NB, Ms.4° 2401, II Roald Amundsen: Brev til Arnold Ræstad fra Rolf Thommessen, datert 30.07.1926

²⁵⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, Bilag LXXXVIa: Brev til Roald Amundsen fra Luftseiladsforeningen signert Rolf Thommessen, datert 30.07.1926

sensommerdagene.²⁵⁹ Per Skjoldborg, aksjeselskapets regnskapsfører, sendte den 14. august et brev til Thommessen om at han hadde vært hos Amundsen og snakket med han og advokat Einar Nansen om en del økonomiske spørsmål. I dette brevet skrev Skjoldborg: «Amundsens stilling overfor Bryn er uforandret. Han er sint på Gud og hvermand snart, for i den ene øieblikk å bli blidere igjen. Hans humør skifter langt fortære enn veir og vind. Jeg vet ikke, hvor jeg har ham.»²⁶⁰

Det er skrevet i flere bøker at Skjoldborg gjorde disse observasjoner, men sjeldent blir de satt inn i den situasjonen Amundsen stod i på det tidspunktet.²⁶¹ Realiteten var at polfareren hadde blitt sviktet av mange, men manglet noen som roet ham ned når det stormet som verst. Wisting skriver at «Goggen», altså nevø Gustav, gjerne gikk i krigen for onkelen og at Herman Gade var en figur som heller hausset polfareren til krig enn legge olje på vannet.²⁶² Bomann-Larsen påpeker at der broren Leon hadde mildnet og nøytralisert polfareren i hans omgang med omgivelsene, var nevøen nidkjær i sin korrekte gjengivelse av Amundsens direktiver.²⁶³ Om Leon kunne roet polfareren og hjulpet situasjonen med Luftseiladsforeningen, skal ikke spekuleres i. Det tydelige er at all motstanden på dette tidspunktet hadde begynt å tære på mannen. Uten et støtteapparat som forsøkte å finne forsoning og fred, ble det muligens vanskelig for Amundsen å ikke bruke angrep som sitt beste forsvar.

5.3 Voldgiftsrett som eneste løsning

Som allerede redegjort for, var svaret til arbeidskomiteen i juli at de forholdene Amundsen presenterte ikke var grunnlag for å se seg løst fra kontrakten. De skrev i brevet sitt fra 30. juli at «det er utelukket at deres vegring mot å skille seg fra Bryn gir rett til å se seg som løst fra kontrakten».²⁶⁴ Men Luftseiladsforeningen hadde gitt Nobile spesialbehandling, lenge før utmeldingen til Amundsen.

---

²⁵⁹ Bomann-Larsen, 1995: 477

²⁶⁰ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXXIV: Brev til Rolf Thommessen fra Per Skjoldborg, datert 14.08.1926

²⁶¹ Bache, 2024: 122; Berg, 2004: 269; Bomann-Larsen, 1995: 477

²⁶² Wisting, 2011: 506

²⁶³ Bomann-Larsen, 1995: 485

²⁶⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LXXXVIa: Brev til Roald Amundsen fra Luftseiladsforeningen signert Rolf Thommessen, datert 30.07.1926

5.3.1 Nobiles bok

Den 13. juni 1926, dagen etter mannskapet gikk ombord D/S Viktoria i Nome, sendte Bryn et telegram til Thommessen.²⁶⁵ I telegrammet skrev Bryn at Nobile ønsket godkjennelse fra Luftseiladsforeningen om å gi ut en egen bok, noe Bryn sier seg enig i. På telegrammet er det skrevet med blyant: «No objection from our side you publishing your own book. Aeroclub».²⁶⁶ Dette betyr altså at Luftseiladsforeningen hadde gått mot Amundsens ønsker før mannskapet hadde nådd Norges kyst. Det kan nok ikke kalles et kontraktsbrudd, men det viser meget tydelig at Thommessen, Bryn og resten av arbeidskomiteen ikke forsøkte å hjelpe Amundsen. De jobbet derimot mot han og lot Nobile turnere fritt, på tross av at det kunne få konsekvenser for Luftseiladsforening økonomisk.

Amundsen selv oppdaget ikke disse forholdene før han ankom Amerika i november 1926 og reagerte ved å få seg selv og Ellsworth strøket som æresmedlemmer hos Luftseiladsforeningen.²⁶⁷ Disse kontraktsforholdene står i motsetning til hverandre. Amundsen ble tatt til voldgiftsrettssak av Luftseiladsforeningen på grunnlag i kontrakten, men Nobile fikk spesialbehandling og ble senere fristilt fra sin. Grunnlaget var konflikten fra Nome, men reaksjonene er svært ulike. Hvorfor dette fikk så motstridende konsekvenser er uvisst. Likevel er det helt tydelig at arbeidskomiteen ikke jobbet for Amundsen sine interesser.

5.3.2 Angrep gjennom pressen

Det ligger et skriv i arkivene på Nasjonalbiblioteket, datert 4. desember 1926 og signert av H. S.t, der det blir redegjort for disse forholdene.²⁶⁸ H. St. er antageligvis sekretær i Luftseiladsforeningen Helene Stibolt. I dette skrivet står det at siden Amundsen så seg løst fra sin kontrakt, ba Nobile om det samme, og Luftseiladsforeningen så seg nødt til å ettergi for disse ønsker. Det står ingenting om at Nobile allerede hadde fått godkjennelse som gikk imot enighetene i kontrakten. Om skrivet ble publisert som en pressemelding er uvisst, men ordene er misvisende. Nobile hadde fått særbehandling lenge før foreningen nektet å løse Amundsen fra sin kontrakt. Voldgiftsrettssaken vitner om at de holdt han til den helt til hans død. Som

---

²⁶⁵ NB, Ms.4° 2401, XIV Umberto Nobile: Telegram til Rolf Thommessen fra Alf Bryn, datert 13.06.1926

²⁶⁶ NB, Ms.4° 2401, XIV Umberto Nobile: Telegram til Rolf Thommessen fra Alf Bryn, datert 13.06.1926; Wisting, 2011: 504

²⁶⁷ Bomann-Larsen, 1995: 479

²⁶⁸ NB, Ms.4° 2401, II Roald Amundsen: Skriv med uttalelse signert H.St., datert 04.12.1926

påpekt tidligere ble sannheten vridd på av Luftseiladsforeningen og dette skrivet er enda et slikt tilfelle.²⁶⁹

Det som med sikkerhet ble publisert 4. desember, var en uttalelse fra Luftseiladsforeningens formann, Rolf Thommessen, i Morgenavisen.²⁷⁰ Der ble alle anklagene mot Amundsen og Ellsworth brettet ut i all offentlighet. Anklagene gikk over avisens to første sider og fremstilte Amundsen og Ellsworth som de reneste skurker.²⁷¹ Artikkelen ble forsøkt tilbakevist av advokat Einar Nansen, som hadde tatt over for sin far, men alt Nansen hadde å si til artikkelen var «Sludder!» og henviste til memoarene Amundsen satt og jobbet med i samme periode.²⁷² Både i Stibolt sitt dokument og avisartikkelen fra Morgenbladet er det flere utsagn og formuleringer som ikke stemmer overens med kildene. Felles for dem begge er at de fraskriver seg alt ansvar for konflikten og fremstiller Amundsen som den skyldige. Noen deler er direkte usant og andre deler er tvilsomme i forhold til kildene. Amundsen fikk uansett ikke støtte fra sitt hjelpeapparat. Utover i 1927 var gjelden fortsatt ikke betalt og likvidasjonsstyret ble derfor opprettet.

5.3.3 Likvidasjonsstyret foreslås

Advokat Nansen mottok et brev den 15. juni 1927 fra Thommessen der han informerte om at hvis ikke Amundsen kunne betale kreditorene snart ble de nødt til å kalle inn til møte for å velge en likvidasjonskomité.²⁷³ Dette er første kilde der likvidasjon blir nevnt, men også første kilde som eksisterer i denne saken etter uttalelsen fra desember 1926. Det hadde på dette tidspunktet gått nesten et halvt år siden forrige uttalelse i saken, men det er tenkelig at de har måttet vente på inntekter fra polboken og foredragene før de kunne foreta seg noe mer. Amundsen selv hadde dette halvåret gjort mer enn bare å krangle med Luftseiladsforeningen og holde foredrag i Amerika.

Han hadde vært i New York på stiftelsesmøte til den eksklusive klubben «The Polar Legion».

²⁷⁴ Denne klubben var for ekspedisjonsledere som hadde nådd enten Sydpolen eller Nordpolen. På medlemslista stod fem navn; Roald Amundsen, Lincoln Ellsworth, Richard

---

²⁶⁹ NB, Ms.4° 2401, II Roald Amundsen: Skriv med uttalelse signert H.St., datert 04.12.1926

²⁷⁰ NB, Morgenbladet, «Amundsen og Ellsworth i aapen konflikt med Luftseiladsforeningen», 04.12.1926

²⁷¹ Wisting, 2011: 505

²⁷² Bomann-Larsen, 1995: 479

²⁷³ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XCII: Brev til advokat Nansen fra Rolf Thommessen, datert 15.06.1927

²⁷⁴ Bache, 2024: 130-131

Byrd, Robert Peary og Robert Falcon Scott. I tillegg hadde han skrevet manuset til memoarene sine *Mitt liv som polarforsker*, som han selv beskrev som «stygge».²⁷⁵ Manuset ble først lansert som artikler i magasinet *Worlds Work* og kom som bok i løpet av høsten 1927. Amundsen hadde også vært hos sin venn doktor Søiland som hadde operert ut en svulst fra låret og hjulpet han med hans sår.²⁷⁶ Til tross for både sykdom og uenigheter var polfareren aktiv i både kultur- og statsliv. Likevel gjør brevet fra 15. juni det veldig tydelig hvilken retning det gikk for konflikten og tilbakebetalingene.

To måneder etter, i august 1927, sendte Gustav Amundsen, på vegne av sin onkel, to brev til Luftseiladsforeningen.²⁷⁷ Der redegjorde han for polfareren sine intensjoner rundt kreditorene. Han skrev at Amundsen aktet å betale det han hadde mulighet til å betale til de kreditorene han ønsket i sin rekkefølge for å lette trykket for dem alle. Han satte to betingelser: det ene var at Luftseiladsforeningen sendte en oversikt over foreningens regnskaper til hans revisor, det andre var at Thommessen som garantist på disse lån betalte sin garanti slik at Amundsen ikke satt med hele ansvaret. Han skrev: «idet han mener at den mannen som stod som den forretningsmessige leder, også skal være med på å betale de tap han ved sin slette ledelse har forårsaket.»²⁷⁸

Her er Gustav Amundsen inne på et viktig poeng: Roald Amundsen skulle ikke selv ha ansvaret for at så mange kreditorer stod i kø for å få pengene sine på dette tidspunktet. Gustav skrev videre at foreningen må da være enig i at Amundsen selv ikke skal måtte stå alene med alt ansvar og at det misforhold som nå var oppstått måtte rettes opp. Det finnes ingen kilder som sier noe om hva Luftseiladsforeningen tenkte om disse brevene. Likevel er det grunnlag til å anta at foreningen ikke sa seg enig i disse krav og videreførte saken med likvidasjonsstyre og voldgiftsrett.

5.4 Voldgiftsrett

For å få en forståelse for hvordan prosessen fra juni 1927 til mai 1928 foregikk, er det essensielt å forstå hva voldgift er og hvordan dette fungerer. En voldgiftssak er en alternativ

---

²⁷⁵ Bomann-Larsen, 1995: 480

²⁷⁶ Bache, 2024: 132-134

²⁷⁷ NB, Ms.4° 2401: II Roald Amundsen: To brev til Luftseiladsforeningen fra Gustav Amundsen, datert 18.08.1927 og 21.08.1927

²⁷⁸ NB, Ms.4° 2401: II Roald Amundsen: To brev til Luftseiladsforeningen fra Gustav Amundsen, datert 18.08.1927 og 21.08.1927

måte å løse tvister i private anliggende uten å gå gjennom det tradisjonelle rettssystemet. For at en tvist skal bli tatt til voldgiftsrett, må det foreligge en avtale om dette i kontraktene som er opprettet mellom partene. En slik artikkel finnes i kontrakten mellom Roald Amundsen og Luftseiladsforeningens sitt aksjeselskap. Når en tvist er oppstått, kalles det først inn et likvidasjonsstyre som sammen velger voldgiftsdommere, disse dommerne skal være eksperter innenfor det aktuelle fagområdet. Det er som regel tre dommere i en slik sak. Hoveddommer skal være objektiv, mens hver part kan utpeke de to andre etter sitt ønske om de ikke blir enige. Videre forbereder partene sine vitneforklaringer ved å samle inn dokumentasjon og bevis for å fremme sin side av saken. De sender også inn skriftlige innlegg til voldgiftsdommerne.

Det neste som skjer er en høring, og denne ligner en del på en vanlig rettsak, men er mer fleksibel. Partene presenterer sine saker og vitner for dommerne. Etter dette fatter voldgiftsdommerne en avgjørelse, også kjent som voldgiftskjennelse. Denne kjennelsen kan som regel ikke ankes, og partene forplikter seg derfor til å følge denne kjennelsen når den er fattet. Følger ikke en part kjennelsen, kan motparten gå til domstol for å få den håndhevet. Disse sakene ble altså ført utenfor standard rettssystemer og dokumentasjon er derfor ikke i de ordinære seriene med sivile saker som vanligvis finnes i arkivene etter domstolene. Imidlertid ble det lovfestet i 1915 at et skriftlig eksemplar av enhver voldgiftskjennelse skulle sendes til herreds- og byretten for arkivering. Dette gjenspeiles som regel i domstolarkivene som er avlevert til Riksarkivet, noe som betyr at en voldgiftskjennelse fra saken mellom Amundsen og Luftseiladsforeningen skulle vært mulig å finne i arkivene. Slik er det ikke, for saken kom aldri til en faktisk høring og det ble heller aldri fattet noen kjennelse av dommerne.

Det vil altså si at konflikten mellom Amundsen og Luftseiladsforeningen aldri fikk en ordentlig avslutning. Dette skyldes «Latham 47.02» sin forsvinning juni 1928 og Amundsens plutselige død. Likevel ble vitneforklaringene til de to partene ferdigstilt før det franske flyet lettet fra Tromsø, noe som har vært med på å påvirke bildet av Amundsen i ettertiden. Spesielt har fremstillingen Thommessen skrev til voldgiftsretten blitt brukt mye i litteraturen om polfareren. Bevisstheten rundt hva intensjonen bak denne fremstillingen egentlig var, har likevel ikke blitt viet mye plass. Ingen sakkyndig fikk anledning til å vurdere denne fremstillingen opp mot den andre partens argumenter, noe som gjør håndteringen av voldgiftssaken meget utfordrende i dag. Den er likevel viktig, sammen med alle andre dokumenter fra forberedelsesprosessen, for å få en forståelse av hva konflikten gikk ut på.

Som påpekt av Bache, var grunnlaget for konflikten i all enkelthet penger og hvem som kunne si hva.²⁷⁹ Imidlertid, ser man nærmere på konflikten, blir det tydelig at det var flere lag, der bare noen av delene handlet om det materielle.

Det er likevel viktig å presisere at konflikten som ble håndtert av voldgiftsretten handlet om hvem som skulle betale kreditorene. Etter bruddet med Luftseiladsforeningen ønsket Amundsen selv å betale de kreditorene han ønsket i den rekkefølgen han selv ville, men dette var ikke spesielt betryggende for hverken kreditorene eller Luftseiladsforeningen.

Thommessen stod som garantist for flere lån og sammen med arbeidsutvalget så foreningen ingen annen løsning enn å ta dette til retten for å få en endelig kjennelse på hele problemet. Som allerede presisert i kontrakten fra 1924 var det enighet om at en slik voldgift skulle benyttes ved en eventuell tvist og prosessen begynte derfor i juli 1927. Da ble det første likvidasjonsstyret opprettet, og de kom med forslag til tre voldgiftsdommere.

5.5 Likvidasjonsstyrets avgjørelser

5.5.1 Formingen av styret

Den 6. juli 1927 ble det holdt et møte i Luftseiladsforeningen mellom de ulike kreditorene som hadde lånt penger til ekspedisjonen. Her ble likvidasjon tatt opp som tema og et styre ble utpekt av de tilstedeværende.²⁸⁰ Dette styret sendte så et brev til Roald Amundsen den 9. september og informerte om hva de hadde bestemt og hvordan saksgangen ville foregå.²⁸¹ I tillegg opplyste likvidasjonsstyret om Amundsen sine rettigheter og hva som behøvdes av vitneforklaringer og sakspapirer. Etter dette brukte Amundsen litt tid på å finne en ny advokat etter at han kvittet seg med Einar Nansen.²⁸²

Den 25. november fikk advokat Kristian Fredrik Brøgger, advokaten til Luftseiladsforeningen, et brev fra advokat Michael Puntervold med informasjon om at Puntervold skulle representere Amundsen i voldgiftssaken.²⁸³ Puntervold ba om å få oversendt det av sakspapirer han ikke hadde tilgang på og uttrykte behovet for å utsette en frist. Puntervold har antagelig sendt enda et brev til advokat Brøgger, den 9. desember, uten at det er funnet. Den 13. desember 1927 fikk Puntervold nemlig svar fra Brøgger på brevet fra 9.

---

²⁷⁹ Bache, 2024: 122

²⁸⁰ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag XCIII: Kreditfortegnelse fremlagt på møte 06.07.1927

²⁸¹ NB, Brevs 480A, 1927 mai-des.: Brev til Roald Amundsen signert Brøgger, datert Oslo 09.09.1927

²⁸² Bomann-Larsen, 1995: 494

²⁸³ NB, Brevs 480A, 1927 mai-des.: Brev til advokat Brøgger signert Puntervold, datert Oslo 25.11.1927

desember.²⁸⁴ Puntervold hadde nok stilt spørsmål til opprettelsen av likvidasjonsstyret, for det er det Brøgger redegjør for i brevet. Brøgger forklarte opprettelsen, men presiserte også at han ikke så det som nødvendig å holde ny generalforsamling fordi alle kreditorene var enige om avgjørelsene tatt ved møtet i juli.

Dette falt ikke i god jord hos advokat Puntervold. Han svarte den 11. februar 1928 og oppsummerte i brevet hvordan prosessen fra juli hadde vært.²⁸⁵ I brevet påpekte advokat Puntervold at møtet fra juli kun var et vanlig «kreditormøte» og at likvidasjonsstyret derfor manglet det nødvendige mandat til å kreve voldgift.²⁸⁶ Videre i brevet bekreftet Puntervold at Amundsen sluttet seg til kravet om voldgift og informerte om hvem de to partene hadde utpekt som dommere i saken. Høyesterettsdommer Pål Berg ble voldgiftsrettens formann, og han skulle motta en voldgiftsavtale som begge partene var enig om. Resten av brevet til Puntervold handlet om det utkastet til denne avtalen som han hadde mottatt. Han og Amundsen hadde innvendinger ved flere deler av utkastet og ba om å få disse endret.²⁸⁷ Selve voldgiftsavtalen ble ferdigstilt og signert 8. mars 1928, dette viser hvor lang tid hele prosessen med voldgiftssaken tok.

5.5.2 Vitneforklaringene forfattes

Fra februar til mars 1928 var det en hel del skrivelser mellom advokat Puntervold og Brøgger, samt noe korrespondanse med Thommessen. De fleste av disse brevene handlet om sakføring og utsettelse på bakgrunn av andre forpliktelser de involverte hadde samtidig.²⁸⁸ I tillegg var det ulike misforståelser og uenigheter som de måtte bli enige om, blant annet hvem som opptrådte som sakfører i voldgiften og hvordan inntektene som Amundsen hadde mottatt etter turnéene sine i Amerika det siste året skulle disponeres. Disse pengene var bundet til foreningen gjennom kontrakten fra 1925, men etter bruddet hadde Amundsen erklært at han ikke aktet å stille disse midlene til disposisjon for Luftseiladsforeningen, spesielt ikke mens voldgiftssaken foregikk og kjennelsen ikke var kommet. På tross av uenigheter og utsettelse fikk advokat Puntervold sammenfattet en uttalelse om hvorfor og på hvilket grunnlag Amundsen gikk til sak mot Luftseiladsforeningen. Etter å ha korrespondert med Ellsworth,

---

²⁸⁴ NB, Brevs 480A, 1927 mai-des.: Brev til advokat Puntervold signert Brøgger, datert Oslo 13.12.1927

²⁸⁵ NB: Brevs 480A, 1928 jan-aug.: Brev til advokat Brøgger signert Puntervold, datert Oslo 11/2-28

²⁸⁶ NB: Brevs 480A, 1928 jan-aug.: Brev til advokat Brøgger signert Puntervold, datert Oslo 11/2-28

²⁸⁷ NB: Brevs 480A, 1928 jan-aug.: Brev til advokat Brøgger signert Puntervold, datert Oslo 11/2-28

²⁸⁸ NB: Brevs 480A, 1928 jan-aug.

samt fått Riiser-Larsen sine meninger om saken, ble det 10. mars oversendt til dommer Berg en supplerende uttalelse til hans muntlige redegjørelse, som Puntervold selv presiserte.²⁸⁹

Thommessen fikk sammenfattet og levert sin fremstilling av hele samarbeidet mellom Amundsen og Luftseiladsforeningen 22. mai 1928.²⁹⁰ Før den tid hadde partenens advokater holdt et møte med dommer Berg. Den 27. april var de samlet på Puntervold sitt kontor. Advokat Brøgger var representert av advokat Reimers siden Brøgger var forhindret fra å møte. I løpet av den måneden som hadde gått fra 10. mars frem til 27. april finnes det kun korrespondanse med forespørsel om utsettelse og beklagelser for frister som ikke hadde blitt møtt på grunn av andre forpliktelser. I tillegg var det et par supplerende papirer fra advokat Puntervold til hans fremstilling, men uten noen endringer i argumentasjon. De handlet i størst grad om hvilke vitner de hadde fått innkalt og ulike formuleringsendringer som Puntervold hadde sett nødvendig å forfatte.²⁹¹ På møtet den 27. april hadde advokat Reimers, på vegne av Brøgger, uttrykt behov for ytterligere tid til å få sammenfattet saksfremstilling. Det ble derfor avtalt nytt møte den 7. mai, men saksfremstillingen kom først 22., så flere utsettelser må ha funnet sted uten at det er noen korrespondanse om dette.²⁹²

Det at forhandlingene og forberedelsene til voldgiftsrettsaken tok så lang tid, var nok ikke noe de to partene kunne gjort spesielt mye med. Thommessen virker å ha vært meget opptatt på Stortinget med sine forpliktelser, noe som gjorde at hans fremstilling tok lang tid. Amundsen hadde også sine oppdrag, men siden det var Puntervold som hadde ansvaret for å argumentere i saken, kom hans uttalelser tidligere enn Thommessens. Det blir tydelig i gjennomgangen av de to forklaringene at Thommessen hadde en god del mer materiale å bruke for å fremme sin sak enn hva Puntervold hadde, men det var ikke nødvendigvis en fordel. Partene sin konstante oversendelse av argumenter gjorde at Thommessen fikk rettet sin fremstilling som et direkte svar til Puntervold. Konsekvensen av det blir tydelig i neste kapittel. Det er likevel ikke tydelig hvorfor de valgte å løse det på denne måten. Hadde Thommessen overlatt arbeidet til Brøgger ville det kanskje blitt holdt et offisielt møte i retten slik at de fikk en kjennelse. Dette

---

²⁸⁹ NB, brev 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 4

²⁸⁹ Amundsen, 1927

²⁹⁰ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling

²⁹¹ NB, Brev 480A, 1928 jan-aug.

²⁹² NB, Brev 480A, 1928 jan-aug.: Møtereferat fra første voldgiftsrettsmøte, til stede var advokat Puntervold, advokat Reimers og rettens medlemmer, datert 27.04.1928

hadde gjort saken mer ryddig å forholde seg til i ettertid. Slik ble ikke situasjonen, noe som gjør at vitneforklaringene står igjen som det siste offisielle i den saken som pågikk.

5.6 Konklusjon

Til tross for at tidligere forskning kun vier to til tre sider av sine bøker til konflikten mellom Amundsen og Luftseiladsforeningen manglet det ikke på hendelser i perioden fra juli 1926 til mai 1928. Et aspekt er utmeldingen til Amundsen og de konfliktene som ble brettet ut i media, men all sakføring rundt likvidasjonsstyret og forberedelser til voldgiftsrettsak sier mye om hvilken dimensjon denne konflikten hadde. Primærkildene ble opprettet med en hensikt i samtiden, men de forteller likevel en historie om personen som skrev dem. Når man i ettertiden setter disse dokumentene sammen, får man både se hva som foregikk på det ytre plan, men også hva som utspilte seg i hver enkelt på et indre plan. På den måten kan man si noe om hva som var grunnlaget for konflikten og hvorfor det gikk så langt som til rettsak?

Grunnlaget for konflikten var på det ytre plan pengene og da spesifikt den gjelden som Amundsen ikke mente han stod ansvarlig for å betale alene. En viktig hendelse, som var foranledningen for Amundsen sin utmelding av foreningen, var Bryn sin kommentar angående konkursboet. Denne kommentaren pirket antagelig borti gamle og vonde sår hos polfareren fordi konkursboet var en konsekvens av et brutt familieforhold og en tålmodighet som var blitt strukket for langt. Det var antagelig ikke noe Amundsen var stolt av eller ønsket å tenke på. I tillegg stakk Bryn sin kommentar fordi de skinnhyrene som var utlånt, ble lånt til italienere, og for Amundsen var alle italienere fiender på dette tidspunkt. Selv om det var Nobile, muligens litt Mussolini, som hadde irritert polfareren. Dermed krevde Amundsen at Bryn måtte gå, men da dette ikke skjedde, rant begeret over for Amundsen. Nok en gang så muligens polfareren at Thommessen sin lojalitet ikke lå hos ham. Hvorfor konflikten gikk så langt som til rettssak, handlet om kontraktens bestemmelser, men like mye om staheten til de to partene. Ingen av dem ville møte den andre på midten, og begge stod like steilt på sine krav. Av den grunn var det eneste stedet de kunne godta å møte i rettsalen, men først måtte de sammenfatte sine forklaringer: To vitneforklaringer for å fremme sin sak, men med varierende undertekst og utgangspunkt.

6. VOLDGIFTSRETT OG FORSVINNING

Voldgiftsrettssaken mellom Roald Amundsen og Luftseiladsforeningen i 1928 handlet om hvem som stod ansvarlig for å betale gjelden etter «Norge»-ekspedisjonen. Rettssaken bunnet i all hovedsak i konflikten mellom ulike interesser. Roald Amundsen, Luftseiladsforeningen og den italienske stat hadde motstridende interesser for samarbeidet. Hvordan disse interessene stod i motsetning til hverandre og på hvilke punkter de skapte problemer er allerede redegjort for. I dette kapittelet vil jeg analysere og diskutere hvordan de to partene i rettssaken presenterte sine egne handlinger i forhold til spørsmålet om ansvarlighet for de resterende tilbakebetalingene. Jeg analyserer vitneforklaringene til advokat Puntervold og redaktør Thommessen. Deres perspektiver vil bli satt opp mot kildematerialet jeg allerede har redegjort for, men deres syn på saken vil også bli satt inn i en større sammenheng i forhold til alt som skjedde med Amundsen de siste årene av hans liv. Avslutningsvis vil jeg redegjøre for hvordan rettsaken ble avsluttet og hvorfor den ikke fikk en kjennelse. Spørsmålet jeg vil svare på i dette siste kapittelet er: hvordan argumenterte partene for sin uskyld i rettssaken?

Ifølge vanlig rettspraksis skal ikke partene i en rettssak kjenne til hverandres vitneforklaringer og fremstillinger før rettssaken. I voldgiftssaker kunne reglene variere i forhold til hva partene ble enige om, men alle uttalelser og saksfremstillinger skulle sendes til dommerne. Det er tydelig at Brøgger og Puntervold hadde avtalt å sende alle dokumenter til hverandre også. Dette ga likevel en ulempe for den ene parten, noe slike avtaler utenfor standard rettspraksis kan gjøre. Som presisert tidligere brukte Thommessen lang tid på å sammenfatte sin forklaring. Derfor ble denne lagt frem for dommerne først 22. mai 1928. Siden Puntervold hadde kommet med sin forklaring flere måneder i forveien, brukte Thommessen sin fremstilling som et motsvar til Puntervolds argumenter. Dette er et viktig poeng fordi Thommessen, i tillegg til å ha tilgang på langt flere dokumenter fra forberedelsesprosessen enn Puntervold, hadde mulighet til å spisse sine argumenter inn mot Puntervolds påstander. Likevel gjorde dette også at han tidvis mistet oversikt over de faktiske hendelsene, og man ser at han flere ganger gjenforteller informasjon som er delvis feil sammenlignet med kildene. Dette kommer jeg til å kommentere fortløpende, spesielt fordi Thommessen sin fremstilling er brukt i tidligere forskning for å si noe om Amundsen, uten at forfatterne har lest den i sammenheng den er skrevet i. Jeg vil derfor starte med å presentere Puntervolds argumenter og uttalelser, for så å presentere Thommessens fremstilling. Jeg vil fokusere på hva partene sa om de sentrale hendelsene.

6.1 Gamle avtaler i ny drakt

Det hovedargumentet Puntervold presenterer i sin uttalelse, er hvordan Luftseiladsforeningen, med Rolf Thommessen som hovedaktør, førte Amundsen bak lyset ved å opprette og signere en ny kontrakt med Nobile 6. april 1926 uten å informere polfareren. Denne handlingen, og spesielt endringene fra den kontrakten som ble signert i januar, bruker Puntervold nærmere 25 sider på å forklare i detalj for voldgiftsretten.²⁹³ Han redegjør først kort for hvordan samarbeidet mellom Amundsen og Luftseiladsforeningen oppstod samt Ellsworth sin redning av den første ekspedisjonen. Her redegjøres det også for de kontraktsforhandlingene som ble gjort mellom foreningen og de fire norske deltakerne som var ansatt til ekspedisjon i mars 1925. Videre trekker han frem generalforsamlingen i Luftseiladsforeningen som foregikk 15. august 1925, der aksjeselskapets vedtekter ble utvidet til å også gjelde fremtidige polarekspedisjoner.²⁹⁴ Hovedpoenget til Puntervold her er at avtalen mellom Amundsen og Luftseiladsforeningen i aller høyeste grad var en «gentlemens agreement» og bygget kun på de offisielle kontrakter som ble utarbeidet til den foregående ekspedisjonen.

6.1.1 Kontraktenes ordlyd

Videre redegjør advokaten for de forhandlingene som foregikk i Oslo vinteren 1926 da Nobile kom til Norge. Som forklart tidligere i oppgaven foregikk disse forhandlingene over flere dager med Riiser-Larsen som representant for både Amundsen og Ellsworth. Puntervold trekker frem korrespondansen som foregikk mellom Ellsworth og Luftseiladsforeningen angående Nobiles bidrag til boken der Ellsworths angrende holdning ble møtt med svaret «beklager, kontrakt allerede signert». Puntervold påstår at Thommessen hevdet at kontrakten fra januar aldri ble signert og heller ikke var gjeldende som kontrakt.²⁹⁵ Dette er et meget interessant utsagn, men også poeng når det gjelder forhandlingene rundt kontrakten til Nobile og Thommessen sitt standpunkt i forhandlingene. Hvis det faktisk var slik at kontrakten fra januar ikke var gjeldende og Ellsworth hadde uttrykt vegring mot å la Nobile bidra til boken, hvorfor ble ikke dette formidlet til Nobile og endret i forhold til Ellsworth sin vilje i den endelige kontrakten? Puntervold påstår også i sitt dokument at Thommessen sine oppfatninger er ukorrekte.

---

²⁹³ NB, brevs 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 3

²⁹⁴ NB, brevs 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 3

²⁹⁵ NB, brevs 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 5

Det er som sagt kontrakten til Nobile som la grunnlaget for Amundsen sin argumentasjon, men også protokollen som ble sammenfattet i Roma den 28. mars 1926. Denne protokollen er redegjort for tidligere i oppgaven, men det viktige som Puntervold bemerker er at den protokollen ikke skulle medføre noen endringer i de allerede signerte kontraktene; «Otherwise, the changing of the name will effect no changes in nationality of the expedition, or in the contracts already concluded».²⁹⁶ En slik formulering gir tydelig uttrykk for hva man kan forvente av de involverte partene. Det er her Puntervold argumenterer for at Luftseiladsforeningen foretok et kontraktsbrudd ved å signere en ny kontrakt etter protokollen var signert. I tillegg var det faktum at Amundsen og Ellsworth ikke kjente til den nye kontrakten fra april et stort problem og grunnlaget for hvorfor konflikten ble så stor og uenighetene så mange mellom de tre hovedaktørene på ekspedisjonen. Amundsen kjente til det utkast som ble skrevet i september 1925 i Roma. Derimot var det ingen andre enn Thommessen og Nobile til stede ved signering i april, og dermed ble heller ikke de andre informert om de nye formuleringene. Riiser-Larsen oppga i sitt telegram fra 10. juni at Nobile hemmeligholdt alt, det er da grunnlag til å tro at han ikke hadde sagt noe om en ny kontraktsformulering.

Noen av de forskjellene Puntervold trekker frem mellom kontraktene er meget store. De legger grunnlag for et ganske annet maktforhold mellom lederne for ekspedisjonen og føreren av luftskipet. Spesielt i artikkel 2, 3 og 5 fra april-kontrakten trekker Puntervold inn formuleringene som et viktig argument. «I januar-kontraktens art. 2 kaldes Nobile uttrykkelig et medlem av ekspeditionen. Dette er sløifet i april-kontrakten».²⁹⁷ Den viktigste forskjellen her er at i april-kontrakten står det ikke eksplisitt at Nobile skal anses som et medlem av ekspedisjonen, men kun som fører og undergitt den første leder, altså Amundsen. Dette samme poenget kommer frem i Amundsen sin selvbiografi, som brukes mye i Puntervold sin uttalelse for å vise hvordan Amundsen og Ellsworth tenkte på Nobile som kun «et betalt medlem og fører av luftskipet».²⁹⁸ Når det gjelder artikkel 3 i april-kontrakten er det en formuleringsfeil som Puntervold påstår at nærmest er «citatfusk» fordi rollene til Amundsen, Ellsworth, Nobile og Riiser-Larsen var utelatt fra kontrakten.²⁹⁹ Dette gjorde at det kunne virke som at de står sidestilt når det i realiteten skulle være et hierarki.

---

²⁹⁶ NB, Ms.4° 2401, XXI Voldgiften, Rolf Thommessen, II Bilag, Bilag LIII: Møtereferat signert av Roald Amundsen, Lincoln Ellsworth, Rolf Thommessen og Umberto Nobile, datert Roma 28.03.1926

²⁹⁷ NB, brevs 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 4

²⁹⁸ Amundsen, 1927: 179

²⁹⁹ NB, brevs 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 5

6.1.2 Roten til konflikt

Den artikkelen som virkelig begrunnes som hovedproblemet er artikkel 5 i april-kontrakten. Denne påpeker Puntervold at samsvarer med art. 3 fra januar-kontrakten. Her handler det om hvem som skulle være med å skrive boken, og i stor grad er det ordlyden og formuleringene i de to kontraktene som skapte problemer. Det blir spesielt vektlagt at Nobile ble sidestilt med Amundsen og Ellsworth i april-kontrakten.

Art. 5 i april-kontrakten korresponderer med art. 3 i januar-kontrakten. Her finnes bestemmelsene angaaende hvem som skal skrive beretningen og Nobiles forpliktelser og rettigheter med hensyn til offentliggjørelse, telegrammer o.s.v.... I januar-kontrakten betegnes Nobile uttrykkelig som medarbeider (collaborator) og paalægges forpliktelse til i denne sin egenskap av medarbeider (in this quality) at forfatte og undertegne den del av verket (om polfærden), som angik beretning om forberedelser, manøvrering og navigering av luftskibet, mens den endelige beretning om ekspedisjonen skulde forfattes av Amundsen og Ellsworth i forbindelse med de som disse to maatte vælge som medarbeidere. Efter april-kontrakten er Nobile ogsaa satt som forfatter paa lik linje med Amundsen og Ellsworth og med ret til sammen med disse at vælge medarbeiderne, likesom det forbeholdes Nobile at «forfatte den tekniske og aeronautiske del av dette arbeide».³⁰⁰

Puntervold hevder videre at det var disse endringene som skapte problemer. En ting var at disse formuleringene stod stikk i strid med hva som var Amundsen og Ellsworths uttrykkelige betingelser, men de skapte i tillegg en forestilling hos Nobile om at han hadde en større rolle enn tiltenkt. Puntervold skriver at dette var kimen til den vesentlige del av de tap og ubehageligheter som kom frem i etterkant av ekspedisjonen. Det begrunnes med Amundsen og Ellsworths manglende bevissthet rundt den nye kontrakten, noe som gjorde at de tok utgangspunkt i kontrakten og protokollen som de hadde kjennskap til.

Videre i Puntervold sin uttalelse presiserer han Nobiles pressefrihet under og etter ekspedisjonen. Som nevnt i kapittel tre hadde alle de norske deltakerne en artikkel som forklarte de forpliktelser angående hemmelighold og publisering. Den samme artikkelen fantes også i Nobiles kontrakt. I kontrakten fra januar står det at Nobile forplikter seg til å ikke publisere eller offentliggjøre noe informasjon uten godkjennelse fra ekspedisjonens ledere og at dette skal gjelde i inntil to år etter han er vendt tilbake til Italia.³⁰¹ Her er det

---

³⁰⁰ NB, brev 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 5-6

³⁰¹ NB, brev 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 8

ingen tvil om at ekspedisjonens ledere er Amundsen og Ellsworth, men da kontrakten fra april ble signert hadde dette blitt endret til at det var Norsk Luftseiladsforening som alene kunne godkjenne publikasjoner. I denne endringen mener Puntervold at det største og kanskje mest skjebnesvangre kontraktsbruddet lå.

Ved å flytte autorisasjonen fra Amundsen og til Luftseiladsforeningen flyttes makten, men også anerkjennelsen av leder-rollen for Nobile, og nok en gang skaper dette misforhold og ulike oppfatninger av hierarkiet som videre førte til uenighet og krangel. Det samme skriver Puntervold. Da de to lederne gikk rundt i Teller og Nome med antagelsen om at de hadde «autorisasjonsretten» når den i praksis lå hos Thommessen, noe som Nobile var fullt klar over, skapte det konflikt som ble forsøkt løst gjennom telegram til Norge.

Videre argumenterer Puntervold for at påstanden om at Riiser-Larsen var til stede da kontrakten i april ble undertegnet er falsk, noe som Riiser-Larsen selv har bekreftet.³⁰² Dette argumentet støttes kraftig av det faktum at Riiser-Larsen heller ikke var til stede ved signeringen av protokollen fra 28. mars, på tross av at han nevnes som en av de tilstedeværende, likevel ikke har signert protokollen. I tillegg er den vedheftete lappen fra kontrakten til Nobile, som ble redegjort for i kapittel 3, enda et argument for at han ikke var der. Denne påstanden om Riiser-Larsen sitt nærvær ved kontraktsignering kom i et telegram som ble sendt til Ellsworth den 31. mai 1926 i Nome. Arbeidskomitéen forsøkte med dette telegrammet å sørge for at Amundsen og Ellsworth fulgte kontraktene. Her påpeker Puntervold at dette ikke var mulig for lederne siden de ikke hadde kjennskap til den gjeldende kontrakten.

På de to siste sidene oppsummerer Puntervold alle de forhold som er blitt redegjort for og forklarer hvorfor dette gir grunnlag for Amundsen til å se seg løst fra kontrakten og samarbeidet med Luftseiladsforeningen.³⁰³ Nobiles foredragsturné, og spesielt det at Luftseiladsforeningen hadde godtatt en slik turné samt publikasjoner, tillegges den største skylden for hvorfor Amundsens turné ikke hadde gått så bra som man håpet. Dette er et viktig poeng. Telegrammet fra 13. juni 1926, med Nobiles publikasjonstillatelse, gjorde forholdene vanskelig for Amundsen. Slik avslutter Puntervold sin uttalelse og påpeker nok en gang at

---

³⁰² NB, brev 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 13

³⁰³ NB, brev 480A, 1928 jan-aug.: Puntervold sin skriftlige uttalelse i voldgiftssaken, datert 10.03.1928: 16

disse misforhold og juridiske kontraktsbrudd er grunnen til at Amundsen godtok likvidasjonsstyrets krav om voldgift.

6.2 Et motsvar uten sidestykke

Fremstillingen til Thommessen inneholdt 135 sider med tekst samt 94 bilag som underbygget argumentene hans. Kort oppsummert mente Thommessen i denne fremstillingen at hans rolle som formann i aksjeselskapet for Luftseiladsforeningen utelukkende hadde gått på det økonomiske, og at han alltid handlet med den hensikt å få til en økonomisk profitabel ekspedisjon.³⁰⁴ Alt han hadde gjort utover dette, påstod han kun å ha gjort av hensyn til de økonomiske forutsetningene til ekspedisjonen. Som allerede påpekt er det en lang fremstilling, og Thommessen har tydeligvis hatt mye å forsvare siden han gikk så i detalj på mange områder. Hele fremstillingen kan oppleves som en stor ansvarsfraskrivelse for alt som hadde gått galt med «Norge»-ekspedisjonen, og det er dette som ikke stiller Thommessen i et spesielt godt lys.

6.2.1 Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening: En fremstilling til bruk for Voldgiftsretten av Rolf Thommessen

I de første sidene av fremstillingen omtaler Thommessen opprettelsen av samarbeidet og utarbeidelsen av kontraktene til «N24» og «N25» ekspedisjonen. Dette er, som redegjort for i kapittel tre, kontraktene til Roald Amundsen, Lincoln Ellsworth, Hjalmar Riiser-Larsen og Leif Dietrichson. I sin fremstilling poengterer Thommessen at en forutsetning for Luftseiladsforeningen sitt engasjement var at den måtte være enerådende i alle spørsmål som angikk ferdens økonomi.³⁰⁵ Den økonomiske interessen i ekspedisjonen for Luftseiladsforeningen var avgjørende, og var en av de tre interessene som skapte konflikt.

Når det gjelder videreføringen av arbeidet etter «N24» og «N25» ekspedisjonen har det tidligere i oppgaven blitt presentert et brev som Thommessen sendte til Amundsen den 6. juli 1925. Der stilte han både seg selv og foreningen parat for videre samarbeid.³⁰⁶ Dette brevet blir ikke nevnt i fremstillingen. Thommessen kommenterte at Puntervold i sin argumentasjon trakk frem formannens gode humør i juli-dagene, men til det skrev han; «Jeg hadde på det

---

³⁰⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, «Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening – En fremstilling til bruk i Voldgiftsretten», I Fremstilling

³⁰⁵ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 7

³⁰⁶ MiA, RA18B25t: Brev fra Rolf Thommessen til Roald Amundsen datert 06.06.1925

tidspunkt ingen, eller høyst vake forestillinger om Amundsens fremtidsplaner. Sannheten er at jeg personlig meget nødig vilde fortsette arbeidet, eller rettere sagt, at det falt meg overordentlig vanskelig å gjøre det».³⁰⁷ Disse påstandene henger ikke sammen med de faktiske hendelsene fra 1925 og det kildene forteller. Derimot viser det tydelig at da argumentasjonen for hans uskyld skulle skrives, var det noen ting redaktøren utelot.

Thommessen omtaler forhandlingene som foregikk i januar 1926 mellom Nobile, Riiser-Larsen og Luftseiladsforeningen. Her starter redaktøren med å redegjøre for den politiske situasjonen som hadde oppstått ved signeringen av kontrakten av 1. september 1925. På det tidspunktet hadde Thommessen mottatt et telegram fra den norske legasjonen i Roma. Legasjonen informerte om at regjeringen i Italia så på deltakelsen i ekspedisjonen som en rent politisk sak, og at alle avgjørelser derfor måtte bli tatt av regjeringen selv.³⁰⁸ Denne kunnskapen, sammen med ordlydene i kontrakten, gjorde at arbeidsutvalget tok et ytterligere standpunkt. De bestemte å først og fremst følge kontrakten med Mussolini og holde seg til dens bestemmelser. Denne avgjørelsen påvirket arbeidsutvalgets videre arbeid. Antagelig var denne avgjørelse en meget viktig årsak til de rivningene som skjedde senere, fordi lojaliteten lå da hos Italia ved den bestemmelsen.

6.2.2 Nobiles forsvarer

Thommessen viser igjennom forklaringen sin at han kun motsatte seg Nobile i spørsmål om økonomi eller pressetjenester. Et eksempel på dette var i spørsmålet rundt hvem fra mannskapet som skulle bli igjen på Svalbard hvis dette skulle vise seg å være nødvendig. Thommessen redegjør for at da Nobile foreslo at journalist Ramm skulle bli igjen, motsatte han seg dette umiddelbart av hensyn til ekspedisjonens økonomi.³⁰⁹ Han hadde derimot en ganske annerledes reaksjon da Nobile ville bidra ytterligere til boken. Thommessen anbefalte da Ellsworth å la Nobile bidra mer i boken, på tross av at Ellsworth sitt krav for økonomisk støtte til ekspedisjonen var at kun han og Amundsen ble bokens forfattere.³¹⁰

---

³⁰⁷ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 12

³⁰⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 28; NB, Ms.4° 2401, XXI Voldgiften, Rolf Thommessen, II Bilag, Bilag XXXIII: Strengt fortrolig telegram til statsminister Mowinckel signert Irgens, datert Roma 21.12.1925

³⁰⁹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 32

³¹⁰ NB, Ms.4° 2401, XXI Voldgiften, Rolf Thommessen, II Bilag, Bilag XXXIVb: Telegram til Lincoln Ellsworth fra Luftseiladsforeningen datert 15.01.1926

Det kommer også tydelig frem i Thommessens fremstilling at han oftere stilte krav eller forsøkte å overtale Riiser-Larsen eller Ellsworth om å endre innstilling, enn han gjorde ovenfor Nobile. Reaksjonen Ellsworth fikk på hans angrende telegram angående Nobile sitt bidrag til boken fra januar var veldig annerledes den reaksjonen Nobile fikk på sitt brev med ønske om utsettelse av kontrakten. Som regel var det først da Amundsen, Ellsworth eller Riiser-Larsen hadde sagt definitivt nei til Nobile at Thommessen overbrakte denne beskjeden. Dette syns eksempelvis da Nobile ønsket en erklæring fra mannskapet om at han var den eneste sjef over luftskipet.³¹¹ På tross av at Thommessen selv skriver at han var mot en slik erklæring, tok han imot forslag om kompromiss fra Nobile og presenterte det for Amundsen. Da Amundsen motsatte seg forslaget, fikk Thommessen Nobile til å frafalle kravet.

Det kan virke som denne fremgangsmåten var gjentakende i relasjonen mellom Nobile og Thommessen. En mulig forklaring er at det handlet om penger og hvem som hadde innflytelse. Thommessen satt på pengene og muligens var dette noe Nobile brukte for hva det var verdt. Ved å henvende seg til Thommessen, selv med spørsmål han ikke hadde kunnskap om, unngikk italieneren Amundsen og fikk en større innflytelse på ekspedisjonen. Uansett var dette en uheldig situasjon siden Thommessen ikke skulle være med på den faktiske ekspedisjonen over polhavet.

Thommessen redegjør for utarbeidelsen av Nobile sin kontrakt i fremstillingen, men han så ikke hvordan denne var grunnlag for konflikten. Han mente at det var «en kontrakt, som absolutt ikke har spilt noen rolle for den oppståtte konflikt». Videre skriver han at den nye kontrakten med Nobile ikke gjorde at Amundsen sitt forhold til italieneren ble forandret på noen som helst måte.³¹² Det er tydelig at den nye kontrakten endret forholdet Nobile hadde til Amundsen, noe både Puntervold og kildene viser. Thommessen uttrykker at han ikke forstod dette. Han påstår i fremstillingen at Nobile sin «ansettelse» i kontrakten var tydelig, men som tidligere vist ble aldri ordet «ansatt» brukt i Nobile sin kontrakt.³¹³ I tillegg påstår redaktøren at endringen av hvem som kunne godkjenne utgivelser, fra leder Amundsen til Luftseiladsforeningen, kun var en formalitet som ikke påvirket kommandoforholdene. Kildematerialet viser derimot tydelig at det hadde en påvirkning.

---

³¹¹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 62

³¹² NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 78-79

³¹³ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002, II Bilag, Bilag LIVa: Kontrakt mellom Umberto Nobile og Luftseiladsforeningen, signert i Roma den 06.04.1926

I tillegg påstår Thommessen, når det gjelder avisartikkelen og krangelen i Nome, at Luftseiladsforeningen ikke gjorde noen innsats for å tvinge Nobiles navn gjennom.³¹⁴ Kildematerialet viser at dette ikke stemmer. Telegrammene, som ble presentert i kapittel fire, viser tydelig det motsatte. Thommessen påpeker unødvendigheten i at Puntervold har poengtert dette i sin uttalelse og tar igjen Nobile i forsvar ved å si at italieneren alltid hadde forstått sin rolle. «Det lar seg overhodet ikke bortforklare, at det ikke var kontrakter, med rent psykologiske forhold, som bevirket, at det gikk galt»³¹⁵ skriver Thommessen, men disse to faktorene fungerte ikke uavhengig av hverandre. Der Thommessen redegjør for hendelsene i Nome, påstår han at den striden, som til syvende og sist handlet om ære, var det ingen kontrakt som kunne forebygge og ingen Luftseiladsforening som kunne forhindre.³¹⁶ Her har han et poeng i at konflikten handlet om ære, men den kunne absolutt vært forebygget, og spesielt av Luftseiladsforeningen.

6.2.3 Et uforståelig brudd

I redegjørelsen rundt bruddet, som er siste del i Thommessens sin fremstilling, viser Thommessen en forståelse ovenfor Bryns uttalelser.³¹⁷ Begrunnelsen for bruddet fra Amundsens side var nettopp Bryns spydige kommentar til nevø Gustav Amundsen angående skinnhyrene. Det virker derimot ikke som Thommessen hadde noen forståelse for Amundsens reaksjon, på tross av at han visste om Amundsens konkursbo. Avgjørelsen om å ikke la Bryn gå, omtaler Thommessen slik: «Vi var selvfølgelig fullt oppmerksom på den risiko vi løp ved å avslå Amundsens krav, men vi fant dette krav så urimelig og den beskyldning det inneholdt, så grunnløs, at vi vanskelig kunde tenke oss, at Amundsen ikke, når det kom til stykket vilde ta fornuften fangen. Det viste seg desverre at vi tok feil.»³¹⁸

Her var antageligvis risikoen Thommessen beskriver en økonomisk risiko, men at denne var de villig til å ta heller enn å virke illojale mot Bryn. Eventuelt kan det ha handlet om ære og at de ikke ville frarøve Bryn æren for det arbeidet han hadde utført for ekspedisjonen. Uansett hvilken forklaring denne vurderingen måtte ha, virker den veldig motstridende mot resten av handlingsforløpet til Thommessen tidligere i prosessen. På side 128 skriver Thommessen at

---

³¹⁴ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 83

³¹⁵ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 84

³¹⁶ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 86

³¹⁷ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 106

³¹⁸ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 114

stillingen etter ekspedisjonen ikke var verre enn at oppgjøret ved gjensidig godvilje kunne vært løst på en mer tilfredsstillende måte for alle parter.³¹⁹ Imidlertid var ikke Thommessen villig til å legge godviljen til, selv ikke da Ræstad ba ham om det i brevet fra 30. juli 1927. På side 133 påstår Thommessen at styret i Luftseiladsforeningen hele tiden hadde holdt seg utenfor striden. Dette har allerede blitt motbevist på flere punkter tidligere i oppgaven.³²⁰ Han skriver også at alt arbeid i Luftseiladsforeningen var med den redeligste vilje til å ivareta Amundsens interesser.³²¹ Her er det vist i oppgaven at Thommessen, ved flere anledninger, gjorde akkurat det motsatte.

Rolf Thommessen avslutter hele fremstillingen med å fraskrive seg og Luftseiladsforeningen, alt ansvar;

Jeg tror ikke, at noen, som har fulgt ekspedisjonen på nært hold, kan være i tvil om, at de forhold, jeg har her nevnt, var stridens virkelige årsak. Men for dem har Luftseiladsforeningen ingen skyld,- likeså litet som det stod i vår makt å hindre det endelige brudd, vi først fikk kjennskap til etterat det var foregått.³²²

6.3 Amundsens siste ferd

Da fremstillingen til Thommessen kom i mai var det ingen som kunne se for seg hvordan de neste ukene kom til å bli og hvilke konsekvenser tilsynelatende trygge valg ville få. Likevel fikk Amundsen tid til å lese gjennom Thommessen sin fremstilling og han skrev sarkastiske kommentarer i marginen, slik bare Amundsen kunne.³²³ Han hadde mange tanker om det Thommessen skrev, og på flere sider er det skrevet innsigelser til det som står ut fra hvordan Amundsen hadde oppfattet situasjonen. På side 87 har Amundsen skrevet «jo – å atter jo. Vi hålt på å miste kontrakten i den anledning» der Thommessen forsøker å undergrave polfareren sine påstander om Nobles pressemeldinger på Nome.³²⁴ Sarkasmen finner man blant annet på side 93. Der har Amundsen skrevet ordene «du er morsom!» da Thommessen anklaget Ellsworth for at han ikke var klar over viktige detaljer i pressekontaktene.

---

³¹⁹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 128

³²⁰ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 133

³²¹ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 134

³²² NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 135

³²³ NB, Ms. 4°, 2674 – Thommessen, Rolf, «Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening – En fremstilling til bruk for Voldgiftsretten» Med margnotater av Roald Amundsen

³²⁴ NB, Ms. 4°, 2674 – Thommessen, Rolf, «Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening – En fremstilling til bruk for Voldgiftsretten» Med margnotater av Roald Amundsen: 87

Amundsen var nok meget lei av hele konflikten, men spesielt de ulike mennene fra arbeidsutvalget til Luftseiladsforeningen. På side 98, der Thommessen redegjør for manglende artikler til New York Times, har Amundsen kommentert «Vi var på denne tid så lutene lei a hele greia at vi ga blaffen i Thommessen å hele hans bande». Også når skinnhyrene, og brevet fra Ræstad, nevnes har Amundsen kommentert at det var løgn og skrev; «denne skitgut har jei da virkeli ikke hat noen konferanse me».³²⁵ Med sin velkjente ortografi viste Amundsen tydelig en irritasjon ovenfor Thommessen, men også et behov for å forklare tingenes tilstand slik han så det. At han heller ikke uttrykker takknemlighet for Ræstad sitt forsøk på å forsvare polarhelten vitner om sårede følelser som utartet til sinne.

Mot slutten av fremstillingen blir det tydeligere og tydeligere at forståelsen mellom Amundsen og Thommessen ikke var så sterk og god som Thommessen skulle ha det til i sin fremstilling. På de siste sidene er kommentarene til polfareren «Hm! Ganske sikkert. Dette fik jei ikke intryk a. Den er go. Der fik jei det!».³²⁶ Disse kommentarene rettet han mot påstandene om at Luftseiladsforeningen beklaget uvennskapet som var oppstått, at Thommessen alltid hadde gitt Amundsen hovedæren for ekspedisjonen og at Thommessen nektet for at kontraktene skapte splid, men heller skyldte på forholdet mellom en sakkyndig fører og en usakkyndig leder.³²⁷ Den manglende lojaliteten Thommessen ga inntrykk å ha til Amundsen, kan det virke som polfareren hadde kjent på lenge, og gjennom kommentarene leser man den sårbare situasjonen til Amundsen. Men det var ikke mye tid for Amundsen til å sitte i sin villa *Uranienborg* og skrive kommentarer.

6.3.1 Forsvinning og svik

Mens Amundsen var opptatt med voldgiftssak hadde Nobile planlagt en ny luftskipsekspedisjon, men denne gangen uten nordmennene. Den 5. mai 1928 svedde luftskipet «Italia» over Ny-Ålesund og den 23. mai satte de kursen mot Nordpolen for en siste flyvning til polen og tilbake.³²⁸ Den 25. mai 1928, samtidig som Amundsen skålte i champagne på Skimuseet i Oslo, havarerte Nobile i isen.³²⁹ De 16 mennene som var ombord i «Italia» hørte et smell da luftskipet dundret i isen, 110 kilometer fra Nordpolen. Ut av

---

³²⁵ NB, Ms. 4°, 2674 – Thommessen, Rolf, «Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening – En fremstilling til bruk for Voldgiftsretten» Med margnotater av Roald Amundsen: 98 & 110

³²⁶ NB, Ms. 4°, 2674 – Thommessen, Rolf, «Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening – En fremstilling til bruk for Voldgiftsretten» Med margnotater av Roald Amundsen: 138-138

³²⁷ NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001, I Fremstilling: 135

³²⁸ Bache, 2024: 174

³²⁹ Bache, 2024: 177

gondolen ble ti mann og en foxterrier slengt ut, men de resterende seks av mannskapet var fortsatt ombord da luftskipet steg igjen, og forsvant for alltid. På isen lå det en død mann og to skadde sammen med åtte menn og masse utstyr, men redningen var ennå langt unna.³³⁰

Ryktene om Nobiles forsvinning nådde Norge den 26. mai, men da hadde allerede to andre polfarere all oppmerksomhet i landet. De to amerikanerne kaptein George Wilkins og løytnant Carl B. Eielson hadde gjennomført en vellykket polarekspedisjon med fly over Polhavet.³³¹

De ble hyllet i flere dager i Norge av norske polfarere, men under en lunsj til ære for dem den 26. mai ble sjefredaktør for Aftenposten Frøis Frøisland kalt til telefonen. Der fikk han beskjed om at forsvarsminister Torgeir Anderssen-Rysst hadde fått forespørsel om Norge kunne bidra i redningsaksjonen av Nobile og ønsket derfor et møte på sitt kontor.³³² «Right away» svarte Amundsen da Frøisland presenterte beskjeden for lunsjens gjester, og sammen med Otto Sverdrup la de to polfarerne i vei til forsvarsdepartementet for å diskutere redningsaksjonen sammen med major Isachsen og Riiser-Larsen.³³³ Forespørselen om en redningsaksjon hadde kommet fra Grev Senni, som var den italienske minister ved den italienske ambassaden i Oslo, og etter møtet rapporterte Riiser-Larsen og Østbye tilbake til grev Senni som videreformidlet til Mussolini planen for leteaksjonen.³³⁴

Tre dager etter, den 29. mai, var Riiser-Larsen på ny hos grev Senni ved den italienske legasjon. Han hadde etterspurt svar fra den italienske regjering siden 26. mai, men hadde ikke hørt noe. Av denne grunn hadde planleggingen fortsatt, men nå ble det stopp for Riiser-Larsen og hans menn.³³⁵ Hos legasjonen ble han informert om at «Mussolini takket mig for å ha stillet mig til disposisjon, at han approberte det som hittil var gjort, [...] Den øvrige del av planen fant han for risikabel». ³³⁶ Riiser-Larsen ble lamslått av beskjeden, men skriver i sin bok:

---

³³⁰ Bache, 2024: 177

³³¹ Bache, 2024: 175; Wisting, 2011: 519

³³² Bache, 2024: 181

³³³ AV/RA-RAFA-1216/D/Db/L0458 – (5916), 78 Nobile polekspedisjon I: Kaptein i Marinen Riiser-Larsen til Kommanderende Admiral, rapport datert Oslo 30.11.1928: 2; Bomann-Larsen, 1995: 508

³³⁴ AV/RA-RAFA-1216/D/Db/L0458 – (5916), 78 Nobile polekspedisjon I: Kaptein i Marinen Riiser-Larsen til Kommanderende Admiral, rapport datert Oslo 30.11.1928: 2; Bomann-Larsen, 1995: 508

³³⁵ AV/RA-RAFA-1216/D/Db/L0458 – (5916), 78 Nobile polekspedisjon I: Kaptein i Marinen Riiser-Larsen til Kommanderende Admiral, rapport datert Oslo 30.11.1928: 2; Bomann-Larsen, 1995: 506-508

³³⁶ AV/RA-RAFA-1216/D/Db/L0458 – (5916), 78 Nobile polekspedisjon I: Kaptein i Marinen Riiser-Larsen til Kommanderende Admiral, rapport datert Oslo 30.11.1928: 5

Enda mer lamslått ble jeg da jeg forsto årsaken til denne merkelige bestemmelse, nemlig at man ikke ønsket å gi Roald Amundsen anledning til å redde Nobile etter de uoverensstemmelser som hadde vært dem imellom etter «Norge»-ekspedisjonen» Amundsen selv hadde slått en strek over dem i den nåværende situasjonen. Jeg kunne heller ikke fri meg for en mistanke om at man heller ønsket en død i *glorie* for ekspedisjonen, enn en miserabel hjemkomst.³³⁷

Derfor ble Riiser-Larsen alene sendt med rekognoseringsfly til Svalbard i regi av forsvarsdepartementet, som det eneste norske bidraget den italienske regjeringen godtok.³³⁸ Dette valget var antagelig riktig for Riiser-Larsen, men ble oppfattet negativt av Amundsen. Han følte seg sviktet av flyvervennen, noe som gikk inn på han.³³⁹

Roald Amundsen fikk ikke mulighet til å hjelpe, men heller ikke til å bli redningsmann og gjenopprette noe av æren han hadde mistet. Hva som betydde mest for ham vet man ikke, men til sin gode venn Herman Gade hadde han åpnet seg om følelsene av svik. I brevet som Gade sendte til Gustav Amundsen i 1931 omtales bare Riiser-Larsen ved navn, men de beskrives som to, uten at det er mulig å vite hvem den andre er:

Han følte sig dypt skuffet, støtt og krenket over at disse to, som han hadde betraktet som gode venner, syntes aa ha helt glemt og forsømt ham. Under hele den lange tiden da han sat alene på Uranienborg hadde de slet ikke set til han, ikke engang ringt og på telefonen. Hans skuffelse og kvielse var desto større da han hadde vondt for aa slutte sig intimt til nogen og hadde saa faa gode venner i livet som han virkelig holdt av. [...] Desto dypere og bittere blir Roalds skuffelse da han et par dage senere oppdaget at Riiser-L hadde narret og forraadt han for selv aa lede den norske undsetningsekspedisjon efter Nobile. Det skar ham dypt i hjertet og han var meget ulykkelig da han sa til mig (også på Victoria): «Riiser var nok helt falsk og slet ikke nogen ven allikevel. Jeg har gjort alt hvad jeg har kunnet i livet for den mand».³⁴⁰

Kontrasten til ordene fra Gade finnes i Giudicis bok *The tragedy of the Italia: with the rescuers to the red tent* fra 1929.³⁴¹ Den italienske journalisten besøkte Amundsen på Uranienborg i juni 1928 og deler av intervjuet med polfareren har blitt definerende for

---

³³⁷ Riiser-Larsen, 1957: 144

³³⁸ AV/RA-RAFA-1216/D/Db/L0458 – (5916), 78 Nobile polekspedisjon I: Kaptein i Marinen Riiser-Larsen til Kommanderende Admiral, rapport datert Oslo 30.11.1928

³³⁹ Bache, 2024: 182-183

³⁴⁰ Ms.4°, 4275 E: Brev til Gustav Amundsen fra Herman Gade, datert 12.04.1931

³⁴¹ Giudici D., (1929): *The tragedy of the Italia: with the rescuers to the red tent*, New York: D. Appleton and Company: 29

motivasjonen hans. «Å! Om De bare visste hvor storartet det er der oppe! Det er der jeg ønsker å dø, og jeg ønsker bare døden vil komme til mig på en ridderlig måte, at den vil innhente mig under utførelsen av en stor oppgave, hurtig uten lidelse».³⁴² Slik lyder den norske oversettelsen av hva Giudici fikk høre av Amundsen. Men påliteligheten til italieneren er usikker. Boken kom ut bare et år etter Amundsens forsvinning, i et Italia som var strengt regulert og sensurert av det fascistiske regimet.³⁴³ I tillegg er det påfallende hvor godt utsagnet passer med Amundsen sin skjebne, spesielt i en tid da historien skulle fortelles på en fordelaktig måte, slik Bache påpeker. Uansett ble Amundsen sittende igjen i Norge, men han ga ikke opp håpet om en redningsaksjon.

6.3.2 Den endelige løsningen

Nobiles redning hadde utviklet seg til et kappløp mellom menn og nasjoner, så det var mange både i luften og på sjøen som lette etter mannskapet til «Italia». Amundsen selv hadde kontaktet sin gode venn Lincoln Ellsworth med forespørsel om finansiering av Dornier Wall flybåter, i tillegg til sin trofaste Leif Dietrichson som Amundsen ønsket som flyver.³⁴⁴ Det lykkes ikke polfareren å få tak i de tyske flyene. Hverken pengene til Ellsworth eller sjarmen til Dietrichson kunne ro dette i land, og etter hvert måtte Amundsen innse at redningen av Nobile ville skje uten ham.³⁴⁵ Likevel var det håp.

I Frankrike bodde en pengesterk og innflytelsesrik grosserer ved navn Fredrik Peterson. Han hadde gjennom avisene fått med seg Amundsens ønsker om å bidra i redningen og den 14. juni ringte Peterson til *Uranienborg* for å tilby sin landsmann en hjelpende hånd.³⁴⁶ Nordmannen hadde et stort nettverk i Paris og presenterte for Amundsen at Bréguet stilte et fly til disposisjon, men polfareren trengte en flybåt. Peterson svarte at han skulle se hva han kunne få til. Samme kveld ringte han opp igjen og sa at den franske marinen hadde tilbudt flybåten «Latham 47.02», med et mannskap på fire.³⁴⁷ Amundsen takket ja til tilbudet.

Wisting går lite i detalj rundt juni-dagene, da han har dette som en bærende fortelling i starten av hvert kapittel i sin biografi.³⁴⁸ Bomann-Larsen skriver at polfareren rømte tilbake til

---

³⁴² Bomann-Larsen, 1995: 515

³⁴³ Bache, 2024: 184

³⁴⁴ Bache, 2024: 183

³⁴⁵ Bomann-Larsen, 1995: 513

³⁴⁶ Bomann-Larsen, 1995: 516

³⁴⁷ Bache, 2024:190

³⁴⁸ Wisting A., 2011

helterollen og at hans handlinger viste at han kun kunne eksistere i kraft av verdens beundring.³⁴⁹ På motsatt side kan det hende han så på dette som en mulighet for å komme lett unna en eventuell voldgiftsdom. Samtidig, slik Bache påpeker, lå det antagelig også et press på skuldrene til Amundsen, eller kanskje han følte på et ansvar eller en sterk vilje om å faktisk bidra med noe godt etter alt som hadde skjedd og alt som var blitt sagt.³⁵⁰

Uansett hva han så for seg, dro Amundsen fra sitt hjem den 16. juni og kom aldri tilbake igjen. Reisen gikk først til Bergen der han steg ombord i «Latham 47.02» som kom fra Frankrike, videre gikk turen til Tromsø der de skulle fylle opp flyet med det de trengte. I Tromsø møtte Amundsen igjen sin venn apotekeren Zapffe og han tilbragte en av sine siste dager på jorden i huset til sin venn. De ord som er skrevet om polfareren i Zapffe sin bok tyder på at den mannen som satt i stuen hans visste han skulle dø.³⁵¹ Om disse betraktningene stemte i tiden eller har kommet som et inntrykk i ettertiden er ikke godt å si. Uansett vet man i dag at da «Latham 47.02» lettet fra Tromsø og fløy mot Svalbard, havarerte det et sted før Bjørnøya og ingen av de seks mennene ble funnet. Avreisen fra Tromsø var siste gang Amundsen fløy fra sitt hjemland og inn i det islagte nord.

6.4 En sak uten en kjennelse (konklusjon)

Da ingen lenger håp om at Amundsen skulle returnere og døden var det eneste sannsynlige faktum, måtte de uløste spørsmålene rundt polfareren finne en løsning. I forbindelse med voldgiftssaken fikk advokat Puntervold i september et brev av Brøgger der han stilte spørsmål ved hvordan de skulle løse gjelden. Kreditorne trengte å få igjen sine penger, men erstatningssøksmålet i voldgiftssaken måtte selvsagt falle. Derfor hadde likvidasjonsstyret kommet med et forslag til en løsning.³⁵² Det ble foreslått at en del av de pengene Amundsen hadde i besittelse ble disponert til å tilbakebetale det som var mulig. Brøgger presenterte også listen over hva de ulike kreditorne skulle ha av tilbakebetaling. Videre i brevet fremmer han spørsmålet om hva Amundsens midler kan dekke av disse utgiftene. Dette er siste skrivelse i saken som man har tilgang på. Dersom det videre ble funnet ut hva man gjorde via telefon eller ved et møte, er ikke det nedskrevet noe sted.

---

³⁴⁹ Bomann-Larsen, 1995: 516; Wisting, 2011: 519

³⁵⁰ Bache, 2024: 183

³⁵¹ Zapffe F. G., (1935) *Roald Amundsen: mitt samarbeide med ham gjennom 25 år*, Oslo: Forlaget av H. Aschehoug & co: 187-189

³⁵² NB, Brevs 480A, 1928 sept-des.: Brev til advokat Puntervold fra advokat Brøgger, datert 08.09.1928

Det man vet, er at voldgiftssaken endte uten en kjennelse fra dommerne og at vitneforklaringen til Thommessen har blitt stående som en kilde i videre forskning. Hvordan gjelden ble administrert av Luftseiladsforeningen er usikkert, men foreningen ble avviklet i 1929 på grunn av økonomiske problemer og det er sannsynlig at de midler som var igjen, ble brukt dit de trengtes. Uansett står voldgiftssaken mellom Luftseiladsforeningen og Roald Amundsen i dag igjen som et uoversiktlig og vondt kapittel i polfareren sitt liv, der kun deler av historien har fått komme frem i lyset, mens de mer kompliserte stykkene har blitt etterlatt i fortiden.

Argumentene til de to partene, som er redegjort for i dette kapittelet, skal ikke kommenteres i en juridisk forstand. Siden saken aldri fikk en kjennelse er det umulig å si hvilke argumenter som hadde vunnet frem og hva en voldgiftsrett ville lagt vekt på i sin kjennelse. Det som derimot er fruktbart å kommentere er menneskene bak argumentene og hva deres forklaringer sier om deres oppfatning av virkeligheten. Ut ifra både Amundsen og Thommessens argumenter er det tydelig å se at dette var menn med mye stolthet, ære og delvis dårlig selvinnsikt, noe man kan påstå var et såret ego hos de begge.

Argumentasjonen ble selvfølgelig presentert for at hver part skulle gjøre den andre skyldig, men det er ikke usannsynlig at de sier noe om hvordan de så på seg selv og sin egen rett i spørsmålet også. Amundsen virker å ikke se at Nobiles status som offiser spilte en rolle for hans opptreden under ekspedisjonen, men også håndteringen av hele opplegget fra italiensk side. Thommessen ser derimot ikke sin egen lojalitet og hvordan den veldig sjeldent lå hos Amundsen og de norske. Om det var hans politiske standpunkt eller hans medfølelse for Nobile som påvirket ham er ikke godt å si, men det var tydelig flere som ikke opplevde Thommessen som trofast mot den norske siden av ekspedisjonen.

I etterkant av ekspedisjonen, da Amundsen vendte hjem og bruddet etter hvert tok form, tok ingen av de to mennene gode valg. Da Thommessen foreslo at de skulle snakke åpent ut etter konflikten var det kanskje «too little too late». Men at Amundsen nektet å fortelle Thommessen hva han hadde gjort, gjorde heller ikke saken bedre. Fra 12. juli 1926 og frem til 15. juni 1927 virker det som om hverken Amundsen eller Thommessen stoppet opp og tenkte gjennom sine egne handlinger og hvilke konsekvenser de faktisk fikk før valgene ble tatt. Thommessen sin stahet rundt å være trofast mot Bryn heller enn å imøtekomme Amundsen, på tross av Ræstad sin anbefaling, er nok en av hovedgrunnene til at uenigheten endte i

voldgiftsrett. Begrunnelsen hans for det valget holder ikke vann, men underbygger det Amundsen også har påstått; at Amundsen ikke var en av Thommessen sine menn. På den andre siden gjorde ikke Amundsen situasjonen bedre ved å fryse ut alle som gikk ham imot og stenge ute verden for så å skyldre på andre for hans dårlige tilstand. Heller ikke sine manglende forklaringer bidro til løsninger. Likevel var han den uheldige av de to.

Thommessen led nok meget få personlige tap annet enn økonomisk etter voldgiftssaken. Og ut ifra hans videre karriere virker det ikke som rettsaken satte noen stopper for hans videre bragder. Derimot ble konsekvensene store for Amundsen og de har fulgt han i lang tid etter hans død. Som brevet til Gade viser, var han nok mest av alt en såret og ensom mann som ikke visste hvordan han skulle håndtere alle de skuffelser han hadde opplevd de siste årene av sitt liv.

7. KONKLUSJON

Rettsaken som oppstod i kjølvannet av «Norge»-ekspedisjonen fikk ingen juridiske konsekvenser for Roald Amundsen, fordi kjennelsen ikke ble fattet før hans bortgang. Imidlertid fikk rettsaken flere personlige konsekvenser for polfareren, både i samtiden og i ettertiden. Svarene på hvordan oppgjøret fra ekspedisjonen havnet i en rettsak er relativt enkle å gi. Det samme gjelder svarene på hvordan rettsaken foregikk i 1928, der vitneforklaringene blir hovedfokus. Det vanskelige spørsmålet er hvorfor det endte i rettsak, og kanskje hvorfor partene ga de vitneforklaringene som de ga. Svarene som gis er kun tolkninger basert på kilder og annen litteratur, men de blir viktige for forståelsen av Amundsen sine siste år. Roald Berg gir i sin artikkel *Gender in Polar Air: Roald Amundsen and his Aeronautics* noen nye perspektiver på Amundsen sine følelsesmessige forutsetninger, og setter dette inn i en kjønns historisk tradisjon. Denne artikkelen vil bli brukt til å støtte opp under noen av de konkluderende poengene jeg har funnet i mitt arbeid. I dette kapittelet vil jeg svare på: hvordan og hvorfor «Norge»-ekspedisjonen havnet i voldgiftsrettsak og hvordan rettsaken foregikk i 1928? Jeg vil fokusere på de to «hvordan-spørsmålene» først og ta for meg hvorfor til slutt.

7.1 Hvordan havnet «Norge» i rettsak?

Gjennom analysene i kapittel tre, fire og deler av kapittel fem har det blitt fremstilt ulike hendelser som var viktige i utviklingen av konflikten. Allerede i forberedelsene til «Norge»-ekspedisjonen oppstod det uenigheter rundt flere deler av organiseringen. Kildene har vist at Riiser-Larsen var den som stod i uenighetene på vegne av Amundsen og Ellsworth. Riiser-Larsen måtte ikke bare stå på sine interesser mot Nobile, men også mot Thommessen, etter det kildene viser. Etter hvert i planleggingen i 1926, da spesielt etter møtene som ble holdt i januar i Oslo, var det flere anledninger der Thommessen ikke informerte hverken Amundsen, Ellsworth eller Riiser-Larsen om Nobiles ønsker og innvendinger. Dette gjorde det vanskelig på flere måter.

For det første førte Thommessens manglende opplysninger til at Amundsen, Ellsworth og Riiser-Larsen måtte inngå kompromiss de i utgangspunktet ikke ønsket å inngå. Dette skapte frustrasjon, sinne og en følelse av å bli dårlig behandlet, spesielt hos Ellsworth og Riiser-Larsen. For det andre gjorde Thommessens behandling av Nobile at han opplevde å ha mye innflytelse, noe han virket å forvente ettersom det var hans luftskip. Problemet var at han ikke

fikk samme behandling av Amundsen og Ellsworth underveis i ekspedisjonen. Dette førte med seg skuffelse og opplevdes som respektløst. Da han konfronterte Amundsen og Ellsworth med dette trigget dette samme opplevelse av respektløshet i dem.

Disse to forholdene ble videre forverret ved at Amundsen og Nobile hadde et meget ulikt utgangspunkt inn i ekspedisjonen. Som Berg påpeker var det bitre hatet mellom Amundsen og Nobile i stor grad et uttrykk for utfordringen som ligger mellom et muskel-basert og intellektuelt-basert utgangspunkt for det maskuline hierarki.³⁵³ Nobile verdsatte intellektet på de områdene der Amundsen verdsatte erfaring og evne til å ta risiko, noe som tydelig kommer frem i måten bøkene deres er skrevet. Raseriet mellom Amundsen og Nobile viste hvordan fornuften erstattet muskler i polarluften.³⁵⁴ Da de to verdigrunnlagene ikke var mulig å forene, ble de heller grunnlag for angrep og konflikt.

I tillegg var antagelig Thommessens forsøk som fredsmekler enda en forverrende faktor mellom de uenige mennene. Det er tydelig at Thommessen ved mange anledninger gikk i bresjen for Nobile og prøvde å korrigere de norske delene etter hva italieneren trengte. Som sagt skapte det følelser hos nordmennene, men det hindret også alle fra å si det de faktisk tenkte og mente. Hadde Thommessen faktisk klart å være et kjølede element for alle partene i forberedelsene, ville det nok ikke blitt en slik eksplosjon ombord på luftskipet «Norge». Men da hans forsøk gjorde noen til lags, men skapte følelser av svik og urettferdig behandling i andre, ville det muligens vært bedre uten. Hans valg om å gå imellom gjorde også at de fire som skulle lede ekspedisjonen ikke snakket om forventninger. Som allerede påpekt kunne nok en forventningsavklaring ha hjulpet til å unngå konflikt. Da ville muligens ikke Nobile forventet en så stor rolle under ekspedisjonen som han hadde fått av Thommessen i forberedelsene, og Amundsen ville kanskje vært mer forberedt på at Nobile krevde respekt i lys av å være italiensk offiser.

Samtidig med disse faktorene var de motstridende interessene en viktig grunn til at ekspedisjonen havnet i en rettssak. De er enda viktigere i spørsmålet om hvorfor, men de økonomiske interessene til Luftseiladsforeningen var en aktiv del av selskapets avslag og harde behandling av Amundsen etter ekspedisjonen. Luftseiladsforeningens forskjellsbehandling av Nobile så tidlig i prosessen førte til mer vrede og dårligere

---

³⁵³ Berg R. (2006) Gender in Polar Air: Roald Amundsen and his Aeronautics, *Acta Borealia*, 23:2, 103-144: 131

³⁵⁴ Berg, 2006: 131

konflikthåndtering fra Amundsen sin i side sommeren 1926. Ettersom Luftseiladsforeningen hadde forsikret seg fra tvister, og derfor kunne ta Amundsen til voldgiftsrett basert på kontrakten, men Amundsen ikke hadde forsikring for illojalitet fra det administrative apparatet, gjorde de økonomiske interessene til Luftseiladsforeningen at ekspedisjonen havnet i voldgiftsrett.

7.2 Hvordan foregikk rettssaken fra 1928

Som allerede påpekt flere ganger ble det ingen kjennelse i saken mellom Roald Amundsen og Luftseiladsforeningen. Derfor kan man si at det teknisk sett ikke ble noen rettssak heller, men kun forberedelsene til den planlagte rettssaken. Disse forberedelsene er imidlertid meget viktige, fordi vitneforklaringene viser tydelig hvor det gikk galt og delvis hvorfor det ble som det ble. Spesielt Thommessens fremstilling er viktig her, men også Amundsens kommentarer til Thommessens forklaring fra 1928. Berg viser til en bok av Jon Elster i sin artikkel og påpeker at Elster sin forskning på følelser har vist at emosjoner som sinne, hat, glede og sorg kan endre handlingsmønstrene til et menneske.³⁵⁵ Det er ingen tvil om at Amundsen sitt handlingsmønster endret seg mye i løpet av de siste årene han levde. Både før og etter de to siste ekspedisjonene over Nordpolen, tok han valg som var uvanlige for ham eller ble sett på som spesielle av de rundt ham. Og at valgene han tok fra sommeren 1926 og frem til hans bortgang bar preg av undertrykte følelser poengteres i flere av bøkene om ham. Kommentarene han skrev på fremstillingen til Thommessen viser tydelig at han satt med følelser av både sinne og svik.

Hvordan vitneforklaringene ble skrevet, men også hvordan partene forholdt seg til hverandre, er sentralt i å underbygge svaret på «hvorfor» i konklusjonen. På grunn av manglende forskning på Rolf Thommessen vet man lite om hans handlingsmønster endret seg noe etter ekspedisjonen, slik det gjorde for Amundsen. Kildene viser imidlertid noe endret handlingsmønster hos Thommessen ovenfor polfareren, spesielt når det gjelder valget om å ikke imøtekomme Amundsens krav, slik Ræstad etterspurte. Til gjengjeld utspilte nok Thommessen sine følelser seg i argumentene hans for sin uskyld. Selv om han påpekte i sin argumentasjon at rettssak kunne vært unngått om oppgjøret ble håndtert med en gjensidig godvilje, viser fremstillingen at han selv ikke hadde denne innstillingen da de viktigste avgjørelsene ble tatt. Det er dermed grunnlag for å si at forberedelsene til rettssaken ble

---

³⁵⁵ Berg, 2006: 132

gjennomført med en bitterhet fra begge sider. Samtidig som at den indre konflikten måtte vike for argumentene som de to partene prøvde å få frem ved den ytre striden.

7.3 Hvorfor endte ekspedisjonen i voldgiftsrett?

Alle forholdene, hendelsene og argumentene som er redegjort for og analysert gjennom oppgaven viser helheten og kompleksiteten av både ekspedisjonen og rettssaken. Denne kompleksiteten gjør at det ikke finnes et svar på «hvorfor-spørsmålet», men mange. Det enkle svaret på spørsmålet er at hverken Luftseiladsforeningen eller Roald Amundsen mente de stod ansvarlig for å betale gjelden etter ekspedisjonen. Dette er også det spørsmålet som retten egentlig skulle løse for dem. Som tidligere påpekt er ikke denne oppgaven skrevet for å finne svaret på hvem som stod juridisk ansvarlig, derfor er ikke dette svaret sentralt. Det er de indre motivasjonene og begrunnelsene for å gå til rettssak hos de to partene som er interessant. Men også de mulige svarene på hvorfor det ikke ble løst før det gikk så langt som til rettssak.

Et av de største problemene med hele «Norge»-ekspedisjonen var de tre motstridende interessene som Amundsen, Luftseiladsforeningen og Italia gikk inn i samarbeidet med. Amundsen ønsket å oppdage det uoppdagede mellom Nordpolen og Alaska som sin siste oppdagelse i en lang polfarer-karriere og en siste gang få ære og berømmelse i Norge og verden. Luftseiladsforeningen ønsket en økonomisk berikende ekspedisjon for sin egen drift og Italia, med Mussolini og Nobile som hovedaktører, ønsket å markere seg som en sterk stat for resten av verden. Disse interessene stod i konflikt med hverandre, men to av de var forenelige.

Den økonomiske gevinsten til Luftseiladsforeningen og den nasjonalistiske markeringen til Italia lot seg forene i et samarbeid. Blant annet fordi Thommessen selv beundret både Italia og de nasjonalistiske strømningene på 1920-tallet. Som redaktør i *Tidens Tegn* hadde han lite imot å fremme Italia som en sterk stat, så lenge avisen vant på det økonomisk. På samme måte var Luftseiladsforeningen sine interesser om å få økonomisk gevinst av ekspedisjonen ikke noe problem for Italia, fordi de selv så den økonomiske verdien av ekspedisjonen. De skjønte at ved å investere økonomisk ville de få mer makt, men også mer ære ved en vellykket gjennomføring. Antagelig var det disse grunnene som gjorde at Thommessen og Nobile ofte stod på samme side i forhandlingene, og også grunnen til at Thommessen gikk inn i forhandlingene og tok Nobile i forsvar. I tillegg var nok finansieringen viktig, uten Italia ville

de ikke ha noe luftskip, dette skjønte nok både Thommessen og Amundsen, men Thommessen måtte forholde seg mer til det enn polfareren. Samtidig som dette nok gjorde at Nobile henvendte seg konsekvent til Thommessen, selv da det gjaldt momenter Thommessen egentlig ikke hadde kunnskap om, for å få gjennom sine ønsker og krav.

På den andre siden stod Amundsen, delvis sammen med det norske mannskapet, og kjempet for sine interesser alene. Foreneligheten mellom Amundsens og Italias interesser ble vanskelig fordi det var to motstridende flagg. Begge kunne ikke gjøre sitt land til den viktigste i ekspedisjonen, noe begge antagelig skjønte på et tidspunkt. Derfor ble Thommessen sin støtte så avgjørende. Hvorfor Thommessen valgte å stå med Italia og ikke Amundsen er umulig å vite. Han påstod selv at han stod med Amundsen, men kildene viser det motsatte. Uansett ble det urettferdig og denne urettferdigheten gikk hardest utover Amundsen. Den harde kritikken Amundsen har fått gjennom litteraturen er derfor delvis ufortjent, fordi han selv var den tapende part i denne konflikten. Det rettferdiggjør likevel ikke flere av valgene til Amundsen fra 1926 og til hans død, men det forklarer dem. Og det forklarer dem tydeligere enn hva som kanskje er blitt gjort før.

Berg skriver at perspektivene rundt emosjoner og hegemonisk maskulinitet har blitt praktisk talt ignorert i polarhistorien.³⁵⁶ Nesten 20 år etter Berg sin artikkel er dette narrative fortsatt mangelfullt når det gjelder Roald Amundsen, men noen har begynt å se kritisk på kritikken han har fått. Berg påpeker at:

From time to time their emotions even took command over their minds. Their hatred and love for each other tended to tyrannize them so much that their feelings towards each other suppressed their ability to make reasonable decisions. [...] Amundsen's unrestrained hatred towards Nobile illustrates, however, some of the deepest reasons for the clash between masculinities.³⁵⁷

Valgene både Amundsen, Thommessen og Nobile tok etter ekspedisjonen viser tydelig at det var følelser på innsiden som påvirket dem. Spesielt har denne oppgaven vist at Amundsen til tider også uttrykte disse følelsene, men at han muligens ikke håndterte de så veldig bra. Kildene viser at Thommessen sjeldent tok hensyn til andre enn Nobile sine såre følelser, noe som fikk konsekvenser. Ikke bare for Amundsen, men også for Thommessen selv og

---

³⁵⁶ Berg, 2006: 131

³⁵⁷ Berg, 2006: 138

Luftseiladsforeningen. Manglende bearbeidelse av følelsene som oppstod i all uenighet og konflikt både før, under og etter ekspedisjonen førte de involverte mennene inn i bitterhet. Dette ført igjen til rettssak og pengespørsmål som ikke fikk noen kjennelse. Argumentasjonen som ble formulert opp mot rettsaken underbygger også disse følelsene av sinne, bitterhet og såret ego. Muligens var skam en del av bildet, men med tidens hegemoniske maskulinitet, var ikke det en følelse som ble godtatt å snakke åpent om. Dårlig konflikthåndtering, fraværende forventningsavklaring og menneskelige mangler er en av grunnene til at samarbeidet mellom Roald Amundsen og Luftseiladsforeningen havnet i en voldgiftsrettssak.

BIBLIOGRAFI

Kilder

Nasjonalbiblioteket:

Brevsamling 480A – *Brev til, fra og om Roald Amundsen,*

- *uregistrert korrespondanse 1927: udatert, mai-desember*
- *uregistrert korrespondanse 1928: udatert, januar-august*

Brevsamling 483 – *Alexander Nansens papirer vedrørende Roald Amundsen,*

- *3: Polflyvningen «1926 Amundsen-Ellsworth-Nobile Transpolar flight»*

Brevsamling 812 – *Leon Amundsen arkiv vedrørende Roald Amundsen,*

- *4: Avisutklipp*

Ms.4° 2401 – *Norsk Luftseiladsforenings arkiv for Amundsen-Ellsworth polflyvninger 1925-1926*

Ms.4° 2674 – *Thommesen, Rolf «Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening – En fremstilling til bruk for Voldgiftsretten» Med margnotater av Roald Amundsen*

Ms.4° 4275 E – *Gade, Herman (1871-) diplomat til Amundsen, Gustav (1894-), fotokopi*

Ms.4° 4275 F – *Ellsworth, Lincoln (1880-1975) til Riiser-Larsen, Hjalmar*

Ms. Fol 2191 – 3a, *Vedk. Nordpolsfluktene 1925 og 1926, registrert korrespondanse*

Ms. Fol 4323-1-D – *Roald Amundsen: Manuskript til foredrag om polflyvningene med N24 og N25*

Publiserte Aviser

Aftenposten, 20. juli 1926

Morgenbladet, 04.12.1926

Arkivverket:

RA-S-6161-Utenriksstasjonene, Ambassaden i Roma, Italia – 1905-2019

- /D/Da/L0021/0010 – *Roald Amundsens Nordpolen-flygning – 1924-1926*
- /D/Da/L0021/001 – *Roald Amundsens Nordpolen-flygning – 1926-1930*
- /D/Da/L0022/0001 – *General Nobiles Nordpolsferd – 1927-1931*

AV/RA-RAFA-1216- Forsvarsdepartementet, 1. avdeling FDM 1

- /D/Db/L0458 – (5916) 78 *Nobiles polekspedisjon I – 1928*
- /D/Db/L0459 – (5917) 78 *Nobiles polekspedisjon II – Andre funnet m.m. «Nautilus» - 1930*
- /D/Db/L0460 – (5918) 78X *Norsk polflygning.*

Norsk Luftfartsmuseum i Bodø:

Norsk Aeroklubb/Norges Luftsportforbund NLM/NAK/NLF/A/L0002/0001 – *En fremstilling for Voldsgiftretten av Rolf Thommessen, Luftseiladsforeningens formann. I Fremstilling*

Norsk Aeroklubb/Norges Luftsportforbund NLM/NAK/NLF/A/L0002/0002 – *En fremstilling for Voldsgiftretten av Rolf Thommessen, Luftseiladsforeningens formann. II Bilag*

Museene i Akershus:

Roald Amundsens hjem, MiA – Museene i Akershus: RA 318B237

Sekundærlitteratur:

Amundsen R., (1925) *Gjennem luften til 88 ° nord* (5. utg.) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Amundsen R., Ellsworth L., (1926) *Den første flukt over polhavet* (6. utg.) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Amundsen R., (1927) *Mitt liv som polarforsker*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Arnesen, O., (1926) «Norge» *færden bak kulissene*, Oslo: Tønsberg forlag

Arnesen O., (1929) *Roald Amundsen som han var*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Asdal K. & Reinertsen H. (2020) *Hvordan gjøre dokumentanalyse: En praksisorientert metode*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Bache A., (2024) *Amundsens pass: polarheltens siste reiser*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Barr S., (2005) *Roald Amundsen; tidenes polfarer* (1. utg.) Oslo: J. M. Stenersens Forlag A.S.

Berg R., (1995) *Norge på egen hånd; 1905-1920*, Oslo: Universitetsforlaget

Berg R. (2004) Amundsen og hans aeronauter. I Drivenes E-A., Jølle H. D., Zachariassen K. (red.), *Norsk Polarhistorie 1: Ekspedisjonene* (s. 227-292) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Berg R. (2006) Gender in Polar Air: Roald Amundsen and his Aeronautics, *Acta Borealia*, 23:2, 103-144, hentet fra:

<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/08003830601026818?needAccess=true>

Bomann-Larsen, T., (1995) *Roald Amundsen; En biografi*, Oslo: Cappelen Damm AS

Drivenes E-A., Jølle H. D., Zachariassen K., (2004) *Norsk Polarhistorie bind 1-3*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Duggan J. & Meyer H. C. (2001) *Airships in International Affairs, 1890-1940*, New York: Palgrave

Dybing A., (2006) *Roald Amundsen*, Valle: Setesdalforlaget

Ellsworth L., (1940) *Hinsides horisonten*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

- Ferrarini F., (2003) Artic science and politics in Fascist Italy. Italian polar expeditions and the international polar exhibition in the interwar years, *Acta Borealia*; 40 (1), s. 78-94, hentet fra:
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/08003831.2023.2196873?needAccess=true>
- Furseth I. & Everett E. L., (2020) *Masteroppgaven: Hvordan begynne – og fullføre* (3.utg) Oslo: Universitetsforlaget
- Giudici D. (1928) *The tragedy of the Italia: with the rescuers to the red tent*, London: Ernest Benn LTD
- Hanssen H., (1953) *Gjennom isbaksen; atten år med Roald Amundsen* (2. utg.) Oslo: Forlaget av H. Aschehoug & Co
- Hansen J. I., (2011) *Amundsens betrodde mann; historien om Oscar Wisting*, Oslo: Schibsted Forlag A/S
- Holt K., (1974) *Kappløpet*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Huntford R., (1988) *Roald Amundsens oppdagelsesreiser i bilder*, Oslo: Grøndahl & Søn Forlag A.s.
- Huntford R., (1980) *Scott og Amundsen*, Oslo: Aschehoug & Co
- Høidal S., (1947) *Roald Amundsen; verdens største polfarer* (2. utg.) Oslo: Ansgar Forlag
- Kristensen M., (2018) *Amundsens siste reise* (1. utg.) Oslo: Forlaget Press
- Melve L. & Ryyim T., (2018) *Historikerens arbeidsmetoder*, Oslo: Universitetsforlaget
- Nobile U., (1976) *Med «Norge» over Nordpolen*, Oslo: J. W. Cappelens Forlag AS
- Riiser-Larsen H., (1957) *Femti år for kongen*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Skagestad O. G., (1975) *Norsk polarpolitikk; hovedtrekk og utviklingslinjer 1905-1974*, Oslo: Dreyers Forlag
- Thyvold H. O., (2010) *Roald Amundsen* (1. utg.) Oslo: Font Forlag
- Wisting A., (2011) *Roald Amundsen; Det største eventyret*, Oslo: Kagge Forlag
- Wisting O., (1930) *16 år med Roald Amundsen fra pol til pol*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Wolff E. C., (2016) *Italias politiske historie 1776-1945*, Oslo: Cappelen Damm Akademiske AS

Zapffe F. G., (1935) *Roald Amundsen; mitt samarbeide med ham gjennom 25 år*, Oslo: Forlaget av H. Aschehoug & co

Østby J., (1950) *Roald Amundsen: fortalt for ungdommen*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Aas S., (2002) *Tragedien Umberto Nobile: Polarhelt eller svikar?*, Oslo: Det Norske Samlaget

Aas S., (2003) One man's foolishness led to the death of 14 men – Norwegian reactions to Umberto Nobile and the «Italia» disaster, *Acta Borealia*, 20(2), s. 169-194, hentet fra: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/08003830310003164?needAccess=true>

Aas S. (2022) The images of Roald Amundsen as a Polyphonic Polar Explorer. I F. Battaglini, L. Russo & G. Casagrande (Red.) *Il gelido Nord: Alcune riflessioni fra geografia, esplorazione e storia dell'Artide* (113-142)

Doktoravhandlinger, masteroppgaver, bacheloroppgaver og brosjyrer:

Dahle H. S., (1974) *Tidens Tegn og Rolf Thommessen 1927-1930: En studie i ideologisk og politisk høyre-radikalisme* [Doktoravhandling], Universitet i Oslo

Mevåg H. V. J. (2004) *Roald Amundsen: Ekstrem leder eller Brutal egoist* [Masteroppgave] Handelshøyskolen BI

Norsk Aero klubb (1984) *Norsk Aero klubb 75 år* [Brosjyre] Klubben

Palmer R. E., (2008) *Roald Amundsen: For nasjonen eller seg selv?* [Masteroppgave] Handelshøyskolen BI

Pettersen P. A., (2001) *Amundsen-Ellsworth-Nobile Transpolar Flight: Italiensk fascisme møter norsk nasjonalisme* [Bacheloroppgave] Høgskolen i Bodø

Stangeland H., (2011) *Roald Amundsen's expeditions from 1918 to 1926 in media and politics*

[Masteroppgave] Universitet i Oslo

Thommessen H. P., (2009) *Fra triumf til tragedie: Avisbedriften Tiden Tegn 1910-1941*

[Doktoravhandling] Universitet i Oslo

Internettressurser:

Barr S., (2025, 24. februar) Lincoln Ellsworth. I *Store Norske Leksikon*, hentet fra:

https://snl.no/Lincoln_Ellsworth

Barr S., (2025, 25. mars) Oskar Wisting. I *Store Norske Leksikon*, hentet fra:

https://snl.no/Oscar_Wisting

Barr S., (2024, 16. november) Leif Dietrichson. I *Norsk Biografisk Leksikon*, hentet fra:

https://nbl.snl.no/Leif_Dietrichson

Larsstuvold U., (2025, 25. mars), Hjalmar Riiser-Larsen. I *Norsk Biografisk Leksikon*, hentet

fra: https://snl.no/Hjalmar_Riiser-Larsen

Ottosen R., (2024, 22. november) Rolf Thommessen. I *Norsk Biografisk Leksikon*, hentet fra:

https://nbl.snl.no/Rolf_Thommessen

